

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä. Samalla laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä kumottaisiin. Ehdotettu laki rakentuisi kumottavan lain perusratkaisuille, mutta esityksessä otettaisiin huomioon tarpeet ajantasaistaa ja täsmentää sääntelyä eri tavoin sekä saattaa se vastaamaan lapsiystävällisessä oikeudenkäytössä tapahtunutta kansainvälistä kehitystä. Tavoitteena on lapsen edun turvaaminen esimerkiksi moniammatillista yhteistyötä vahvistamalla.

Ehdotetussa laissa säädettäisiin sosiaali- ja terveydenhuollossa toimivista yksiköistä, jotka avustavaisivat esitutkintaviranomaisia, syyttäjää ja tuomioistuimia lapsiin liittyvien rikosten selvittämisessä sekä tuomioistuimia erityisen vaativien huoltoriitojen selvittämisessä. Käytännössä näitä tehtäviä hoitaisivat lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköt, jotka nykyisin toimivat kumottavan lain mukaisina tutkimusyksikköinä.

Ehdotetun lain soveltamisala olisi laajempi kuin kumottavan lain: ehdotettua lakia esimerkiksi sovellettaisiin myös muihin rikoksiin kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksiin ja yksiköiden tehtävät laajenisivat tietyiltä osin koskemaan myös lapsia, joita epäillään rikoksesta tai joita on tarpeen kuulla rikoksen todistajana.

Nykyiseen tapaan yksiköt avustaisivat poliisia lapsen kuulemisessa tai sen suunnittelemisessa. Uutena asiana yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin tehdä yhteenveto lasta koskevista tiedoista, jotka ovat olennaisia arvioitaessa, mihin toimiin esitutkinnassa ryhdytään ja kuinka kiireellisesti toimet toteutetaan. Laissa säädettäisiin myös moniammatillisesta asiantuntijaryhmästä, joka voisi käsitellä yksikön laatimaa yhteenvetoa esimerkiksi sen ratkaisemiseksi, millä eri viranomaisten toimenpiteillä voidaan parhaiten edistää lapsen edun toteutumista. Yksiköiden tehtävät laajenisivat myös esimerkiksi ensivaiheen psykososiaalisen tuen antamiseen lapselle ja hänen huoltajilleen sekä koulutuksen ja neuvonnan tarjoamiseen muille lasten kanssa työskenteleville tahoille.

Lisäksi yksikön tehtävänä olisi tuomioistuimen pyynnöstä selvittää erityisen vaativissa huoltoriidoissa, miten lapsi kokee seikat, joilla on merkitystä arvioitaessa lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä järjestelyjä. Ehdotetun tehtävän myötä yksiköiden toiminta laajenisi siis myös tapauksiin, joihin ei välttämättä liity minkäänlaista rikosepäilyä.

Ehdotetun lain mukaisesta toiminnasta aiheutuneet kustannukset korvattaisiin valtion varoista. Korvauksen maksamiseen liittyvät tehtävät siirrettäisiin kuitenkin Lupa- ja valvontavirastolta Terveys- ja hyvinvoinnin laitokselle, minkä lisäksi Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen tehtäväksi säädettäisiin ohjata ehdotetun lain mukaista toimintaa valtakunnallisesti.

Esitys tulee liittymään valtion vuoden 2027 talousarviesitykseen.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan vuoden 2027 alusta.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	3
1 Asian tausta ja valmistelu	3
1.1 Tausta	3
1.2 Valmistelu	3
2 Nykytila ja sen arviointi.....	4
2.1 Nykytila.....	4
2.1.1 Lainsäädäntö	4
2.1.2 Käytäntö	8
2.2 Nykytilan arviointi	15
3 Tavoitteet	25
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	26
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	26
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	27
4.2.1 Taloudelliset vaikutukset	27
4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	29
4.2.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset	32
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	35
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.....	35
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot	36
6 Lausuntopalaute	43
7 Säännöskohtaiset perustelut.....	43
8 Lakia alemman asteinen sääntely	59
9 Voimaantulo	60
10 Toimeenpano ja seuranta	60
11 Suhde talousarvioesitykseen.....	60
12 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	61
LAKIEHDOTUS	65
lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä	65

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Lapseen kohdistuneen seksuaali- tai pahoinpitelyrikoksen selvittämiseen liittyvät terveydenhuollon palvelut ovat osa rikosten esitutkintaa, jonka tavoitteena on selvittää lapsen kuulemisen ja muutoin saatavissa olevan lääketieteellisen ja muun näytön avulla sitä, onko epäilty rikos tapahtunut. Rikosepäilyn selvittämistä tukee mahdollisimman luotettava lapsen kertomus, jonka saaminen edellyttää lapsen iän ja kehitystason, psyykkisen kehityksen ja lapsen edun huomioonvievaa erityisosaamista. Vaikka poliiseille järjestetään lapsirikostutkinnan erityiskoulutusta, myös lasten- tai nuorisopsykiatrin ja psykologin asiantuntemus voi olla lapsen kuulemisessa tarpeen. Erityisosaamisen tarve korostuu muun muassa silloin, kun lapsi on alle kouluikäinen tai hänen kehityksessään on viiveitä.

Suomen ensimmäinen lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksikkö, jäljempänä *OiPsy-yksikkö*, aloitti toimintansa Tampereen yliopistollisessa sairaalassa vuonna 2001. Valtio avusti toiminnan käynnistymistä erillisrahoituksella. Tuohon aikaan lapsiin liittyviä rikosepäilyitä koskevia tutkimuksia tehtiin lisäksi muissa sairaaloissa sekä kasvatus- ja perheneuvoloissa. Tutkimukset käynnistettiin poliisin tekemän pyynnön tai terveydenhuollosta tulleen lähetteen perusteella, minkä lisäksi väkivaltaepäilyihin liittyviä selvittelyitä tehtiin myös sosiaalitoimen pyynnöstä. OiPsy-yksiköiden toiminnan käynnistyttyä nousi esiin tarve yhdenmukaistaa ja selkiyttää valtakunnallisesti terveydenhuollon tehtäviä lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyiden esitutkinnassa,¹ mikä johti lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain (1009/2008), jäljempänä *seri-laki*, säätämiseen.

Seri-lain painopiste on lapsen tutkimisessa ja siinä, miten tutkimuksista aiheutuneet kustannukset korvataan valtion varoista. Viimeisen kymmenen vuoden aikana lapsiin kohdistuvien rikosten selvittämisessä on kuitenkin tapahtunut paljon kansainvälistä kehitystä, minkä lisäksi seri-lain mukaista toimintaa on viime vuosina kehitetty kansallisesti eri hankkeissa. Erityisen keskeiseksi näkökulmaksi on noussut se, että eri viranomaisten välinen moniammatillinen yhteistyö ja siihen liittyvä tiedonvaihto ovat olennaisia lapsen edun turvaamiseksi rikosprosessissa.

Hallituksen esityksellä toteutetaan pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjausta, jonka mukaan lapseen kohdistuvan seksuaaliväkivallan tapauksissa varmistetaan lapsen edun mukainen tutkinta ja monialainen tuki eri viranomaisten yhteistyönä.²

1.2 Valmistelu

Hallituksen esitys on valmisteltu sosiaali- ja terveysministeriössä. Hallituksen esityksen luonnoksesta järjestettiin lausuntokierros ####–####.2025. Lausuntopyyntö julkaistiin lausuntopalvelu.fi-palvelussa, ja lausuntopyyntö lähetettiin muun muassa asian kannalta keskeisille ministeriöille ja muille valtion viranomaisille sekä hyvinvointialueille ja lapsi- ja uhrijärjestöille. Lausuntopalautetta käsitellään jäljempänä jaksossa 6.

¹ Stolt, Sini—Laajasalo, Taina ym.: Lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköiden toiminta ja toiminnan periaatteet Suomessa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Ohjaus 8/2023, s. 7–8. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/handle/10024/146793>. (jäljempänä Stolt—Laajasalo ym. 2023)

² Vahva ja välittävä Suomi. Neuvottelutulos hallitusohjelmasta 16.6.2023, s. 194.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Nykytila

2.1.1 Lainsäädäntö

Seri-laki tuli voimaan 1.1.2009. Seri-lailla poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyytämän ja terveydenhuollossa tehtävän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn selvittämisen kustannukset siirrettiin kunnilta valtiolle. Seri-lain soveltamisalaa laajennettiin 1.1.2014 voimaantulleella lailla 793/2013 niin, että laki kattaa myös lapsiin kohdistuneet pahoinpitelyrikokset.

Seri-laissa säädetään sen 1 §:n 1 momentin mukaan siitä, miten järjestetään poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä terveydenhuollossa tehtävä tutkimus epäillyn lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi. Pykälän 2 momentin mukaan seri-lakia sovelletaan lapseen, joka on tutkimuksen käynnistyessä alle 16-vuotias tai, jos siihen on erityistä perustetta lapsen terveydentila ja kehitys huomioon ottaen, alle 18-vuotias.

Seri-lain 2 §:n 1 momentin mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021), jäljempänä *sote-järjestämislaki*, 34 §:ssä tarkoitetun hyvinvointialueen ja HUS-yhtymän on huolehdittava seri-lain 1 §:ssä tarkoitetun tutkimuksen järjestämisestä. Sote-järjestämislain 34 §:ssä säädetään, että hyvinvointialueiden, joiden alueella sijaitsee Turun, Oulun tai Tampereen yliopisto tai Itä-Suomen yliopiston terveystieteiden tiedekunta, on ylläpidettävä yliopistollista sairaalaa. Uudellamaalla, jossa sijaitsee Helsingin yliopisto, HUS-yhtymän on ylläpidettävä yliopistollista sairaalaa.

Seri-lain 2 §:n 2 momentin mukaan tutkimusyksiköllä on oltava käytettävissään tutkimuksissa tarvittava henkilöstö sekä tarvittavat tilat ja laitteet. Henkilöllä, joka tekee 1 §:ssä tarkoitettuja tutkimuksia, on oltava tehtävän asianmukaiseen hoitamiseen tarvittava koulutus, ammattitaito ja kokemus.

Seri-lain 3 §:ssä säädetään tutkimuksen käynnistämisestä ja keskeyttämisestä. Tutkimus on pykälän 1 momentin mukaan käynnistettävä ja tehtävä ilman aiheetonta viivästystä. Jos lapsen psykiatrinen hoito on jouduttu keskeyttämään tai siirtämään tutkimuksen ajaksi, tutkimus on tehtävä yhtäjaksoisena, ellei erityisestä syystä muuta johdu. Jos tutkimuksen käynnistämisen tai jatkamisen todetaan vaarantavan lapsen terveyden, tutkimusta on pykälän 2 momentin mukaan siirrettävä tai tutkimus on keskeytettävä. Asiasta on pykälän 3 momentin mukaan tällöin ilmoitettava lausuntoa pyytäneelle taholle, ja kun tutkimus keskeytetään, tutkimusyksikön on laadittava yhteenveto jo tehdyistä tutkimuksista ja saaduista selvityksistä sekä liitettävä se ilmoituksen yhteyteen.

Seri-lain 4 §:n 1 momentin mukaan tutkimusyksiköllä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada poliisilta, syyttäjältä ja tuomioistuimelta kyseiseen tapaukseen liittyvät asiakirjat siltä osin kuin ne ovat välttämättömiä tutkimuksen tekemiseksi. Valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, koulutuksen järjestäjä, sosiaalipalvelun tuottaja, terveyden- tai sairaanhoitotoimintaa harjoittava yhteisö ja toimintayksikkö sekä terveydenhuollon ammattihenkilö ovat velvollisia antamaan tutkimusyksikön pyynnöstä maksutta ja salassapitosäännösten estämättä hallussaan olevat lasta koskevat tiedot ja selvitykset, jotka ovat välttämättömiä seri-laissa tarkoitetun tutkimuksen tekemiseksi.

Seri-lain 4 §:n 2 momentin mukaan tutkimusyksikkö voi salassapitosäännösten estämättä luovuttaa tutkimuksen aikana kertyneet tiedot tutkimuksen pyytäneelle poliisille, syyttäjälle tai

tuomioistuimelle. Lisäksi tutkimusyksikkö voi salassapitosäännösten estämättä toimittaa tutkimuksen päätyttyä lapsen terveydentilaa koskevan loppulausunnon lapsen psyykkisestä hoidosta vastaavaan terveydenhuollon toimintayksikköön, jos se on välttämätöntä lapsen tarvitseman hoidon järjestämiseksi.

Seri-lain 4 §:n 3 momentin mukaan seri-laissa tarkoitetut tiedot on säilytettävä kaksitoista vuotta siitä, kun tutkittava on tullut täysi-ikäiseksi, ellei tietojen säilyttämiselle ole muualla laissa säädetty tätä pitempää aikaa.

Seri-lain 4 §:n 4 momentin mukaan muilta osin tietojen käsittelystä on voimassa, mitä henkilötietolaissa (523/1999) ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999), jäljempänä *julkisuuslaki*, säädetään.

Seri-lain 5 §:ssä säädetään palvelun tuottamista koskevasta sopimuksesta. Pykälän 1 momentin mukaan Lupa- ja valvontavirasto³ tekee 2 §:ssä tarkoitetun hyvinvointialueen tai HUS-yhtymän kanssa sopimuksen seri-laissa tarkoitettujen tutkimusten suorittamisesta. Sopimuksessa sovi-taan palvelun järjestämistavasta, tutkimusten tekoon osallistuvan ja tutkimuksissa avustavan henkilöstön määrästä ja kelpoisuudesta sekä käytettävissä olevista tiloista ja laitteista, tutkimus-ten tavoiteaikataulusta mukaan lukien tutkimukseen pääsyyn ja lausunnon valmistumiseen ku-luva aika, käytettävästä tutkimusohjelmasta sekä tutkimuksen tekoon osallistuvalla järjestettä-västä täydennyskoulutuksesta ja työnohjauksesta.

Seri-lain 5 §:n 2 momentin mukaan sopimuksen valmistelun yhteydessä on alueen erityistarpei-den huomioon ottamiseksi kuultava poliisin ja syyttäjälaitoksen edustajia. Pykälän 3 momentin mukaan sopimusta koskeva riita käsitellään hallintoriita-asiana hallinto-oikeudessa siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään.

Seri-lain 6 §:n mukaan valtion varoista korvataan 2 §:ssä tarkoitetulle hyvinvointialueelle ja HUS-yhtymälle seri-lain mukaisista tutkimuksista aiheutuvat, toiminnan asianmukaisen hoita-misen kannalta tarpeellisina pidettävät kustannukset.

Korvausten maksamisesta säädetään tarkemmin 7 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan Lupa- ja val-vontaviraston on maksettava 2 §:ssä tarkoitetulle hyvinvointialueelle tai HUS-yhtymälle huhti-kuun loppuun mennessä kunakin varainhoitovuotena laskennallinen korvaus. Korvauksen suu-ruus määräytyy hyvinvointialueen tai HUS-yhtymän alueella asuvien alle 16-vuotiaiden lasten määrän ja edellisen vuoden toiminnasta aiheutuneiden kustannusten perusteella. Pykälän 2 mo-mentin mukaan lopullisten kustannusten suorittamiseksi hyvinvointialueen tai HUS-yhtymän on toimitettava Lupa- ja valvontavirastolle selvitys 5 §:ssä tarkoitettuun sopimukseen perustu-vista toteutuneista kustannuksista viimeistään varainhoitovuotta seuraavan vuoden maaliskuun loppuun mennessä, ja pykälän 3 momentin mukaan korvauksen loppuerä maksetaan viimeistään kuukauden kuluttua selvityksen saapumisesta. Hyvinvointialueen tai HUS-yhtymän liikaa saama korvaus peritään takaisin valtiolle vähentämällä se hyvinvointialueelle tai HUS-yhty-mälle maksettavasta seuraavasta ennakosta.

Lapsenhuoltolaki

³ Seri-lakia on muutettu lailla 755/2025, joka tulee voimaan 1.1.2026. Sitä ennen aluehallintovirastot hoitavat seri-laissa tarkoitetun sopimuksen tekemiseen ja valtionkorvauksen maksatukseen liittyviä teh-täviä.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983), jäljempänä *lapsenhuoltolaki*, 10 §:n 1 momentin mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti.

Lapsenhuoltolain 11 §:n 1 momentin mukaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Pykälän 2 momentin mukaan lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitystaso sekä siten, ettei siitä aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa välisille suhteille, ja lapselle on selostettava mielipiteen selvittämisen tarkoitus ja selvittämiseen liittyvä menettely.

Lapsenhuoltolain 15 a §:ssä säädetään lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa. Pykälän 1 momentin mukaan lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämiseksi häntä voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jos se on asian ratkaisemisen kannalta tarpeen ja lapsi sitä pyytää tai siihen suostuu. Alle 12-vuotiaasta lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti vain, jos kuuleminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja siitä ei arvioida aiheutuvan lapselle merkittävää haittaa.

Lapsenhuoltolain 16 §:ssä säädetään niin sanotun olosuhdeselvityksen hankkimisesta hyvinvointialueelta. Pykälän 1 momentin mukaan lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa tuomioistuimen on tarvittaessa hankittava selvitys siltä hyvinvointialueelta, jonka alueella lapsella taikka lapsen vanhemmilla tai muulla asiaan osallisella on asuinpaikka. Jos tällaisella henkilöllä ei ole asuinpaikkaa Suomessa, selvitys on hankittava siltä hyvinvointialueelta, jonka alueella henkilö oleskelee. Selvitystä pyytäessään tuomioistuimen on yksilöitävä, mistä kysymyksistä selvitystä erityisesti tarvitaan.

Lapsenhuoltolain 16 §:n 2 momentin mukaan selvityksen tarkoituksena on antaa tuomioistuimelle tietoja perheen tilanteesta, lapsen elinolosuhteista ja muista asian ratkaisemiseen vaikuttavista seikoista. Jos selvitystä tehtäessä käy ilmi, että asia on ratkaistavissa hyvinvointialueen vahvistamalla sopimuksella, hyvinvointialueen on annettava tarvittavaa apua sopimuksen tekemisessä.

Lapsenhuoltolain 16 §:n 3 momentin mukaan selvitystä tehtäessä on keskusteltava lapsen kanssa henkilökohtaisesti, jos se lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen on mahdollista ja lapsi siihen suostuu, jollei se ole selvästi tarpeetonta. Keskustelussa on pyrittävä selvittämään lapsen omat toivomukset ja mielipide siten kuin lapsenhuoltolain 11 §:ssä säädetään.

Lapsenhuoltolain 16 §:n 4 momentin mukaan tuomioistuimen on asetettava määräaika selvityksen toimittamiselle. Jos tuomioistuin katsoo, että hyvinvointialueen antama selvitys on puutteellinen, tai jos asiaa käsiteltäessä on tullut esiin uusia seikkoja, joiden johdosta lisäselvitys on tarpeen, tuomioistuin voi pyytää aikaisemman selvityksen täydentämistä tai muuta selvitystä.

Lapsenhuoltolain 16 a §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan tuomioistuimen on kutsuttava 16 §:ssä tarkoitettun selvityksen tekijä kuultavaksi tuomioistuimessa suullisesti, jos tuomioistuin katsoo sen lapsen edun tai mielipiteen selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeelliseksi. Näin on momentin 2 kohdan mukaan tehtävä myös, jos asiaan osallinen sitä pyytää eikä kuuleminen ole selvästi tarpeetonta. Pykälän 2 momentin mukaan selvityksen tekijän kutsumiseen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 41 ja 42 §:ssä säädetään asiantuntijan kutsumisesta.

Lapsen oikeuksien sopimus

Lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (SopS 59—60/1991), jäljempänä *lapsen oikeuksien sopimus*, 12 artiklan 1 kohdan mukaan sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on artiklan 2 kohdan mukaan annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa joko suoraan tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklan 1 kohdan mukaan sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa.

Lanzaroten sopimus

Suomi ratifioi vuonna 2011 lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen (SopS 87—88/2011), jäljempänä *Lanzaroten sopimus*. Lanzaroten sopimuksen tarkoituksena on sen 1 artiklan mukaan ehkäistä ja torjua lasten seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä, suojella seksuaalisen riiston ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden lapsiuhrien oikeuksia sekä edistää kansallista ja kansainvälistä yhteistoimintaa lasten seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan.

Kansallisista yhteistyötoimenpiteistä määrätään Lanzaroten sopimuksen 10 artiklassa. Sen 1 kohdan mukaan kukin sopijapuoli ryhtyy tarvittaviin toimenpiteisiin varmistaakseen kansallisen tai paikallisen yhteistyön niiden eri viranomaisten (erityisesti opetussektori, terveyssektori, sosiaalipalvelut ja poliisi- ja oikeusviranomaiset) kesken, jotka ovat vastuussa lasten suojelemisesta seksuaaliselta riistolta ja seksuaaliselta hyväksikäytöltä, niiden ehkäisemisestä ja torjunnasta. Artiklan 2 kohdan mukaan kukin sopijapuoli ryhtyy tarvittaviin lainsäädäntö- tai muihin toimenpiteisiin perustaakseen tai määrätäkseen riippumattomia ja toimivaltaisia kansallisia tai paikallisia instituutioita lasten oikeuksien edistämiseksi ja suojelemiseksi varmistaen, että niillä on erityiset voimavarat ja vastuu, sekä mekanismit tietojen keräämiseksi tai kansallisia tai paikallisia toimipisteitä, jotka yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan kanssa seuraavat ja arvioivat lasten seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä ilmiöinä ottaen asianmukaisesti huomioon henkilötietoja koskevan suojan. Artiklan 3 kohdan mukaan kukin sopijapuoli rohkaisee yhteistyötä toimivaltaisten valtion viranomaisten, kansalaisyhteiskunnan ja yksityissektorin kesken lasten seksuaalisen riiston ja seksuaalisen hyväksikäytön tehokkaammaksi ehkäisemiseksi ja torjumiseksi.

Kansainvälistä yhteistyötä koskevista yleisistä periaatteista ja toimintavoista määrätään Lanzaroten sopimuksen 38 artiklassa. Sen 1 kohdan mukaan sopijapuolet ovat mahdollisimman laajassa yhteistyössä keskenään sopimuksen säännösten mukaisesti ja, asianmukaisia kansainvälisiä ja alueellisia instrumentteja soveltamalla, järjestelyin, jotka on sovittu yhdenmukaisen tai vastavuoroisen lainsäädännön sekä kansallisten lakien mukaisesti ehkäistäkseen ja torjuakseen lasten seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä, suojellakseen uhreja ja tarjotakseen heille apua ja sopimuksen perusteella kriminalisoitujen rikosten tutkintaa ja oikeudenkäyntiä varten.

Uhridirektiivi

Rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviä 2012/29/EU, jäljempänä *uhridirektiivi*, ollaan parhaillaan uudistamassa. Direktiiviehdotusta⁴ koskeva yleisnäkemyks⁵ hyväksyttiin Euroopan unionin neuvostossa kesäkuussa 2024. Valtioneuvosto on muodostanut näkemyksen direktiiviehdotukseen eduskuntakirjelmässä U 44/2023 vp⁶, jota on täydennetty U-jatkoselvityksillä.

Uhridirektiivin uudessa 9 a artiklassa edellytettäisiin kohdennettuja ja yhdenmetyjä tukipalveluja lapsille. Yleisnäkemyksen mukaisen 9 a artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden olisi toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että lapsille on saatavilla lapsiystävällisiä kohdennettuja ja yhdenmetyjä tukipalveluja sellaisen ikätasoa vastaavan tuen ja suojelun tarjoamiseksi, joka on tarpeen, jotta lapsiuhrien moninaisiin tarpeisiin voidaan vastata kattavasti. Artiklan 2 kohdan mukaan lapsiuhrien kohdennetuissa ja yhdenmetyissä tukipalveluissa olisi oltava koordinoitu usean viraston yhteinen mekanismi, joka sisältää seuraavat palvelut: tietojen antaminen, lääkärintarkastus, emotionaalinen ja psykologinen tuki, mahdollisuus rikosilmoituksen tekemiseen, suojelu- ja tukitarpeiden henkilökohtainen arviointi sekä kuulustelujen tallentaminen videolle. Artiklan 3 kohdan mukaan kaikki kyseiset palvelut tai osa niistä olisi tarjottava samoissa tiloissa. Artiklan 4 kohdan mukaan 2 kohdassa tarkoitettujen palvelujen tarjoamisessa olisi otettava huomioon uhrin yksilölliset tarpeet, ja erityistä huomiota olisi kiinnitettävä lapsiuhrien kärsimän haitan vakavuuteen, erityisesti seksuaalirikoksista aiheutuvien haittojen kohdalla.

Uhridirektiiviehdotuksen jatkokäsittelyssä uutta 9 a artiklaa on joustavoitettu. Tukea tulisi tarjota lapsen yksilöllisen tarpeen mukaisesti, eikä artiklan palveluita tarvitsisi tarjota samoissa tiloissa.⁷ Lisäksi artiklaehdotusta on muutettu niin, että tukea tulisi tarjota myös lapsiuhreille, jotka ovat todistaneet rikosta. Lapsiuhreille tarjottaviin tukimuotoihin olisi lisättävä hallinnollinen tuki, jonka sisältöä ei ole täsmennetty direktiivissä. Hallinnollinen tuki saattaisi tarkoittaa tukea esimerkiksi lomakkeiden täyttämiseksi, kun lapsi ei pysty itse kirjoittamaan. Jäsenvaltioiden tulisi harkita artiklan palvelujen tarjoamista samoissa tiloissa ja toteuttaa tarvittavat toimet varmistukseksi siinä määrin kuin mahdollista, artiklan palvelujen riittävä alueellinen saatavuus ja kapasiteetti. Erityishuomiota tulisi kiinnittää lapsen etuun ja lapsen rikoksen johdosta kärsimään haittaan. Lisäksi jäsenvaltioiden tulisi varmistaa, että palvelujen laatua seurataan näyttöön perustuvilla menetelmillä rasittamatta kohtuuttomasti tukipalvelujen tarjoajia, ja tarvittaessa tukipalvelujen laatua tulisi kehittää seurannan tulosten pohjalta.⁸

2.1.2 Käytäntö

OiPsy-yksiköt eli seri-lain mukaiset tutkimusyksiköt

⁴ Euroopan komissio: Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta annetun direktiivin 2012/29/EU muuttamisesta, COM(2023) 424 final. Saatavilla:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023PC0424>

⁵ Saatavilla englanniksi: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10255-2024-INIT/en/pdf>

⁶ https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kirjelma/Sivut/U_44+2023.aspx

⁷ Valtioneuvoston U-jatkokirjelmän UJ 11/2024 vp liitteenä oleva perusmuistio, saatavilla:

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Liiteasiakirja/Documents/EDK-2024-AK-21899.pdf>

⁸ Valtioneuvoston U-jatkokirjelmän UJ 8/2025 vp liitteenä oleva perusmuistio, saatavilla:

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Liiteasiakirja/Documents/EDK-2025-AK-26762.pdf>

Seri-lain mukaisia tutkimusyksiköitä ovat kunkin viiden yliopistollisten keskussairaalan yhteydessä toimivat OiPsy-yksiköt, eli Helsingin, Kuopion, Oulun, Tampereen ja Turun OiPsy-yksiköt. Yksiköt kuuluvat hallinnollisesti oman sairaalansa lastenpsykiatrian klinikkaan. Lisäksi Vaasassa toimii niin sanottu satelliittiyksikkö, joka on osa Turun OiPsy-yksikköä.⁹

OiPsy-yksiköt toimivat yliopistosairaaloiden yhteydessä, mutta ne eivät ole osa tavanomaista terveydenhuollon toimintaa. Seri-lain mukaisiin tutkimuksiin, joiden kustannukset korvataan valtion varoista, voi tulla vain, jos poliisi, syyttäjä tai tuomioistuin pyytää yksiköltä apua, kun epäillään lapsen kohdistunutta seksuaali- tai pahoinpitelyrikosta. Kaikki OiPsy-yksiköiden työ kytkeytyy lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyviin kysymyksiin, ja yksiköiden henkilöstö on moniammatillista ja koulutettu erityisesti väkivaltaailmiön ymmärtämiseen ja väkivaltaepäilyjen selvittämiseen.¹⁰

Tyypillisimpiä syitä sille, että OiPsy-yksiköstä pyydetään apua rikoksen selvittämiseen, ovat lapsen nuori ikä tai kehitysviiveet, lapsella havaittu oireilu, perheen haastava tilanne tai muulla tavoin erityisen haastavana koettu rikosepäily. Tutkimusprosessiin kuuluu moniammatillinen rikosepäilyn kartoitus ja arviointi, joka pitää tyypillisesti sisällään taustatietojen läpikäynnin, lapsen oikeuspsykologisen haastattelun, lausunnon lapsen kertomuksen luotettavuudesta, lapsen somaattiset tutkimukset sekä epäillyn rikoksen aiheuttaman haitan arvioimisen.¹¹

Eri OiPsy-yksiköiden toiminta eroaa toisistaan muun muassa sen suhteen, missä somaattiset tutkimukset toteutetaan. Kuopiossa ja Tampereella sijaitsevista OiPsy-yksiköissä on somaattisia tutkimuksia tekevää henkilökuntaa, kun taas muissa yksiköissä ei tehdä somaattisia tutkimuksia vaan ne tehdään muualla terveydenhuollossa.

Yksittäisiin tapauksiin annettavien lausuntojen lisäksi yksiköt kirjoittavat myös niin sanottuja yleislausuntoja, joissa ei oteta kantaa mihinkään yksittäistapaukseen vaan jotka ovat katsauksia tieteelliseen tutkimukseen jonkin oikeuspsykologiaan liittyvään teeman osalta. Lisäksi yksikkö voi laatia lausunnon yksittäisestä henkilöstä häntä koskevan esitutinnan osaksi myös tapaa-matta henkilöä. Tällöin lausunto laaditaan käytössä olevien asiakirjojen perusteella.¹²

Tärkeänä lähtökohtana OiPsy-yksiköiden toiminnassa on moniammatillinen asiantuntijuus, joka on tunnistettu keskeiseksi perheiden kanssa tehtävän väkivaltatyön elementiksi kansallisissa väkivallan vastaisissa strategioissa ja toimeenpanosuunnitelmissa. Moniammatillinen asiantuntijuus on olennainen osa sekä yksiköiden sisäistä että niiden ulospäin suuntautuvaa toimintaa. Yksiköissä työskennellään aina moniammatillisissa tiimeissä, jotka koostuvat eri ammattiryhmien asiantuntijoista. Tällä pyritään varmistamaan, että tutkittavana olevat tapaukset arvioidaan mahdollisimman laaja-alaisesti ja objektiivisesti.¹³

OiPsy-yksiköissä työskenteleekin muun muassa lääkäreitä, psykologeja ja sosiaalityöntekijöitä, ja osassa yksiköitä työskentelee lisäksi sairaanhoitajia. Lasten haastattelemisesta vastaavat yleensä psykologit. Tutkittavien tapausten taustoittamisesta sosiaalihuollon tai lastensuojelun tietojen osalta vastaavat sosiaalityöntekijät ja terveydenhuollon tietojen osalta lääkärit. Lastenpsykiatrit puolestaan arvioivat tutkittavana olevan lapsen jatkohoidon tarvetta ja tekevät

⁹ Stolt—Laajasalo ym. 2023, s. 10.

¹⁰ Stolt—Laajasalo ym. 2023, s. 4.

¹¹ Selvitys vaativista erotilanteista ja palvelujärjestelmästä, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2025:12, s. 59.

¹² Stolt—Laajasalo ym. 2023, s. 18.

¹³ Stolt—Laajasalo ym. 2023, s. 18.

tarvittaessa jatkohoitolähetteen. Lausunnoista vastataan usein moniammatillisesti. Lisäksi yksiköiden henkilöstö kouluttaa oman yhteistyöalueensa viranomaisia sekä muita lasten ja nuorten parissa työskenteleviä tahoja sekä antaa heille tarvittaessa konsultaatioapua.¹⁴

OiPsy-yksiköt toimivat tiiviissä yhteistyössä keskenään, ja kehittämissyhteistyötä tehdään myös muiden viranomaisten, kuten poliisin ja syyttäjälaitoksen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden, kanssa. Yhtenä yhteistyön tavoitteena on ollut toiminnan yhdenmukaistaminen valtakunnallisesti.¹⁵

Seri-lain mukaiseen toimintaan on varattu vuotuinen 10 miljoonan euron erillisrahoitus momentilla 33.60.34. Korvaus määräytyy laskennallisesti, ja yksiköiden vuosittaiset menot ovat olleet viime vuosina noin 8 miljoonaa euroa.

Barnahus-malli ja Barnahus-laatustandardit

Seri-lain mukaisia tutkimusyksiköitä eli edellä kuvattuja OiPsy-yksiköitä kutsutaan toisinaan myös Barnahus-yksiköiksi. Sana ”barnahus” tulee islannin kielestä ja tarkoittaa suomeksi lastentaloa (suomeksi on käytetty joskus myös termiä ”lastenasiaintalo”). Islannissa kehitettiin 1990-luvun lopulla niin sanottu Barnahus-malli, jonka tarkoituksena on tehostaa lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseja sekä väkivaltaa kokeneiden lasten tukea ja hoitoa. Se on johtava lapsiystävällinen, moniammatillisen viranomaisyhteistyön malli väkivallan uhriksi tai todistajaksi joutuneiden lasten auttamiseksi.¹⁶ Barnahus-malli on levinnyt Islannista muualle Eurooppaan, ja ensimmäiset eurooppalaiset Barnahus-laatustandardit julkaistiin vuonna 2017.¹⁷ Barnahus-laatustandardeista on myös julkaistu suomenkielinen tiivistelmä.¹⁸

Barnahus-malliin kuuluu pyrkimys varmistaa, että lasten oikeudet riittävään tukeen ja suojeluun sekä lapsiystävälliseen oikeudenkäyttöön toteutuvat käytännössä. Lähestymistapa perustuu moniammatilliseen viranomaisyhteistyöhön, jolla samoissa lapsiystävällisissä tiloissa tarjotaan kattavat palvelut sekä lapselle että hänen perheelleen. Barnahus-mallin ytimenä on ajatus siitä, että lapsen kertomuksella tapahtumista on ratkaiseva merkitys kaltoinkohtelun tunnistamiseksi ja tutkimiseksi.¹⁹

Barnahus-laatustandardit liittyvät seuraaviin asioihin: 1) keskeiset periaatteet ja moniammatilliset toimet, joihin kuuluvat lapsen etu, oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoja sekä tarpeettomin viivästysten välttäminen; 2) moniammatillinen viranomaisyhteistyö Barnahusissa; 3) kattava kohderyhmä; 4) lapsiystävällinen ympäristö; 5) palvelunohjaus viranomaisyhteistyössä; 6) lapsen kuuleminen; 7) lääkärintutkimus; 8) terapiapalvelut; 9) osaamisen kehittäminen; ja 10)

¹⁴ Stolt—Laajasalo ym. 2023, s. 11—12.

¹⁵ Stolt—Laajasalo ym. 2023, s. 11.

¹⁶ Wenke, Daja—Heiberg, Turid: Enabling Child-sensitive Justice: The Success Story of the Barnahus Model and its Expansion in Europe. Council of the Baltic Sea States Secretariat 2017, s. 2.

¹⁷ Lind Haldorsson, Olivia: Barnahus Quality Standards: Guidance for Multidisciplinary and Inter-agency Response to Child Victims and Witnesses of Violence. Council of the Baltic Sea States Secretariat and Child Circle 2017. Saatavilla: <https://barnahus.eu/wp-content/uploads/2025/01/PROMISE-Barnahus-Quality-Standards.pdf>

¹⁸ Lind Haldorsson, Olivia: Barnahus-laatustandardit: Suuntaviivat monialaisen viranomaisyhteistyön toiminnalle lapsiuhrien ja -todistajien auttamiseksi: Tiivistelmä. Itämeren valtioiden neuvoston sihteeristö ja Child Circle 2017. Saatavilla: https://www.barnahus.eu/en/wp-content/uploads/2020/02/FI_StandardsSummary_FINAL.pdf (jäljempänä Lind Haldorsson 2017)

¹⁹ Lind Haldorsson 2017, s. 4.

ennaltaehkäisy: tietojen jakaminen, tietoisuuden lisääminen ja ulkoinen osaamisen kehittäminen. Lisäksi Barnahus-malli jaetaan joskus neljään niin sanottuun osa-alueeseen eli huoneeseen, joita ovat esitutkinta ja lapsen haastattelu, fyysinen terveys, lapsen suojeleminen ja psyykkinen tuki²⁰.

Laatustandardeja kehitetään jatkuvasti kansainvälisesti ja samalla tutkitaan niiden laadun vaikuttavuutta ja arvioidaan niiden tutkimusperustaisuutta. On siis mahdollista, että laatustandardit kehittyvät tulevaisuudessa, kun aihepiiriä koskeva tutkimustieto lisääntyy. Lisäksi Euroopan neuvostossa lapsen oikeuksien johtokomitean (Steering Committee for the Rights of the Child (CDENF)) alaisessa lapsiystävällisen oikeuden alakomiteassa (Committee of Experts on access to child-friendly justice through multidisciplinary and interagency services (ENF-JUS)) valmistellaan eurooppalaisia toimintalinjauksia Barnahus-työlle. Näin on siksi, että nykyiset Barnahus-laatustandardit on laadittu Itämeren maiden neuvoston hankkeissa, ja nyt linjaukset halutaan tuoda Euroopan neuvoston tasolle. Lisäksi lapsiystävällisistä, moniammatillisista palveluista väkivaltarikoksen uhreiksi joutuneille lapsille on julkaistu International Workshop Agreement- eli IWA-standardit²¹.

Barnahus-periaatteet näkyvät suoraan ja välillisesti Lanzaroten sopimuksessa, vuonna 2010 annetuissa Euroopan neuvoston ministerikomitean suuntaviivoissa lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä, vuonna 2011 annetuissa Euroopan neuvoston lapsiystävällisiä sosiaalipalveluja koskevissa suosituksissa (CM/Rec(2011)12), lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja neuvoston puitepäätöksen 2004/68/YOS korvaamisesta annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2011/93/EU vuodelta 2011 sekä uhridirektiivissä vuodelta 2012.²² Lisäksi uhridirektiivin uudistamista koskevassa ehdotuksessa todetaan, että Barnahus-malli on tällä hetkellä edistynein esimerkki lapsiystävällisestä lähestymistavasta oikeuteen ja että vaikka uhridirektiivin tarkistuksessa ei edellytetä, että jäsenvaltiot noudattavat Barnahus-mallia, tarkistus perustuu sen periaatteisiin.²³

Barnahus-hanke ja LASTA-seula-malli

Suomessa on toiminut kansallinen Barnahus-hanke vuodesta 2019, ja hanketta rahoitetaan valtionavustuksilla pääosin vielä vuoden 2026 ajan. Barnahus-hanketta edelsi LASTA- eli Lasten asiointitalo-hanke vuosina 2014–2016. LASTA-hankkeessa haettiin tapaa parantaa ja systematisoida viranomaisten välistä yhteistyötä väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen kohdalla. Samalla pyrittiin kehittämään lasten somaattisten tutkimusten mallia sekä tapoja auttaa lapsia ja perheitä.²⁴

Barnahus-hankkeessa tehostetaan lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseja sekä väkivaltaa kokeneiden lasten tukea ja hoitoa, ja hankkeen suuntaviivana toimivat edellä kuvatut eurooppalaiset Barnahus-laatustandardit. Hanketta rahoittaa sosiaali- ja terveysministeriö, ja sitä koordinoi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (jäljempänä THL). Hanke toteutetaan sote-järjestämislaissa tarkoitetuilla yhteistyöalueilla, ja hyvinvointialueet, joilla sijaitsee yliopistollinen keskussairaala, toimivat oman yhteistyöalueensa hanketoteuttajina. Yhteistyötä

²⁰ <https://barnahus.eu/barnahus/about-barnahus/>, viitattu 7.4.2025.

²¹ IWA 49:2025(en) Child-friendly multidisciplinary and interagency response services for children who are victims of violence — Requirements and recommendations.

²² Lind Haldorsson 2017, s. 5.

²³ COM(2023) 424 final, s. 16.

²⁴ Sinkkonen, Minna—Mäkelä, Jukka (toim.): LASTA-hanke: Kokemuksia viranomaisten yhteistyön ja tietojenvaihdon koordinoinnista lapseen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilytilanteissa. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportti 2/2017, s. 3.

tehdään muun muassa poliisi- ja syyttäviviranomaisten, yliopistojen ja muiden korkeakoulujen sekä järjestöjen kanssa.

Barnahus-hankkeen tavoitteena on kehittää väkivaltaa kokeneiden lasten ja perheiden tarvitseman tuen ja hoidon koordinaatiota ja sisältöä, varmistaa lapsiystävälliset kohtaamiset ja tilat kaikille lapsille, joita kuullaan oikeudellisessa kontekstissa, vahvistaa moniammatillista yhteistyötä ja jalkauttaa moniammatillista yhteistyötä koskevia malleja, vaikuttaa rikosilmoituksesta tuomioon kuluvaan viiveeseen viranomaisyhteistyön keinoin sekä rakentaa maksuttomia, tutkittuun tietoon perustuvia verkkokoulutuksia kaikkien sellaisten ammattilaisten ulottuville, jotka kohtaavat lapsiin kohdistuvia väkivaltaepäilyjä.

Barnahus-hanke toteutetaan valtakunnallistamalla moniammatillisen yhteistyön ja viranomaisten välisen tiedonjaon mallit (jäljempänä selostettava LASTA-seula-malli ja -lomake). Lisäksi hankkeessa kehitetään tuen ja hoidon koordinaatiota, toteutetaan maksuton verkkokoulutus varhaisen tunnistamisen ja tuen lisäämiseksi sekä tehdään laajalti yhteistyötä sellaisten eri toimijoiden kanssa, joiden vastuulle kuuluu lapsiin kohdistuneiden väkivallan tunnistaminen, väkivaltaepäilyjen tutkinta sekä väkivaltaa kokeneiden lasten tuki ja hoito.

Suomessa osana Barnahus-mallia on kehitetty niin sanottua LASTA-lomaketta, joka on laadittu alun perin Varsinais-Suomen OiPsy-yksikössä ja jonka avulla on tarkoitus kerätä taustatietoja lapsen ja hänen perheensä olosuhteista moniammatillisen viranomaisyhteistyön pohjaksi. LASTA-lomakkeen avulla pyritään varmistamaan, että kaikki tapauksen selvittämisen kannalta olennainen tieto, mukaan lukien lapsen perhetilanne ja terveystiedot sekä mahdolliset potilaskertomukset ja aiemmat lastensuojelun toimenpiteet, kerätään eri viranomaisilta. Tiedot kerää poliisin pyynnöstä niin sanottu LASTA-koordinaattori, joka toimii OiPsy-yksikössä tai hyvinvointialueella. LASTA-lomake on suomalainen keksintö, eikä sen käyttö siis ole osa kansainvälisiä Barnahus-malleja²⁵.

LASTA-lomakkeelle kerätään sosiaali- ja terveydenhuollon tiedoista yhteenvedo, joka välitetään poliisille. Yhteenvedon perusteella poliisi päättää, mitkä rikosepäilyistä on aiheellista viedä käsiteltäväksi LASTA-seula-palaveriin. LASTA-seula-palaveri on moniammatillinen yhteistyökokous, jossa käsitellään yksittäisten lasten asioita. Vaikka päätöksen tapauksen viemisestä LASTA-seula-palaveriin tekee poliisi, päätöstä tehdessä huomioidaan myös muiden viranomaisten toiveet asian käsittelystä.²⁶ Jos kokous järjestetään, siihen osallistuvat tapauksen esikäsittelystä vastaava poliisi, syyttäjä, lastensuojelun työntekijä, LASTA-koordinaattori sekä OiPsy-yksikön asiantuntijat.²⁷

LASTA-seula-palaverissa tulkitaan lapsen tilannetta ja etsitään ratkaisuja yhdessä. Lasta ja tämän perhettä koskevaa tietoa jaetaan ja jaetaan ja jäsennetään sekä arvioidaan lapsen ja tämän perheen tilannetta kokonaisvaltaisesti. Kokouksessa voidaan keskustella esimerkiksi eri viranomaistahojen toimenpiteiden yhteensovittamisesta sekä vastuiden jaosta. LASTA-seula-malli vahvistaa vuoropuhelua viranomaisten, esimerkiksi lastensuojelun ja poliisin välillä, jolloin kaikkea tarvittavaa osaamista ei tarvitse löytää yhden viranomaistahon sisältä. Kokouksessa tehtäviä

²⁵ Fadjukoff, Mari—Hautamäki, Sari—Hakala, Venla—Ellonen, Noora: Lasta-seula-malli lapsiin kohdistuvan väkivallan rikosepäilyjen selvittämisen välineenä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:61, s. 18. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165235> (jäljempänä Fadjukoff—Hautamäki—Hakala—Ellonen 2023)

²⁶ Lehtinen, Miia—Rossi, Maria: Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan. Helsinki: Poliisihallitus 2022, s. 29. (jäljempänä Lehtinen—Rossi 2022)

²⁷ Fadjukoff—Hautamäki—Hakala—Ellonen 2023, s. 16.

päätöksiä ei tehdä vain poliisin ja rikostutkinnan näkökulmasta, vaan ensisijaisesti lapsen edun näkökulmasta.²⁸ Parhaimmillaan LASTA-seula-malli mahdollistaa moniammatillisen yhteistyön siten, että perhe tai lapsi eivät jää tarvitsemansa avun ja tuen ulkopuolelle.

Tilastoja

Poliisihallituksen tietojen mukaan poliisin tietoon tulleita lapsen henkilöön kohdistuneita epäiltyjä rikoksia, eli seksuaalirikoksia sekä lapsen henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuneita rikoksia, oli noin 23 700 vuonna 2024. Tällaisten rikosepäilyjen yhteismäärä oli kasvanut 38 prosenttia vuodesta 2020.

Vuonna 2024 lapsiin kohdistuneista epäillyistä rikoksista lähes puolet koski erilaisia pahoinpitelyjä (11 523 rikosepäilyä), noin 20 prosenttia seksuaalirikoksia (4 798 rikosepäilyä) ja loput muita rikoksia (7 375 rikosepäilyä). Epäillyistä pahoinpitelyrikoksista noin 79 prosenttia koski perusmuotoisia pahoinpitelyjä. Lapsiin kohdistuneissa epäillyissä seksuaalirikoksissa yleisin rikosnimike oli puolestaan seksuaalinen kajoaminen lapseen, joka muodosti noin 26 prosenttia kaikista epäillyistä seksuaalirikoksista.

Epäiltyjen muiden rikosten kohdalla kyse oli muista rikoslain 21 luvussa tarkoitetuista henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista kuin pahoinpitelyistä, rikoslain 24 luvussa tarkoitetuista yksityisyyttä, rauhaa ja kunniaa loukkaavista rikoksista, rikoslain 25 luvussa tarkoitetuista vapauteen kohdistuvista rikoksista sekä rikoslain 31 luvussa tarkoitettua ryöstöstä ja kiristyksestä. Näistä suurimman osuuden (3 341 rikosepäilyä) muodostivat vapauteen kohdistuvat rikokset.

Edellä kuvattujen lukujen osalta on otettava huomioon, että yhdestä ja samasta lapsesta on voitu tehdä monta eri rikosilmoitusta. Rikosepäilyjen määrä ei siis suoraan kuvaa sitä, kuinka moneen lapseen epäillään vuosittain kohdistuneen jokin rikos. Toisaalta lapsiin kohdistuva rikollisuus on tyypillisesti piilorikollisuutta,²⁹ eli rikosten todellinen määrä on todennäköisesti huomattavasti korkeampi kuin rikosepäilyjen määrä.

Vanhemman omaan lapseensa kohdistamien, poliisin tietoon tulleiden epäiltyjen pahoinpitelyiden määrä on ollut viime vuosina tasaisessa kasvussa, ja vuonna 2023 tällaisten rikosten uhreja oli hieman yli 2 000.³⁰

OiPsy-yksiköistä kerättyjen tietojen perusteella vuonna 2024 OiPsy-yksiköihin tehtiin 1 550 serilain mukaista pyyntöä tutkia lapsi. Määrä on ollut lievässä nousussa viime vuosina, ja vielä vuonna 2023 arvioitiin, että yksiköihin tehdään vuosittain yli 1 000 virka-apupyyntöä³¹. Jos verrataan yksiköihin tehtyjen pyyntöjen määrää lapsiin kohdistuneiden epäiltyjen seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten määrään, voidaan arvioida, että noin 10 prosenttia epäillyistä päättyy selvitetäväksi OiPsy-yksiköihin. Aiemmin on arvioitu, että noin viidesosa tapauksista ohjautuu

²⁸ Fadjukoff—Hautamäki—Hakala—Ellonen 2023, s. 16—17.

²⁹ Lapsiin kohdistuvasta piilorikollisuudesta ks. esim. Lahtinen, Hanna-Mari: Child Abuse Disclosure: from the Perspectives of Children to Influencing Attitudes and Beliefs Held by interviewers, Itä-Suomen yliopisto 2022.

³⁰ Suomen virallinen tilasto (SVT): Rikos- ja pakkokeinotilasto [verkkajulkaisu]. ISSN=2342-9151. Helsinki: Tilastokeskus [Viitattu: 7.4.2025]. Saantitapa: <https://stat.fi/tilasto/rpk>.

³¹ Stolt—Laajasalo ym. 2023, s. 4.

yksiköihin³². Selvästi suurin osa yksiköiden tekemistä tutkimuksista on koskenut epäiltyjä pahoinpitelyrikoksia, ja epäiltyjen seksuaalirikosten osuus on ollut vähäisempi.

Yksiköiden ilmoittamien tietojen perusteella yksiköissä tutkitut lapset olivat vuonna 2024 keskimäärin 8–10-vuotiaita. Tutkituista lapsista tyttöjä oli 53 prosenttia ja poikia 47 prosenttia. Tyttöjen ja poikien osuudet kuitenkin vaihtelivat paljon rikostyypeittäin: seksuaalirikosten kohdalla tutkituista lapsista oli tyttöjä 82 prosenttia ja poikia 18 prosenttia, ja puolestaan pahoinpitelyrikosten kohdalla tyttöjen osuus oli 40 prosenttia ja poikien 60 prosenttia.

Tutkimusten kesto Helsingissä, Tampereella ja Kuopiossa sijaitsevista OiPsy-yksiköissä oli vuonna 2024 hieman yli 40 päivää. Oulussa tutkimusten kesto oli huomattavasti pidempi, ja Turun OiPsy-yksikön osalta tiedot puuttuvat.

Tilastotietoja ei ole siitä, kuinka suuren osan seri-lain mukaisista tutkimuspyynnöistä tekee poliisi, kuinka suuren taas syyttäjää tai tuomioistuimet. Yksiköistä saatujen tietojen perusteella ehdoton valtaosa pyynnöistä tulee kuitenkin poliisilta, ja syyttäjältä ja tuomioistuimilta on tullut vain yksittäisiä pyyntöjä seri-lain koko voimassaolon aikana.

Vaativat huoltoriidat

Osana kansallisen lapsistrategian toimeenpanoa sosiaali- ja terveysministeriö on teettänyt selvityksen siitä, kuinka yhteiskunta voisi paremmin tukea lapsia vaativissa erotilanteissa ja huoltajuusriidoissa. ”Selvitys vaativista erotilanteista ja palvelujärjestelmästä: Kansallisen lapsistrategian toimenpide 12”³³ julkaistiin maaliskuussa 2025, ja se sisältää 31 suositusta aihepiiriin liittyen.

Selvityksessä todetaan, että vanhempien ero koskettaa Suomessa vuosittain noin 30 000 lasta. Eri tutkimusten mukaan noin 10 prosenttia eroista on erityisen hankalia. Tuomioistuinlaitoksen tilastojen mukaan tuomioistuimissa käsitellään vuosittain noin 2 000 huolto- ja tapaamisriitaa, joista osa riidattomina avioerohakemuksen yhteydessä. Vuonna 2023 tuomioistuimissa tehtiin 2 089 lapsen huoltoa koskevaa päätöstä, ja niiden keskimääräinen käsittelyaika oli kahdeksan kuukautta. Lapsen elatusavun vahvistamista koskevia päätöksiä tehtiin 1 508 (käsittelyaika 5,5 kuukautta) ja lapsen tapaamisoikeutta koskevia päätöksiä 574 (käsittelyaika 9 kuukautta). Avioeropäätöksiä, joiden yhteydessä päätettiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, tehtiin 414 (käsittelyaika 11,6 kuukautta). Huolto- ja tapaamisoikeuden täytäntöönpanopäätöksiä tehtiin 337 (käsittelyaika 4,5 kuukautta).³⁴

OiPsy-yksiköissä vaativat huoltoriidat ovat tällä hetkellä näkyneet välillisesti, sillä yksiköihin on ohjattu perheen sisäisiä rikosepäilyjä, joihin on usein liittynyt vanhempien esiin nostamaa pitkään jatkunutta huolta, toistuvia lastensuojeluilmoituksia ja rikosepäilyjä. Näiden tilanteiden taustalla on usein vanhempien välisiä riitatilanteita. Poliisi voi myös pyytää apua sen vuoksi,

³² Hannonen, Jani—Lilja, Inka: Perustelumuistio lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisestä annetun lain (1009/2008) muutostarpeista. Euroopan neuvosto 2024, s. 8. (jäljempänä Hannonen—Lilja 2024)

³³ Vaitomaa, Johanna—Särkelä, Riitta (toim.): Selvitys vaativista erotilanteista ja palvelujärjestelmästä: Kansallisen lapsistrategian toimenpide 12. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2025:12. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/166162/STM_2025_12_rap.pdf?sequence=1&isAllowed=y (jäljempänä Vaitomaa—Särkelä 2025)

³⁴ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 55.

että vanhempien välinen haastava riitatilanne vaikeuttaa rikosepäilyn selvittämistä. Usein tähän kytkeytyy huoli lapsen kohdistuneesta vaikuttamisesta. Myös vieraannuttamisväitteitä selvitetään usein OiPsy-yksiköissä.³⁵

Jos vanhempien väliset ristiriidat estävät sovinnollisen ratkaisun, huolto- ja tapaamisoikeutta koskeva asia ratkaistaan lapsenhuoltolain mukaisesti tuomioistuimessa. Tuomioistuimen tehtävänä on tehdä ratkaisu siitä, miten lasten asioiden järjestäminen vanhempien kesken tapahtuu tulevaisuudessa. Ratkaistavina kysymyksinä voivat olla lapsen huolto, tapaamisoikeus ja lapsen elatus.³⁶

Lapsenhuoltolain 16 §:ssä tarkoitettua selvitystä, eli niin sanottua olosuhdeselvitystä, pyydetään noin 50 prosentissa hakemuksista. Olosuhdeselvityksen tekijät käyvät kotikäynnillä vanhempien luona, selvittävät lapsen mielipiteen ja tarvittaessa hankkivat muuta viranomaistietoa. Olosuhdeselvityksen tekeminen kestää useimmiten useita kuukausia.³⁷ THL on laatinut hyvinvointialueille oppaan olosuhdeselvityksen tekemisestä.³⁸

Olosuhdeselvityksen valmistumisen jälkeen vanhemmat kutsutaan pääkäsittelyyn, jossa voidaan kuulla myös todistajia ja vastaanottaa muuta todistelua. Käsittelyn päätteeksi tuomioistuin antaa asiassa päätöksen. Oikeudellisia kysymyksiä ratkaistaessa tuomioistuimessa joudutaan usein ottamaan kantaa myös esitettyihin vieraannuttamis- tai väkivaltaväitteisiin ja arvioimaan niiden oikeudellisia vaikutuksia.³⁹

2.2 Nykytilan arviointi

Yleistä

Sekä rikoksen uhrien asemaan liittyvä EU-oikeus että kansainväliset lapsiystävällisen oikeudenkäynnin laatustandardit, erityisesti eurooppalaiseksi hyväksi käytännöksi määritellyt Barnahus-laatustandardit, ovat kehittyneet merkittävästi seri-lain säätämisen jälkeen.⁴⁰ Seri-lain mukaista toimintaa on kehitetty Barnahus-hankkeessa, joka on kuitenkin päättymässä.

Vuosien 2021—2024 aikana Euroopan neuvosto ja EU tukivat hankkeella “Ensuring child-friendly justice through the effective operation of the Barnahus-units in Finland” Suomen viranomaisia vastaamaan kansallisessa Barnahus-hankkeessa tunnistettuihin tarpeisiin ja haasteisiin. Vuonna 2022 valmistui selvitys asiaa koskevasta lainsäädännöstä⁴¹ ja vuonna 2024 yksityiskohtainen perustelumuiotio lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain muutostarpeista⁴². Lainmuutostarpeita on selvitetty lisäksi

³⁵ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 60.

³⁶ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 60.

³⁷ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 62—63.

³⁸ Opas lapsenhuoltolain mukaisen hyvinvointialueen selvityksen laatimiseksi, Terveiden ja hyvinvointin laitokset, Ohjaus 7/2024.

³⁹ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 62.

⁴⁰ Hannonen—Lilja 2024, s. 7.

⁴¹ Lilja, Inka—Hiilloskivi, Miina: Lapsiin kohdistuviin hyväksikäyttöepäilyihin puuttuminen: Selvitys Suomen lainsäädännöstä. Euroopan neuvosto 2022. (jäljempänä Lilja—Hiilloskivi 2022)

⁴² Hannonen—Lilja 2024.

valtioneuvoston tilaamassa selvityksessä, joka koski lapsirikosasioiden moniammatillista esikäsittelyä.⁴³

Edellä mainituissa selvityksissä havaittuja lainsäädännön muutostarpeita käsitellään jäljempänä.

Seri-lain soveltamisala

Seri-lakia sovelletaan sen 1 §:n 1 momentin mukaan lapsen kohdistuneisiin seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksiin. Hallituksen esityksessä Eduskunnalle laiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisen järjestämisestä (HE 126/2008 vp) ehdotettiin, että seri-laissa olisi säädetty terveydenhuollossa tehtävästä tutkimuksesta lapsen seksuaalisen hyväksikäytön epäilyn selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi. Ilmaisuihin ”lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö” muutettiin kuitenkin eduskuntakäsittelyn aikana muotoon ”lapsen kohdistunut seksuaalirikos”. Sosiaali- ja terveysvaliokunta viittasi mietinnössään siihen, että lain soveltamisalaa koskeva muotoilu oli saadun selvityksen mukaan laaja, jotta se mahdollistaisi seri-laissa tarkoitettujen asiantuntijapalvelujen tarjoamisen lapsen kohdistuneen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämiseen riippumatta siitä, millä rikosnimikkeellä asiaa tutkitaan tai missä vaiheessa asian selvittäminen on poliisissa. Valiokunta totesi, että hallituksen esityksessä ehdotettu rikosnimikkeen käyttö lain soveltamisalasäännöksessä olisi kuitenkin johtanut lainkohdan liian suppeaan tulkintaan. Siksi valiokunta ehdotti 1 §:n ja lain nimikkeen täsmentämistä lakiehdotuksen tarkoituksen mukaisesti koskemaan lapsen kohdistuneiden seksuaalirikosten selvittämistä.⁴⁴

Pahoinpitelyrikokset lisättiin lain soveltamisalaan lailla 793/2013. Lain esitöissä ei ole otettu tarkemmin kantaa siihen, mitä seri-laissa tarkoitetaan pahoinpitelyrikoksilla. On siis jossain määrin tulkinnanvaraista, onko tarkoituksena ollut laajentaa lain soveltamisala kattamaan myös sellaiset rikokset, joiden tunnusmerkistö voi käytännössä sisältää pahoinpitelyn (esimerkiksi ryöstörikokset). Tulkinnanvaraisena voidaan pitää myös sitä, kuuluuko esimerkiksi tapon yritys rikoksiin, joita OiPsy-yksiköissä voidaan selvittää.

Käytännössä onkin syntynyt epäselvyyttä siitä, minkä rikosten kohteeksi joutuneita lapsia voidaan kuulla seri-lain mukaisissa tutkimusyksiköissä. Yksiköt ja poliisi ovat tulkinneet lakia niin, että esimerkiksi vapaudenriisto tai ihmiskauppa eivät kuulu lain soveltamisalaan.⁴⁵ Kolmannen Barnahus-laatustandardin mukaan Barnahusin kohderyhmään kuuluvat kuitenkin kaikki lapset, jotka ovat mihin tahansa väkivallan muotoon liittyvän rikoksen uhreja, ja väkivalta määritellään standardissa kaikenlaiseksi ruumiilliseksi ja henkiseksi väkivallaksi, vahingoittamiseksi ja pahoinpitelyksi, laiminlyönniksi tai välinpitämättömäksi tai huonoksi kohteluksi tai hyväksikäytöksi, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö. Seri-lain soveltamisalan rajausta pelkkiin seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksiin on siis myös Barnahus-laatustandardien näkökulmasta katsottuna liian suppea. Lisäksi voidaan arvioida, että myös esimerkiksi ihmiskaupan uhreiksi joutuneet lapset voisivat hyötyä OiPsy-yksiköiden asiantuntemuksesta.⁴⁶

Seri-lakia sovelletaan sen 1 §:n 2 momentin mukaan lähtökohtaisesti vain alle 16-vuotiaisiin lapsiin, ja 16- ja 17-vuotiaisiin lapsiin lakia sovelletaan vain, jos siihen on erityistä perustetta lapsen terveydentila ja kehitys huomioon ottaen. Seri-laki on koskenut alun perin nimenomaan

⁴³ Fadjukoff, Mari—Ellonen, Noora: Lapsirikosasioiden moniammatillinen esikäsittely huomioitava lainsäädännössä. Policy Brief 2023:39, Valtioneuvoston kanslia. (jäljempänä Fadjukoff—Ellonen 2023)

⁴⁴ StVM 29/2008 vp, s. 2.

⁴⁵ Hannonen—Lilja 2024, s. 8 ja 12.

⁴⁶ Lilja—Hiilloskivi 2022, s. 37.

lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten selvittämistä, ja rikoslaissa (39/1889) säädetty niin sanottu suojaikäraja on pääsääntöisesti 16 vuotta. Kuitenkin lapsenraiskauksesta tuomitaan rikoslain 20 luvun 12 §:n 2 momentin mukaan se, joka on sukupuoliyhteydessä kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden. Lisäksi silloin, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden, seksuaalisesta kajoamisesta lapseen tuomitaan rikoslain 20 luvun 14 §:n 2 momentin mukaan se, joka koskettelemalla tai muulla tavoin tekee kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneelle lapselle muun kuin rikoslain 20 luvun 12 §:ssä tarkoitetun seksuaalisen teon, joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä, tai saa tämän ryhtymään sellaiseen tekoon. Edellä sanottu koskee myös lapsenraiskauksen ja seksuaalisen kajoamisen lapseen törkeitä tekemuotoja.

Seri-laissa säädetystä ikärajasta seuraa, että tietyissä tilanteissa rikosepäilyt, joita tutkitaan lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen taikka niiden törkeinä tekemuotoina, eivät lähtökohtaisesti kuulu seri-lain soveltamisalaan: näiden rikosepäilyjen kohdalla 16- ja 17-vuotiaat uhrin voidaan tutkia yksikössä vain, jos siihen on erityistä perustetta lapsen terveydentila ja kehitys huomioon ottaen. Siihen nähden, että seri-laki on alkujaan säädetty tukemaan nimenomaan lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten selvittämistä, ei voida pitää johdonmukaisena, että mitään lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia on edes tietyissä tilanteissa suljettu lähtökohtaisesti pois seri-lain soveltamisalasta. Näin on huolimatta siitä, että 16 vuotta täyttäneet seksuaaliväkivallan uhrin tutkitaan yleensä naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen (SopS 53/2015) 25 artiklassa tarkoitetuissa seksuaalisen väkivallan uhreja varten perustetuissa tukikeskuksissa.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 1 artiklan mukaan lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiaasta henkilöä, ja kolmannen Barnahus-laatustandardin mukaan Barnahusin kohderyhmään kuuluvat kaikki lapset, jotka ovat mihin tahansa väkivallan muotoon liittyvän rikoksen uhreja. Tästä näkökulmasta voidaan pitää epäjohdonmukaisena, että seri-lain soveltamisala ei lähtökohtaisesti kata kaikkia alle 18-vuotiaita ja että 16- ja 17-vuotiaat kuuluvat lain soveltamisalaan vain erityistilanteissa.

Lisäksi seri-lain soveltamisala kattaa vain lapset, joiden epäillään joutuneen rikoksen uhriksi. Sen sijaan lapset, joiden epäillään joutuneen todistamaan esimerkiksi perheen sisäistä väkivaltaa, jäävät lain soveltamisalan ulkopuolelle. OiPsy-yksiköiden asiantuntemusta voitaisiin kuitenkin tarvita myös tällaisten lasten kuulemisessa, ja kolmannen Barnahus-laatustandardin mukaan Barnahusin kohderyhmään kuuluvatkin myös kaikki lapset, jotka ovat mihin tahansa väkivallan muotoon liittyvän rikoksen todistajia. Käytännössä ainakin osa yksiköistä on jo nykyisin avustanut poliisia lapsitodistajien kuulemisessa, mutta tästä aiheutuneita kustannuksia ei ole korvattu seri-lain mukaisesti valtion varoista. Lisäksi uudistettavana olevassa uhridirektiivissä saatetaan jatkossa edellyttää, että kohdennettuja ja yhdenmukaisia tukipalveluita tarjotaan myös lapsiuhrille, jotka ovat todistaneet rikosta.

Seri-laki ei kata myöskään rikoksesta epäiltyjä lapsia. Lapsiepäiltyjen kohdalla ei siis ole olemassa keskitettyä tahoa, jonka puoleen poliisi voisi kääntyä esimerkiksi sen arvioimiseksi, miten lapsen kuulustelu tulisi suorittaa. Rikoksesta epäilty lapset, samoin kuin rikosta todistaneet lapset, voivat kuitenkin olla yhtä lailla traumatisoituneita kuin rikoksen uhriksi joutuneet lapset, ja myös heidän kuulemisensa voi olla haasteellista⁴⁷. Käytännössä OiPsy-yksiköt ovat auttaneet

⁴⁷ Lilja—Hiilloskivi 2022, s. 50—51.

poliisia rikoksesta epäiltyjen lasten haastattelemisessa, mutta tämä on ollut melko harvinaista eikä tästä aiheutuneita kustannuksia ole korvattu valtion varoista.

Yksiköiden tehtävät ja moniammatillinen yhteistyö

Seri-laissa yksiköiden tehtäväksi säädetään vain tutkimuksen tekeminen ja lausunnon antaminen tutkimuksen perusteella. Seri-laissa ei sen sijaan säädetä muista tehtävistä, joita yksiköt ovat alkaneet hoitaa Barnahus-hankkeen myötä.

LASTA-seula-mallista ei säädetä seri-laissa, mutta se on otettu käyttöön jokaisessa OiPsy-yksikössä. Toimintatavat kuitenkin eroavat eri yhteistyö- ja hyvinvointialueittain: osa alueista on esimerkiksi kehittänyt oman lomakkeen taustatietojen seulomista varten sen sijaan, että ne käyttäisivät tätä tarkoitusta varten laadittua LASTA-lomaketta. Osalla alueista moniammatillisen asiantuntijaryhmän kokoukset pidetään ilman hyvinvointialueen edustajia, kun taas osa alueista kutsuu kokouksiinsa aina lapsen oman sosiaalityöntekijän ja terveydenhuollon edustajan. Osalla alueista taustatiedot seulotaan sekä sosiaali- että terveydenhuollon tiedoista, toisilla taas seulonta kattaa vain sosiaalihuollon tiedot. Kaikilla alueilla LASTA-seula-palavereissa ei myöskään ole mukana OiPsy-yksikön edustajaa. Toimintamallien välisiä eroja eri alueilla kuvataan lähemmin vuonna 2023 julkaistussa tutkimuksessa⁴⁸.

Toimintamallien erilaisuus selittyy poliisitoiminnan alueellisilla eroilla sekä hyvinvointialueiden erilaisilla laintulkinnoilla sen suhteen, voivatko ne luovuttaa terveydenhuollon tietoja esitutkintaa varten. Lisäksi LASTA-mallin soveltamisen alueelliseen epäyhtenäisyyteen vaikuttaa se, että eri hyvinvointialueilla seulontaa tekevät henkilöt ovat sijoittautuneet eri toimintoihin (terveydenhuoltoon, sosiaalihuoltoon tai OiPsy-yksikköön), joten heidän tiedonsaantioikeutensa vaihtelevat.

Edellä sanotusta aiheutuu alueellista epäarvoa rikoksen uhriksi joutuneiden lasten välille. Toimiva viranomaisyhteistyö on keskeinen edellytys lapsiin kohdistuvan väkivallan tehokkaalle tutkinnalle ja lapsen edun varmistamiselle rikosprosessissa, ja sitä myös painotetaan myös Barnahus-laatustandardeissa.⁴⁹ Seri-laki ei kuitenkaan sisällä velvoitetta tai rakennetta moniviranomaisyhteistyölle lapsen kohdistuvien hyväksikäyttöepäilyjen selvittämisessä. Tätä voidaan pitää ongelmallisena lapsen edun toteutumisen kannalta.

Seri-laissa ei myöskään selvästi säädetä yksikön oikeudesta saada salassapitosäännösten estämättä eri viranomaisilta ja muilta toimijoilta lasta koskevia tietoja LASTA-seulan tekemiseksi. Seri-lain 4 §:ää on kuitenkin tulkittu yleensä niin, että siinä säädetyt tiedonsaantioikeudet kattavat myös tiedot, jotka ovat välttämättömiä LASTA-seulan tekemiseksi.

Uhridirektiivissä saatetaan tulevaisuudessa edellyttää, että lapsiuhrien kohdennetuissa ja yhdenmetyissä tukipalveluissa olisi oltava koordinoitu usean viraston yhteinen mekanismi, joka sisältää seuraavat palvelut: tietojen antaminen, lääkärintarkastus, emotionaalinen ja psykologinen tuki, hallinnollinen tuki, mahdollisuus rikosilmoituksen tekemiseen, suojelu- ja tukitarpeiden henkilökohtainen arviointi sekä kuulustelujen tallentaminen videolle. OiPsy-yksiköissä hoidetaan näitä tehtäviä jo nykyisin, vaikka vain lääkärintarkastuksen tekemisen, joka sisältyy tutkimuksen tekemiseen, voidaan katsoa olevan sellainen tehtävä, josta nimenomaisesti säädetään

⁴⁸ Fadjukoff—Hautamäki—Hakala—Ellonen 2023.

⁴⁹ Hannonen—Lilja 2024, s. 8.

seri-laissa. Lisäksi OiPsy-yksiköiden palvelut tarjotaan pääosin samoissa tiloissa lukuun ottamatta somaattisia tutkimuksia, joiden osalta käytännöt vaihtelevat.

Järjestämisvastuu

Rahoitusvastuu seri-lain mukaisesta toiminnasta on valtiolla. Alkuperäistä seri-lakia koskevasta hallintovaliokunnan mietinnöstä ilmenee, että vaikka rahoitusvastuu seri-lain mukaisesta toiminnasta siirrettiin valtiolle, tutkimusten järjestämisvastuun tarkoitettiin säilyvän silloisilla erikoissairaanhoidon lain (1062/1989) 24 §:ssä tarkoitetuilla sairaanhoitopiirien kuntayhtymillä.⁵⁰ Sote-uudistuksen myötä järjestämisvastuu säädettiin sote-järjestämislain 34 §:ssä tarkoitetuille hyvinvointialueille ja HUS-yhtymälle.

Seri-laissa ei säädetä siitä, minkä alueen asukkaista kukin sote-järjestämislain 34 §:ssä tarkoitettu hyvinvointialue tai HUS-yhtymä vastaa, eikä tämä käy ilmi myöskään seri-lakia koskevasta hallituksen esityksestä (HE 126/2008 vp). Seri-lakia koskevassa sosiaali- ja terveysministeriön ohjeessa vuodelta 2009 kuitenkin todetaan, että sairaanhoitopiirit, joiden alueella on yliopistollinen sairaala, vastaavat toiminnan järjestämisestä ja koordinoinnista erityisvastuualueellaan.⁵¹ Erityisvastuualueet korvattiin sote-uudistuksen yhteydessä sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueilla, ja seri-lakia sovelletaankin nykyään niin, että kukin tutkimusyksikkö järjestää tutkimukset niille lapsille, joilla on kotipaikka sillä sote-järjestämislain 35 §:ssä tarkoitettulla yhteistyöalueella, jolla tutkimusyksikkö sijaitsee.

Seri-lain mukaiset tutkimukset ovat osa esitutkintaa, ja Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 27 §:n 23 kohdan mukaan valtakunnalla on lainsäädäntövalta muun muassa asioissa, jotka koskevat lainkäyttöä ja esitutkintaa. Lisäksi Ahvenanmaan itsehallintolain 27 §:n 29 kohdan mukaan valtakunnalla on lainsäädäntövalta muun muassa asioissa, jotka koskevat oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia. Seri-lain mukaiset tutkimukset ovat kliinistä oikeuslääketiedettä, jossa tutkimuksia tehdään eläville henkilöille.⁵² Seri-lain mukaisista tutkimuksista säättäminen kuuluu siten valtakunnan lainsäädäntövaltaan. Seri-laissa ei kuitenkaan säädetä siitä, mikä järjestämisvastuussa olevista tahoista järjestää tutkimukset sellaisille lapsille, joiden kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta sijaitsee Ahvenanmaan maakunnassa. Käytännössä Ahvenanmaalla asuvia lapsia on kuitenkin sopimuksen perusteella tutkittu Turun OiPsy-yksikössä ja aiemmin myös Helsingin OiPsy-yksikössä.⁵³

Nykytilan vahvuutena voidaan joka tapauksessa pitää sitä, että OiPsy-yksiköillä, jotka käytännössä toimivat seri-lain mukaisina tutkimusyksikköinä, on vahva kytkös yliopistollisiin keskussairaaloihin. Yksiköiden toimimisen yliopistosairaalaorganisaatiossa on nähty parantavan ammatillisen erityisosaamisen kehittämisen ja tieteellisen tutkimustyön mahdollisuuksia.⁵⁴ Lisäksi seri-lain mukaisessa toiminnassa on kyse lääketieteellisistä tutkimuksista ja arvioista, joihin liittyy pitkälle vietyä somaattista erityisosaamista ja jotka ovat tiiviissä yhteydessä muuhun oikeuspsykiatrian erityisosaamiseen. OiPsy-yksiköstä voidaankin esimerkiksi tehdä suoraan lähete muualle terveydenhuoltoon, jos seri-lain mukaisen tutkimuksen yhteydessä havaitaan

⁵⁰ HaVL 31/2008 vp, s. 2.

⁵¹ Sosiaali- ja terveysministeriön ohje 30.1.2009: Ohjeet lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä, s. 2.

⁵² Kliinisestä oikeuslääketieteestä ks. esim. Papinaho, Sari—Hämäläinen, Sari: Mitä on kliininen oikeuslääketiede käytännön työssä? Lääkärilehti 75(46) 2020, s. 2425. Saatavilla: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/141175/SLL462020-2425.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁵³ Stolt—Laajasalo ym. 2023, s. 10.

⁵⁴ Stolt—Laajasalo ym. 2023, s. 64.

jotain sellaista, mikä vaatii lisää tutkimusta tai hoitoa. Kytköstä nimenomaan yliopistollisiin keskussairaaloihin voidaan pitää perusteltuna myös siksi, että seri-lain mukaisia palveluita tarvitaan vain harvoin ja niiden tarjoaminen vaatii erityisosaamista.

Valtakunnallinen ohjaus

Kukin sote-järjestämislain 34 §:ssä tarkoitettu hyvinvointialue ja HUS-yhtymä vastaa itsenäisesti seri-lain mukaisten palvelujen järjestämisestä, eikä minkään tahon tehtäväksi ole säädetty valtakunnallisesti ohjata OiPsy-yksiköitä seri-lain soveltamisessa. Tämä on johtanut joiltain osin epäyhtenäisiin käytäntöihin esimerkiksi toimintatavoissa, palvelujen laajuudessa ja moniammatillisessa yhteistyössä. Tästä puolestaan seuraa, että rikoksen uhriksi joutuneet lapset ovat keskenään erilaisessa asemassa eri puolilla maata.

Lupa- ja valvontaviraston, joka vastaa valtion varoista maksettavan korvauksen maksamisesta OiPsy-yksiköille, rooli seri-lain mukaisessa toiminnassa on hyvin tekninen. Se ei sisällä esimerkiksi toiminnan ohjaamiseen tai kehittämiseen liittyviä tehtäviä. Seri-lain mukaiset tutkimusyksiköt ovatkin toivoneet, että ne saisivat selkeämpää toiminnanohjausta ja että seri-lain mukaiset toimintatavat yhtenäistettäisiin.⁵⁵

Myös lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja Lanzaroten sopimuksen näkökulmasta voidaan pitää ongelmallisena, että Suomessa ei ole tahoa, jonka tehtävänä olisi koordinoida kansallista yhteistyötä seri-lakiin liittyvissä asioissa. Lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen toimeenpanoa valvova lapsen oikeuksien komitea on ilmaissut Suomelle huolensa siitä, että Suomelta puuttuu lainsäädäntökehys, jolla varmistetaan monialainen koordinointi ja rikosoi-keudellisten haastattelujen laatustandardit lapsiystävällisessä ympäristössä sekä kattavat tukipalvelut väkivallan uhreille (Barnahus) ja siitä, että kaikki lapset eivät saa erityistä tukea.⁵⁶ Lisäksi osallistuminen Lanzaroten sopimuksen edellyttämään kansainväliseen koordinaatioon edellyttää käytännössä tahoa, jolla olisi kattava käsitys siitä, miten Barnahus-mallia toteutetaan Suomessa.

Lisäksi uhridirektiivissä saatetaan tulevaisuudessa edellyttää, että lapsiuhreille tarkoitettujen kohdennettujen ja yhdenmukisten tukipalvelujen laatua seurataan näyttöön perustuvilla menetel- millä rasittamatta kohtuuttomasti tukipalvelujen tarjoajia ja että tarvittaessa tukipalvelujen laa- tua kehitetään seurannan tulosten pohjalta. Tämä edellyttäisi käytännössä tahoa, jonka tehtävänä olisi seurata ja kehittää OiPsy-yksiköiden toimintaa.

Vaikka valtakunnallisesta ohjauksesta ei säädetä seri-laissa, käytännössä THL on järjestänyt osana Barnahus-hanketta paljon erilaisia koulutuksia eri alojen ammattilaisille sekä julkaissut aiheesta verkkokoulutuksen. Lisäksi THL on laatinut OiPsy-toiminnan kokonaisuudesta ja sen olennaisista piirteistä julkaisun ”Lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköiden toiminta ja toiminnan periaatteet Suomessa”⁵⁷, jonka tarkoituksena on tukea valtakunnallisesti riittävän yhdenmukaisia ja laadukkaita palveluja OiPsy-yksiköissä ja niihin kytkeytyvissä toi- minnoissa. OiPsy-yksiköt ja muut viranomaiset kääntyvät usein THL:n puoleen, kun tarvi- taan valtakunnallisen tason ohjausta tai moniammatillisen viranomaisyhteistyön kehittämistä.

⁵⁵ Hannonen—Lilja 2024, s. 9.

⁵⁶ Lapsen oikeuksien komitea: Loppupäätelmät Suomen yhdistetyistä viidennestä ja kuudennesta rapor- tista. CRC/C/FIN/CO/5–6, 2. kesäkuuta 2023, kohta 22.

⁵⁷ Stolt—Laajasalo ym. 2023.

Valtion varoista maksettavan korvauksen määräytyminen

Seri-lain 7 §:n 1 momentin mukaan sote-järjestämislain 34 §:ssä tarkoitetulle hyvinvointialueelle tai HUS-yhtymälle maksettavan laskennallisen korvauksen määrään vaikuttaa edellisen vuoden toiminnasta aiheutuneiden kustannusten lisäksi hyvinvointialueen tai HUS-yhtymän alueella asuvien alle 16-vuotiaiden lasten määrä. Säännöksessä ei siis ole huomioitu sitä, että kussakin OiPsy-yksikössä tutkitaan myös lapsia, jotka asuvat muilla hyvinvointialueilla kuin sillä hyvinvointialueella, jolla OiPsy-yksikkö sijaitsee. Käytännössä korvauksen määrää laskettaessa onkin huomioitu koko sote-järjestämislain 35 §:ssä tarkoitetulla yhteistyöalueella asuvien alle 16-vuotiaiden määrä, koska kunkin OiPsy-yksikön toimialueena on käytännössä koko yhteistyöalue. Vastaavalla tavalla sosiaali- ja terveysministeriön ohjeessa vuodelta 2009 todettiin, että korvaus oli laskettava erityisvastuualueella asuvien alle 16-vuotiaiden lasten määrän ja edellisen vuoden toiminnasta aiheutuneiden kustannusten perusteella.⁵⁸

Seri-lain 7 §:n 1 momentissa ei myöskään säädetä tarkemmin siitä, miten siinä tarkoitettu laskennallinen korvaus määräytyy. Säännös ei sisällä esimerkiksi laskukaavaa siitä, millaisilla painotuksilla yhtäältä alueella asuvien alle 16-vuotiaiden lasten määrä ja toisaalta edellisen vuoden toiminnasta aiheutuneet kustannukset vaikuttavat laskennallisen korvauksen määräytymiseen. Kuitenkin sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2009 antaman ohjeen mukaan kummankin tekijän painoarvo on 50 prosenttia.⁵⁹

Tiedonsaantioikeudet ja henkilötietojen säilyttäminen

Esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan ennen esitutinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheuttomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan. Kun poliisille tehdään ilmoitus lapseen kohdistuneesta epäilystä rikoksesta, poliisilla on siis usein tarve saada lapsesta sosiaali- ja terveydenhuollon tietoja sen ratkaisemiseksi, onko asiassa syytä epäillä rikosta, ja jos on, mihin toimiin esitutkinnassa ryhdytään ja missä laajuudessa ja kuinka kiireellisesti niihin ryhdytään. Eri laeissa on poliisin tiedonsaantioikeuden kannalta olennaisia sääntelyä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain (703/2023), jäljempänä *asiakastietolaki*, 63 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuollon palveluntajan tulee pyydettyänsä antaa asiakkaan tai tämän laillisen edustajan suostumuksesta riippumatta salassa pidettävää asiakastietoa poliisille, syyttävaviranomaiselle ja tuomioistuimelle, jos se on tarpeen sellaisen rikoksen selvittämiseksi, jonka ilmoittamatta jättäminen on rangaistavaa rikoslain 15 luvun 10 §:n nojalla, taikka jonka enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Lisäksi saman pykälän 3 momentin mukaan salassa pidettävää asiakastietoa saa sosiaalihuollon palveluntaja antaa oma-aloitteisestikin tiedon, jos epäillään 2 momentissa tarkoitettua rikosta taikka silloin, jos epäillään jonkun syyllistyneen siinä mainittua vähäisempään rikokseen, jos sosiaalihuollon palveluntaja arvioi sen olevan välttämätöntä lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi.

Lisäksi sosiaalihuollon viranomaisella on asiakastietolain 53 §:n 5 momentin mukaan oikeus saada terveydenhuollon palveluntajilta sosiaalihuollon asiakassuhteeseen olennaisesti vaikuttavat tiedot ja selvitykset, jotka viranomaiselle laissa säädetyn tehtävän vuoksi ovat

⁵⁸ Sosiaali- ja terveysministeriön ohje 30.1.2009: Ohjeet lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä, s. 5.

⁵⁹ Sosiaali- ja terveysministeriön ohje 30.1.2009: Ohjeet lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä, s. 5.

välttämättömiä asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamista varten. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi lastensuojelulla on oikeus saada lasta koskevat terveydenhuollon tiedot, jotka ovat välttämättömiä esimerkiksi lastensuojelun palvelujen järjestämiseksi. Lastensuojelulla ei kuitenkaan ole vastaavaa tiedonsaantioikeutta terveydenhuollosta vain sillä perusteella, että poliisi tarvitsisi tiedot esitutkintaa varten.

Asiakastietolain 4 §:n 1 momentin mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastiedot ovat pysyvästi salassa pidettäviä, ja asiakastietolain 6 §:n mukaan vaitiolovelvollisuudesta ja salassapidosta saa poiketa asiakkaan suostumuksella tai jos siitä on asiakastietolaissa tai muussa laissa säädetty. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 14 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuim voi velvoittaa lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettyä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Esitutkintalain 7 luvun 8 §:n 3 momentissa viitataan tähän pykälään ja säädetään, että jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, taikka tällaisen rikoksen yritys tai osallisuus siihen, terveydenhuollon ammattihenkilön on todistettava myös esitutkinnaissa. Samoin näissä tapauksissa terveydenhuollon ammattihenkilön on luovutettava salassapidettävä asiakirja sillä perusteella, että se voitaisiin pakkokeinolain perusteella takavarikoida.

Potilastietoja koskeva salassapitovelvollisuus siis väistyy, kun poliisin tutkimasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Lievemmin rangaistavissa rikoksissa (esimerkiksi lievä pahoinpitely, pahoinpitely ja seksuaalinen häirintä) terveydenhuollon ammattihenkilöillä ei puolestaan ole velvollisuutta todistaa. Siksi näissä tapauksissa poliisi ei myöskään voi saada henkilön potilastietoja, ellei asiakas anna terveydenhuollon ammattihenkilölle lupaa todistaa tiedoista, jotka ovat tulleet ilmi asiakkaan ja terveydenhuollon ammattihenkilön välisen hoitosuhteen yhteydessä.⁶⁰

Poliisilla on siis varsin laaja oikeus saada lasta koskevia sosiaalihuollon tietoja salassapitosäännösten estämättä, kun taas terveydenhuoltoa koskeviin tietoihin poliisilla on paljon rajoitetumpi oikeus. Toisin kuin sosiaalihuollon ammattihenkilöllä, terveydenhuollon ammattihenkilöllä ei myöskään ole oikeutta luovuttaa poliisille lasta koskevia salassapidettäviä tietoja pelkästään sillä perusteella, että se olisi välttämätöntä lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi.

Jotta poliisi saisi lasta koskevat sosiaalihuollon ja myös terveydenhuollon tiedot sen ratkaisemiseksi, onko asiassa syytä epäillä rikosta ja jos on, mihin toimiin esitutkinnaissa ryhdytään ja missä laajuudessa ja kuinka kiireellisesti niihin ryhdytään, OiPsy-yksiköissä on koottu lasta koskevia sosiaali- ja terveydenhuollon taustatietoja ja laadittu niistä poliisia varten yhteenvedot. Käytännössä kyse on ollut niin sanotusta LASTA-seulonnasta, ja OiPsy-yksiköt ovat keränneet tietoja niille seri-lain 4 §:n 1 momentissa säädetyn tiedonsaantioikeuden nojalla, joka on varsin laaja. Seri-lain 4 §:n 1 momentissa säädetään eri viranomaisten ja muiden toimijoiden velvollisuudesta antaa pyynnöstä seri-lain mukaiselle yksikölle maksutta ja salassapitosäännösten estämättä lasta koskevat tiedot ja selvitykset, jotka ovat välttämättömiä seri-laissa tarkoitettun tutkimuksen tekemiseksi. Seri-lakia on käytännössä tulkittu yleensä niin, että sääntely koskee myös sellaisia tietoja, jotka ovat välttämättömiä lasta koskevan yhteenvedon laatimisen eli LASTA-seulonnän tekemiseksi. Henkilötietojen suojan kannalta voidaan silti pitää ongelmallisena, että tiedonsaantioikeudesta lasta koskevan yhteenvedon tekemiseksi ei selvästi säädetä laissa⁶¹. Vastaavalla tavalla ongelmallisena voidaan pitää sitä, että sääntelyä ei ole myöskään

⁶⁰ Lilja—Hiilloskivi 2022, s. 23—24.

⁶¹ Hannonen—Lilja 2024, s. 8, Lilja—Hiilloskivi 2022, s. 35 ja Fadjukoff—Ellonen 2023, s. 5—6.

moniammatillisen asiantuntijaryhmän oikeudesta käsitellä lasta koskevaa yhteenvedoa ja hyödyntää yhteenvedosta ilmeneviä tietoja muiden lakien nojalla tehtävissä päätöksissä.

Seri-lain 4 §:n 1 momentissa mainitulla ”koulutuksen järjestäjällä” tarkoitetaan opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla erityisesti toisen asteen ja korkea-asteen koulutuksen järjestäjiä sekä esimerkiksi vapaan sivistystyön järjestäjiä, kun taas puolestaan ”opetuksen järjestäjällä” tarkoitetaan esi- ja perusopetuksen järjestäjiä. Opetuksen järjestäjiä ei kuitenkaan mainita seri-laissa. Lisäksi vuonna 2008, kun seri-laki alun perin säädettiin, seri-lain 4 §:n 1 momentissa mainittu ”sosiaalipalvelun tuottaja” kattoi myös varhaiskasvatuksen tuottajat, sillä varhaiskasvatus oli vielä tuolloin sosiaalipalvelu. Vuonna 2013 varhaiskasvatuksen ja päivähoitopalvelujen lainsäädännön valmistelu, hallinto ja ohjaus siirrettiin kuitenkin sosiaali- ja terveysministeriöstä opetus- ja kulttuuriministeriöön, ja siirron jälkeen päivähoito lakkasi olemasta sosiaalihoitolain mukainen sosiaalipalvelu. Tämän jälkeen seri-lain 4 §:n 1 momentin sanamuoto ei ole kattanut yksityisiä varhaiskasvatuksen tuottajia.

Seri-lakia koskevassa alkuperäisessä hallituksen esityksessä todetaan, että esitutkinnassa käytettävät asiakirjat ovat selvityksen pyytäneiden poliisin, syyttäjän tai tuomioistuimen asiakirjoja ja että kyseiset viranomaiset myös antavat tiedon asiakirjoista ja päättävät asiakirjojen säilyttämisestä. Lisäksi hallituksen esityksessä todetaan, että tutkimusyksikköön jää tietoa lapsista, jotka on tutkittu, ja tieto yksikössä annetuista palveluista. Esityksen mukaan tutkimuksen yhteydessä tutkimusyksikköön kertyneet tiedot eivät ole niiden käyttötarkoitus huomioon ottaen potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 12 §:ssä tarkoitettuja potilasasiakirjoja.⁶²

Edellä sanotun perusteella seri-lain 4 §:n 3 momentissa säädetään, että seri-laissa tarkoitetut tiedot on säilytettävä kaksitoista vuotta siitä, kun tutkittava on tullut täysi-ikäiseksi, ellei tietojen säilyttämiselle ole muualla laissa säädetty tätä pitempää aikaa. Seri-lakia koskevassa hallituksen esityksessä säilytysaikaa perustellaan sillä, että se olisi yhdenmukainen lapsen kohdistuvan seksuaalirikoksen vanhentumisaajan kanssa⁶³. Seri-laissa säädetään ainoastaan tietojen säilytysajasta, ja muilta osin OiPsy-yksiköiden tulisi noudattaa yleistä henkilötietojen käsittelyä koskevaa sääntelyä. Seri-lain 4 §:n 3 momentin tulkinta on kuitenkin aiheuttanut epäselvyyksiä, ja kyseisen säännöksen nojalla OiPsy-yksiköissä on säilytetty tutkimuksen aikana muodostunutta aineistoa, poliisilta saatua, rikosilmoitukseen liittyvää aineistoa, tutkimuksen suunnitteluun kerättyä aineistoa sekä poliisille annettuja lausuntoja ja yhteenvedoja. Henkilötietoja saa säilyttää vain niin kauan kuin säilyttäminen on tarpeen henkilötietojen käyttötarkoituksen kannalta. Ei siis ole perusteltua henkilötietojen suojan kannalta, että rikosepäilyyn liittyviä tietoja säilytetään OiPsy-yksikön omassa rekisterissä sen jälkeen, kun asian käsittely yksikössä on päättynyt. Yksikön laatiman lausunnon sekä tutkimukseen liittyvien videoiden, litterointien ja muiden esitutkintaa varten laadittujen asiakirjojen säilyttäminen kuuluu sitä pyytäneelle viranomaiselle, eli yleensä poliisille.

Lisäksi toisin kuin seri-lakia koskevassa alkuperäisessä hallituksen esityksessä todetaan, seri-lain 4 §:n 3 momentissa säädetty säilytysaika ei ole yhdenmukainen lapsen kohdistuvan seksuaalirikoksen vanhentumisaajan kanssa. Rikoslain 8 luvun 1 §:n 2 momentin nojalla seksuaalinen kajoaminen lapseen ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö vanhentuu 10 vuodessa rikoksen tekopäivästä ja lapsenraiskaus, törkeä seksuaalinen kajoaminen lapseen ja törkeä lapsenraiskaus 20 vuodessa rikoksen tekopäivästä. Rikoslain 8 luvun 1 §:n 5 momentissa kuitenkin säädetään,

⁶² Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisen järjestämisestä (HE 126/2008 vp), s. 7 ja 12.

⁶³ Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lapsen seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisen järjestämisestä (HE 126/2008 vp), s. 12.

että lapsenraiskauksen, törkeän lapsenraiskauksen, seksuaalisen kajoamisen lapseen, törkeän seksuaalisen kajoamiseen lapseen ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön syyteoikeus vanhentuu aikaisintaan, kun asianomistaja täyttää kaksikymmentäkahdeksan vuotta. Sama koskee kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistunutta raiskausta, törkeää raiskausta, seksuaalista kajoamista, törkeää seksuaalista kajoamista, seksuaalista hyväksikäyttöä, paritusta, törkeää paritusta, ihmiskauppaa ja törkeää ihmiskauppaa. Syyteoikeus vanhentuu rikoksen kohteena olleen henkilön täyttäessä kaksikymmentäkolme vuotta, jos kysymyksessä on 20 luvun 18 §:n 2 momentissa tarkoitettu lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin.

Edellä sanotusta seuraa, että lapsiin kohdistetut seksuaalirikokset vanhentuvat eri ajassa riippuen siitä, minkä ikäinen uhri on tekohtekellä ollut ja mikä rikos on ollut kyseessä. Esimerkiksi 2-vuotiaaseen kohdistettu lapsenraiskaus vanhentuu, kun uhri täyttää 28 vuotta, kun taas esimerkiksi 15-vuotiaaseen lapseen kohdistettuna sama rikos vanhentuu, kun uhri on 35-vuotias. Seri-lain 4 §:n 3 momentin mukaan seri-laissa tarkoitettut tiedot on kuitenkin aina säilytettävä kaksitoista vuotta siitä, kun tutkittava on tullut täysi-ikäiseksi, eli siihen saakka, kun tutkittava täyttää 30 vuotta. Seri-laissa säädetty säilytysaika ei siis johdonmukaisesti seuraa lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten vanhentumisaikaa.

Toisaalta taas lievästä pahoinpitelystä tuomitaan rikoslain 21 luvun 7 §:n mukaan sakkoon, ja jos ankarin rangaistus on enintään sakkoa, syyteoikeus vanhentuu rikoslain 8 luvun 1 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan kahdessa vuodessa. Tämä koskee pieneenkin lapseen kohdistettua lievää pahoinpitelyä. Henkilötietojen suojan näkökulmasta voidaan pitää kyseenalaisena, että ”tutkimusta tehtäessä kertyneitä tietoja” olisi seri-lain 4 §:n 3 momentin nojalla säilytettävä siihen saakka, kun uhri täyttää 30 vuotta, vaikka rikos olisi vanhentunut mahdollisesti jopa lähes 30 vuotta aikaisemmin. Edes poliisissa tietoja ei lähtökohtaisesti säilytetä näin kauan, sillä poliisin arkistonmuodostamissuunnitelman mukaan esitutkinta-aineisto säilytetään 25 vuotta lukuun ottamatta nollaan päättyvien vuosien aineistoa, joka säilytetään pysyvästi. Tämä merkitsee sitä, että tietyissä tapauksissa OiPsy-yksikkö saattaa säilyttää esitutkintaa koskevia tietoja vielä senkin jälkeen, kun poliisin arkistonmuodostussuunnitelman mukaan aineisto on tullut jo hävitettäväksi.

Vaativat huoltoriidat

Vaativissa huoltoriidoissa on tyypillistä, että lapsen edun ja tarpeiden tarkastelu jää vanhempien erimielisyyksien varjoon eikä lapsi saa tarpeeksi apua vaikeaan tilanteeseensa. Lapsen oikeus tulla kuulluksi jää monimutkaisissa huoltoriidoissa usein toteutumatta, eivätkä päätökset aina ole lapsen edun mukaisia. Lapsen mielipiteen selvittämiseen ei ole tarpeeksi resursseja eikä kunnollista prosessia, mikä voi johtaa lapsen emotionaaliseen kuormitukseen ja pitkittyneisiin psykososiaalisiin oireisiin.⁶⁴

Vaativia erotilanteita koskevan selvityksen mukaan keskeinen haaste huoltoriitojen selvittämisessä on se, että kaikilla lasten kanssa työskentelevillä ei ole riittävää erityisosaamista lapsen asianmukaiseen kuulemiseen. Erityisesti taidot kuulla lasta niin, että häntä ei johdatella, ovat puutteellisia. Lasten väkivaltakokemuksia ei myöskään aina osata kysyä ja kirjata oikein. Kuulemisesta voi hankaloittaa esimerkiksi lapsen kokemaa lojaliteettiristiriitaa: lapsen voi olla vaikea puhua kokemuksistaan joko vanhempaansa kohtaan luontaisesti kokemansa lojaliteetin vuoksi tai siksi, että vanhempi on suoraan kieltänyt lasta kertomasta kokemuksistaan.⁶⁵

⁶⁴ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 80—81.

⁶⁵ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 81—82.

Vaativissa huoltoriidoissa vaikeaa on myös väkivallan tunnistaminen ja huomioon ottaminen. Tuomioistuimissa koetaan väkivaltaväitteiden todentaminen selvityksen mukaan vaikeaksi, sillä vaativien erojen ja väkivaltailmiöiden ymmärtäminen vaatii erityisosaamista. Vain osa tuomareista katsoo, että heillä on riittävästi asiantuntemusta lastensuojelusta ja huoltoriidoista. Eriyisen vaikeana koetaan henkinen väkivalta.⁶⁶

Vaativia erotilanteita koskevan selvityksen mukaan OiPsy-yksiköt ovat nostaneet nykytilanteen haasteena esiin huoltoriitoihin liittyvän kohonneen riskin siitä, että lapsen kertomukseen pyritään vaikuttamaan. Tämä voi heikentää lapsen kertomuksen luotettavuutta. Punninta siitä, voidaanko lasta tästä huolimatta kuulla, on OiPsy-yksiköiden arvioiden mukaan erittäin haastavaa. Vetoaminen siihen, että lapsen kertomus on epäluotettava, saattaa perusteettomasti johtaa esimerkiksi siihen, että lapsen oikeus tulla kuulluksi ei toteudu rikosprosessissa lainkaan. Saattaa käydä myös niin, että lapsen kuuleminen voimistaa mahdollisia vääristyneitä käsityksiä ja lisää haittaa, joka lapselle tilanteesta aiheutuu. Lasta saatetaan myös kuulla useita eri kertoja prosessin eri vaiheissa. Selvityksen mukaan OiPsy-yksiköiden asiantuntijoiden vahvuutena on, että he osaavat arvioida haastattelujen vaikutusta lapsen muistiin ja kykyyn kertoa asioista luotettavasti.⁶⁷

Vaativille erotilanteille on lisäksi tyypillistä, että asiakirjatietoja on kertynyt erittäin paljon ja vanhemmilta saatava tieto, ja joissain tapauksissa myös eri viranomaisten käsitykset, ovat ristiriidassa keskenään. Taustatietoja on myös voinut kertyä vain toisen vanhemman näkökulmasta. Kokonaiskuvan muodostaminen lapsen tilanteesta on tällöin erityisen vaativaa, jolloin erilaisten kuulemisten merkitys korostuu. Selvityksessä myös vieraannuttaminen nousi esille erityiskysymyksenä, ja epäselvänä pidettiin esimerkiksi sitä, miten vieraannuttaminen voidaan luotettavasti tunnistaa.⁶⁸

Nykyjärjestelmää pidetään selvityksen mukaan hitaana ja monimutkaisena. Eri prosessit voivat kasautua ja olla ajallisesti päällekkäisiä. Tuomioistuimissa on koettu, että olosuhdeselvitysten tekeminen kestää liian kauan. Oikeudenkäynti voidaan joutua prosessin hitauden vuoksi käymään läpi sekä väliaikaismääräystä varten sekä olosuhdeselvityksen valmistuttua lopullista ratkaisua varten. Eri prosessien läpikäynti voi johtaa eri ammattilaisten antamiin ristiriitaisiin suosituksiin ja määräyksiin.⁶⁹

Vaativia eroja koskevassa selvityksessä katsotaan, että lapsen kuulemista on kehitettävä välittömästi. Tähän liittyen selvityksen laatineet selvityshenkilöt ehdottavat, että vaativimmissa erotilanteissa ammattilaiset saisivat lapsen kuulemiseen ohjausta OiPsy-yksiköistä ja että seri-lain uudistamisen yhteydessä mahdollistettaisiin se, että OiPsy-yksiköiden työ voisi kohdistua myös vaikeimpiin huoltoriitoihin ja että kaikista vaativimmissa erotilanteissa lasten kuuleminen keskitettäisiin OiPsy-yksiköille, vaikka kyse ei olisikaan lapseen kohdistuvan rikoksen selvittelystä.⁷⁰

3 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on lapsen edun turvaaminen esimerkiksi moniammatillista yhteistyötä vahvistamalla. Tavoitteena ajantasaistaa lainsäädäntö, joka koskee sosiaali- ja terveydenhuollon

⁶⁶ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 105.

⁶⁷ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 82—83.

⁶⁸ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 83—84.

⁶⁹ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 90.

⁷⁰ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 138—139.

antamaa apua lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä, ja saattaa se vastaamaan nykyistä paremmin eurooppalaisia Barnahus-laatustandardeja. Tavoitteena on myös vakiinnuttaa kansallisessa Barnahus-hankkeessa tehty työ, ennen kaikkea moniammatillinen yhteistyö, pysyväksi osaksi OiPsy-yksiköiden toimintaa. Esityksellä toteutettaisiin näin hallitusohjelman kirjausta, jonka mukaan lapsen kohdistuvan seksuaaliväkivallan tapauksissa varmistetaan lapsen edun mukainen tutkinta ja monialainen tuki eri viranomaisten yhteistyönä.

Edellä sanotun kautta esityksen laajempänä tavoitteena on turvata lapsen edun toteutumista rikosprosessissa esimerkiksi lisäämällä maantieteellistä yhdenvertaisuutta lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä sekä vahvistamalla lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten osaamista tunnistaa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja puuttua siihen.

Lisäksi tavoitteena on, että lapsen oma kokemus hänen huoltoonsa, asumiseensa ja tapaamisoi-keuteensa liittyvistä seikoista pystyttäisiin nykyistä paremmin selvittämään erityisen vaativien huoltoriitojen yhteydessä.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Esityksessä ehdotetaan, että seri-laki kumottaisiin ja tilalle säädettäisiin laki lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä. Ehdotettu laki rakentuisi seri-lain perusratkaisuille, mutta uudistuksessa otettaisiin huomioon tarpeet ajantasaistaa sääntelyä eri tavoin. Uudistus on lakiteknisesti perustelluinta toteuttaa kokonaisuudistuksena.

Ehdotetun lain soveltamisala olisi laajempi kuin seri-lain. Kuten ehdotetun lain nimikkeestäkin kävisi ilmi, laki ei ensinnäkään koskisi pelkästään seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksia vaan myös muita rikoksia. Yksiköiden asiantuntemusta voitaisiin siis hyödyntää myös silloin, kun epäillään esimerkiksi vapaudenriistoa tai ihmiskauppaa. Lisäksi ehdotetaan, että laki ei koskisi pelkästään lapsia, joiden epäillään joutuneen rikoksen uhriksi, vaan tietyiltä osin myös lapsia, joita epäillään rikoksesta tai joita on tarpeen kuulla rikoksen todistajana. Ehdotetussa laissa lapsella tarkoitettaisiin alle 18-vuotiasta henkilöä.

Nykyiseen tapaan yksiköiden tehtävänä olisi lasta koskevan tutkimuksen tekeminen, mikä voisi pitää sisällään esimerkiksi lapsen haastattelemisen ja somaattisen tutkimisen, ja lasta koskevien lausuntojen antaminen. Esityksessä ehdotetaan, että yksiköiden tehtäviä laajennettaisiin ensinnäkin tutkimuksen tekemistä edeltävään aikaan: yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin laatia yhteenveto lasta koskevista tiedoista, jotka ovat olennaisia arvioitaessa, mihin toimiin esitutkin- nassa ryhdytään ja kuinka kiireellisesti toimet toteutetaan. Käytännössä kyse olisi yleensä niin sanotun LASTA-seulonnan tekemisestä, ja tarvittaessa yksikön laatimaa yhteenvetoa voitaisiin käsitellä myös moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä sen arvioimiseksi, millä eri viran- omaisten toimenpiteillä voidaan parhaiten edistää lapsen edun toteutumista sekä voidaanko lasta kuulla mahdollisessa esitutkin- nassa, ja jos voidaan, mitä kuulemisessa tulisi ottaa huomioon.

Yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin myös antaa lapselle ja tarvittaessa hänen huoltajilleen ensi- vaiheen psykososiaalista tukea sekä tarjota muille lasten kanssa työskenteleville tahoille koulu- tusta ja neuvontaa siitä, miten toimia, jos näillä herää epäily lapseen kohdistuneesta väkivallasta. Yksiköt ovat jo käytännössä hoitaneet edellä mainittuja tehtäviä osana Barnahus-hanketta tai muutoin.

Lisäksi kokonaan uutena asiana ehdotetaan, että yksikön tehtävänä olisi tuomioistuimen pyynnöstä selvittää erityisen vaativissa huoltoriidoissa, miten lapsi kokee seikat, joilla on merkitystä arvioitaessa lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä järjestelyjä, ja laatia selvityksen perusteella tuomioistuimelle asiasta lausunto. Yksiköiden asiantuntemuksen olisi tarkoitettu hyödynnettäväksi vain hankalimmissa huoltoriidoissa, joissa tuomioistuin arvioi, että lapsenhuoltolain 16 §:ssä tarkoitettu olosuhdeselvitys tai lapsen kuuleminen tuomioistuimessa eivät anna riittäviä tietoja siitä, mikä lapsen oma käsitys asian ratkaisemiseen vaikuttavista seikoista on. Ehdotetun tehtävän myötä yksiköiden toiminta laajenisi siis myös tapauksiin, joihin ei välttämättä liity minkäänlaista rikosepäilyä.

Järjestämisvastuusta säädettäisiin täsmällisemmin kuin seri-laissa. Tähän liittyen säädettäisiin myös, että Varsinais-Suomen hyvinvointialueella sijaitseva yksikkö vastaisi ehdotetun lain mukaisista tehtävistä niiden lasten osalta, joiden kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta sijaitsee Ahvenanmaan maakunnassa. Esitutkintaan ja oikeuslääketieteellisiin tutkimuksiin sekä perhesuheteisiin ja lapsen oikeudelliseen asemaan liittyvät kysymykset, joista ehdotetussa laissa säädettäisiin, kuuluvat Ahvenanmaan itsehallintolain mukaan valtakunnan lainsäädäntövaltaan.

Vastaavalla tavalla kuin seri-lain mukaiseen toimintaan, myös ehdotetun lain mukaiseen toimintaan olisi erillisrahoitus, koska sen avulla voidaan varmistaa tehokas ja laadukas toiminta lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä. Valtion varoista maksettavan korvauksen maksamiseen liittyvät tehtävät siirrettäisiin kuitenkin THL:lle, minkä lisäksi THL:n tehtäväksi säädettäisiin ohjata, kehittää ja seurata yksiköiden toimintaa, osallistua lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevaan kansalliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön sekä kouluttaa lasten kanssa työskenteleviä lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen tunnistamisesta.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei ole tarkoitus muuttaa rahoitusjärjestelmää sen suhteen, miten sosiaali- ja terveydenhuollossa avustetaan lapsiin liittyvien rikosten selvittämisessä. Erillisrahoituksella turvattaisiin tehtävän vaatimaa erityisosaamista sekä sitä, että lapsiin liittyvien rikosten tutkinta voidaan toteuttaa moniammatillisesti ja mahdollisimman lapsiystävällisellä tavalla.

Ehdotetun lain soveltamisala olisi laajempi kuin seri-lain, minkä taloudellisia vaikutuksia kuvataan seuraavassa lähemmin. Kustannukset on arvioitu ottamalla lähtökohdaksi se, että vuosina 2019–2024 kaikkien OiPsy-yksiköiden tekemien tutkimusten mediaanihintojen keskiarvo oli 5 379 euroa. Tutkimuksen hinta kuitenkin vaihtelee paljon vuosittain ja myös eri OiPsy-yksiköiden välillä. Tutkimuksen keskihintaa saattaa joillain alueilla laskea jonakin vuonna esimerkiksi se, että tutkittavaksi tulee laaja seksuaalirikosten sarja, joissa kymmeniä tai jopa satoja uhreja voidaan tutkia samantyyppisin menetelmin.

Ehdotetun lain soveltamisala kattaisi seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten lisäksi myös muut rikokset. Poliisin tilastojen perusteella seksuaali- ja pahoinpitelyrikokset kuitenkin muodostavat yhdessä noin 60 prosenttia lapsen henkilöön kohdistuneista epäillyistä rikoksista, ja yleisimmät muut rikosnimikkeet ovat laitton uhkaus ja kunnianloukkaus. Laitton uhkaus ja kunnianloukkaus ovat asianomistajarikoksia myös silloin, kun ne kohdistuvat lapseen, ja suurin osa niistä ei todennäköisesti ylittäisi kynnystä pyytää OiPsy-yksikköä avustamaan lapsen kuulemisessa. Vakavia ja törkeitä lapsiin kohdistuneita muita rikoksia kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksia on siis lukumääräisesti vain vähän, ja lisäksi lapsi on niissä usein sen ikäinen, että hänet voi kuultella siihen erityiskoulutuksen saanut poliisi.

Edellä sanotun perusteella voidaan arvioida, että vaikka ehdotetun lain soveltamisalaa ei rajattaisi vain seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksiin, jatkossakin selvästi suurin osa lapsiin kohdistuneista rikosepäilyistä, joissa pyydetäisiin OiPsy-yksiköltä apua asian selvittämiseen, koskisi seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksia. Muissa tapauksissa pyyntöjen tarve liittyisi todennäköisesti törkeimpiin ja vaikeammin selvitettävimpiin rikoksiin, kuten ihmiskauppaan, vapaudenriistoon ja laittoman maahantulon järjestämiseen, joissa kuitenkin on lukumääräisesti hyvin vähän lapsiasianomistajia.

Edellä jaksossa 2.1.2 on arvioitu, että noin 10 prosenttia epäilyistä lapsiin kohdistuneista seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksista päättyy selvitettäväksi OiPsy-yksiköihin. Jos oletetaan, että myös muissa rikostyypeissä käännyttäisiin OiPsy-yksikön puoleen yhtä usein, voidaan poliisin tilastojen perusteella arvioida, että tämä tarkoittaisi yksiköille yhteensä noin 20 uutta tapausta vuodessa. Tästä voidaan arvioida aiheutuvan hieman alle 110 000 euron kustannukset vuodessa ($5\,379 \text{ euroa} \times 20$).

Esityksessä ehdotetaan, että lain soveltamisala kattaisi tietyiltä osin myös lapset, joita on tarpeen kuulla rikoksen todistajana. Jatkossakin poliisi silti kuulustelisi valtaosan lapsitodistajista itse, ja yksiköiden apua pyydetäisiin vain hyvin nuorten tai erityistarpeisten lasten kuulusteluihin. Lisäksi on otettava huomioon, että lasten kuulusteleminen todistajana liittyy lähes aina perheen sisäisiin törkeisiin rikoksiin. Kynnys lasten kuulusteleamiseen todistajana heidän oman perheensä asioissa on kuitenkin hyvin korkea, koska lasten kyky ymmärtää niin sanotun läheiskriminointisuojaan merkitystä on rajallinen. Siksi näyttö pyritään ensisijaisesti hankkimaan muilla keinoin ja lapsitodistajan kuulusteleminen on aina poikkeustapaus. Edellä todetun perusteella voidaan arvioida, että yksiköissä kuultaisiin todennäköisesti yhteensä vain noin kymmenen lapsitodistajaa vuodessa. Tästä voidaan arvioida aiheutuvan yhteensä noin 55 000 euron kustannukset vuodessa ($5\,379 \text{ euroa} \times 10$).

Esityksessä ehdotetaan, että lain soveltamisala kattaisi tietyiltä osin myös rikoksesta epäillyt lapset. Voidaan arvioida, että yksiköissä kuultaisiin yhteensä 20–50 lapsiepäiltyä vuodessa. Tästä voidaan arvioida aiheutuvan yhteensä noin 270 000 euron kustannukset ($5\,379 \text{ euroa} \times 50$).

Esityksessä ehdotetaan, että toisin kuin seri-laki, ehdotetun lain soveltamisala kattaisi kaikki alle 18-vuotiaat eli myös 16- ja 17-vuotiaat. Tämän ikäiset kuitenkin kuulee lähtökohtaisesti muutoinkin poliisi, joten OiPsy-yksikön apua voitaisiin tarvita lähinnä silloin, kun kyseessä olisi vähintään keskivaikeasti kehitysvammainen, autistinen tai keskivaikeasti mielenterveysongelmainen henkilö. Kuitenkin myös seri-lakia sovelletaan 16- ja 17-vuotiaaseen lapseen, jos sille on erityistä perustetta lapsen terveydentila ja kehitys huomioon ottaen. Näin ollen ehdotetulla ikärajan nostamisella ei olisi käytännössä vaikutusta yksiköiden asiakasmääriin, eikä siitä arvioida aiheutuvan taloudellisia vaikutuksia.

Yksikön tehtäviin lisättäisiin vaativien huoltoriitojen selvittäminen. Tarkoitus on, että yksikkö selvittäisi vain hankalimmat tapaukset, minkä voidaan arvioida lisäävän yksikön työmäärää noin 20 tapauksella vuodessa. Tästä voidaan arvioida aiheutuvan yhteensä noin 110 000 euron kustannukset ($5\,379 \text{ euroa} \times 20$).

Yksikön tehtävänä olisi antaa koulutusta ja neuvontaa muille lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille. Tehtävän hoitaminen edellyttäisi jokaiseen viiteen yksikköön yhden henkilötövuoden lisäämistä, mistä arvioidaan aiheutuvan yhteensä 500 000 euron kustannukset.

Lisäksi yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin yhteenvedon tekeminen lasta koskevista tiedoista sekä ensivaiheen psykososiaalisen tuen antaminen yksiköissä asioiville lapsille ja heidän

perheilleen. Näitä tehtäviä ovat nykyisin hoitaneet hyvinvointialueet osana lastensuojelua ja muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, mutta jatkossa tehtävät kuuluisivat yksiköille. Tehtävien arvioidaan edellyttävän yksiköille 1,25 miljoonan euron lisärahoitusta.

THL:n tehtäväksi säädettäisiin aihepiiriä koskeva valtakunnallinen yksiköiden toiminnan ohjaus, kehittäminen ja seuranta, kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö sekä koulutusten järjestäminen. Tehtävien hoitamiseen THL tarvitsisi kaksi henkilötyövuotta, minkä lisäksi kustannuksia aiheutuisi esimerkiksi koulutuksesta ja viestinnästä. Yhteensä THL:n tehtävistä arvioidaan aiheutuvan 260 000 euron kustannukset.

Yhteensä ehdotetun lain mukaisista soveltamisalan laajennuksista, yksiköiden uusista tehtävistä ja THL:n tehtävistä arvioidaan aiheutuvan 2,555 miljoonan euron kustannukset.

4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Vaikutukset OiPsy-yksiköihin

Eri OiPsy-yksiköiden toiminnassa on erilaisia käytännön eroja, jotka ovat muodostuneet ajan saatossa muun muassa sen vuoksi, että seri-lain sääntely on melko yleisluontoista eikä mikään valtakunnallinen taho ohjaa lain soveltamista. Ehdotetulla lailla yhdenmukaistettaisiin yksiköiden toimintaa toisiinsa verrattuna.

Yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin laatia yhteenvedo lasta koskevista tiedoista, ja yhteenvedon laatimista varten yksiköille säädettäisiin oikeus saada salassapitosäännösten estämättä välttämättömät tiedot eri tahoilta. Tämä lisäisi yksiköiden työmäärää mutta samalla myös helpottaisi yksiköiden toimintaa nykyiseen verrattuna, sillä on ollut jossain määrin tulkinnanvaraista, mahdollistaako seri-laki tiedonkeruun yhteenvedon laatimista varten. Osalla alueista yhteenvedoja on laadittu Barnahus-hankkeen aikana mutta hyvinvointialueilla eli erillään OiPsy-yksikön toiminnasta, joten yhteenvedon laatiminen olisi osalle yksiköistä kokonaan uusi tehtävä. Tehtävän vaatimat resurssit siirrettäisiin yksiköille hyvinvointialueilta. Käytännössä yksikön työntekijä, joka laatii yhteenvedoja, voisi kuitenkin työskennellä hyvinvointialueen tai esimerkiksi poliisilaitoksen tiloissa, jos näin sovitaisiin.

Yksiköiden asiakasmääriin ei olisi merkittävää vaikutusta sillä, että ehdotetun lain soveltamisala kattaisi muutkin rikokset kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikokset. Tällainen muutos nykytilaan nähden saattaisi kuitenkin edellyttää yksiköiden henkilöstöltä jonkin verran koulutustaumista, sillä haastattelijan täytyy tuntea rikoksen tunnusmerkit, jotta hän osaa kysyä lapselta oikeanlaisia kysymyksiä asian selvittämiseksi. Käytännössä koulutustarvetta kuitenkin vähentäisi se, että poliisi yleensä kertoo haastattelijalle, mitä asioita lapselta halutaan kysyttävän. Lisäksi eräissä muissa maissa Barnahus-yksiköissä tutkitaan muitakin rikoksia kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksia, joten kansainvälisestä yhteistyöstä voisi olla hyötyä uuden tehtävän opetelemisessä.

Edellä selostetusti yksiköiden asiakasmäärien ei arvioida juurikaan lisääntyvän siitä, että jatkossa niiden tehtävänä olisi pyynnöstä tutkia myös rikoksesta epäiltyjä lapsia ja lapsia, joita on tarpeen kuulla rikoksen todistajana. Asiasta ei arvioida aiheutuvan myöskään varsinaisia koulutustarpeita, sillä yksiköillä on jo nykyisin jossain määrin kokemusta näistä tehtävistä, vaikka niistä ei seri-laissa säädetäkään. Lisäksi Poliisihallituksessa valmistellaan parhaillaan mallia alle 15-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen haastatteluun, ja tätä haastattelurunkoa voitaisiin hyödyntää myös yksiköissä ja sitä voitaisiin käyttää myös 16- ja 17-vuotiaiden kuulemiseen. Lapsitodistajien kuulemiseen soveltuvat puolestaan pitkälti samat periaatteet kuin asianomistajan asemassa olevien lasten kuulemiseen.

Yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin tuomioistuimen pyynnöstä selvittää erityisen vaativissa huoltoriidoissa, miten lapsi kokee seikat, joilla on merkitystä arvioitaessa tämän huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä järjestelyjä. Tämä olisi yksiköille kokonaan uusi tehtävä, sillä seri-lain mukaiset yksiköiden tehtävät koskevat vain tapauksia, joissa epäillään rikosta. Huoltoriidat eivät kuitenkaan ole yksiköille vieraita nykyisinkään, sillä yksiköissä tutkittaviin rikosepäilyihin liittyy varsin usein myös huoltoriitoja. Yksiköt ovatkin tottuneet siihen, että lapsen vanhemmat esittävät keskenään ristiriitaisia väitteitä. Voidaan arvioida, että vakavien huoltoriitojen selvittämiseen soveltuisi hyvin yksiköillä jo nykyisin oleva erityisosaaminen niin sanotusta hypoteesiajattelusta, jossa laaditaan hypoteeseja eli vaihtoehtoisia tapahtumakulkuja ja verrataan kutakin hypoteesia lapsen kertomaan sekä muuhun tapauksesta mahdollisesti kerättyyn tietoon ja näyttöön. Lisäksi osa yksiköistä on osallistunut alueellaan toimiviin vaativien ero- ja huoltoriitojen työryhmiin, eli yksiköissä on jo tätäkin kautta kokemusta vaativista eroista.

Vaikutukset hyvinvointialueisiin

Esityksellä selkiytettäisiin yksikön tehtäviä ja tiedonsaantioikeuksia, mikä selventäisi lain soveltamista seri-lakiin verrattuna myös hyvinvointialueilla. Jatkossa olisi selvää, että yksiköllä on oikeus saada hyvinvointialueelta välttämättömät tiedot myös lasta koskevan yhteenvedon tekemiseksi. Hyvinvointialueiden työmäärää vähentäisi lisäksi se, että lasta koskevan yhteenvedon tekeminen säädettäisiin yksikön tehtäväksi.

Hyvinvointialueet saisivat yksiköiltä koulutusta ja neuvontaa siitä, miten toimia, jos ammattilaisella herää epäily lapsen kohdistuvasta väkivallasta. Tämä vahvistaisi hyvinvointialueilla olevaa osaamista hoitaa aiempaa paremmin tällaisia tilanteita. Yksiköt myös tukisivat hyvinvointialueiden lastenvalvojia näiden työssä ja vahvistaisivat tällä tavoin heidän osaamistaan tehdä olosuhdeselvityksiä ja niihin liittyviä lasten haastatteluja vaikeissa huoltoriidoissa.

Vaikutukset THL:ään

Ehdotettu valtakunnallinen ohjaus-, kouluttamis- ja yhteistyötehtävä olisi THL:lle uusi. THL:llä on kuitenkin hyvät valmiudet tehtävän hoitamiseen, koska THL on jo useamman vuoden ajan koordinoanut Barnahus-hanketta ja pyrkinyt kehittämään ja yhdenmukaistamaan yksiköiden toimintaa. Myös kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö ovat kuuluneet Barnahus-hankkeessa THL:n rooliin.

Lisäksi THL:lle säädettäisiin ehdotetun lain mukaisen valtionkorvauksen maksatukseen liittyvät tehtävät. THL:llä on jo kokemusta vastaavanlaisista tehtävistä, sillä THL maksaa valtion varoista korvausta esimerkiksi turvakotipalvelujen ja sovittelupalvelujen tuottajille. Sovittelupalvelujen järjestämisvastuun on määrä siirtyä THL:ltä Oikeuspalveluvirastolle 1.1.2027, joten THL:ssä vapautuu tuolloin resursseja, jota voidaan käyttää ehdotetun lain mukaisen valtionkorvauksen maksatukseen liittyviin tehtäviin.

Vaikutukset Lupa- ja valvontavirastoon

Lupa- ja valvontavirasto vastaa vuoden 2026 alusta alkaen niistä seri-lain mukaisista tehtävistä, jotka ovat aiemmin kuuluneet aluehallintovirastoille. Tehtävät ovat luonteeltaan hyvin teknisiä, ja niihin on käytetty aluehallintovirastoissa yhteensä vain noin 0,4–0,7 henkilötyövuotta.

Esityksessä ehdotetaan, että jatkossa sopimuksen tekemiseen ja valtionkorvauksen maksatukseen liittyvistä tehtävistä vastaisi THL.

Vaikutukset esitutkintaviranomaisiin ja syyttäjään

Poliiseille tarkoitettu lapsirikostutkinnan erityiskoulutus on kansainvälisesti arvioiden varsin pitkä ja perusteellinen, ja kyseisen koulutuksen saaneita poliiseja on joka poliisilaitoksella sekä kaikilla isommilla ja useimmilla pienemmilläkin poliisiasemilla. Poliisin on aina lähtökohtaisesti nopeampaa ja ajallisesti tehokkaampaa kuulla lasta itse kuin pyytää kuulemiseen apua OiPsy-yksiköltä. Siksi on todennäköistä, että vaikka ehdotetun lain soveltamisala olisi tietyiltä osin laajempi kuin seri-lain, laajennuksen merkitys poliisin työn kannalta ei olisi kovin suuri. Poliisi pyytäisi jatkossakin OiPsy-yksikön apua vain silloin, kun asia edellyttää erityistä oikeuspsykiatrista tai -psykologista asiantuntemusta.

Poliisin ja syyttäjän työn kannalta merkityksellistä olisi ennen kaikkea se, että ehdotetussa laissa säädettäisiin yksikön tehtäväksi laatia yhteenveto lasta koskevista tiedoista, jotka ovat olennaisia arvioitaessa, mihin toimiin esitutkinnassa ryhdytään ja kuinka kiireellisesti toimet toteutetaan. Kuten edellä on todettu, seri-lakia on tulkittu eri tavoin sen suhteen, onko yksiköillä nykyisin tiedonsaantioikeutta tietoihin, joita poliisi tarvitsee jo ennen yksikössä mahdollisesti käynnistytävää tutkimusta. Ehdotetulla muutoksella siis selkiytettäisiin tilannetta ja varmistettaisiin, että kaikilla alueilla poliisi saisi tarvitsemansa tiedot yksikön kautta. Tämä on välttämättömyyksiä esitutkinnan oikeanlaisen suuntaamisen ja kiireellisyyden arvioimisen kannalta.

Poliisin työn kannalta merkityksellistä olisi myös se, että ehdotetun lain soveltamisala kattaisi muutkin rikokset kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikokset, eli poliisi voisi tarvittaessa kääntyä yksikön puoleen myös silloin, kun epäillä esimerkiksi työperäistä ihmiskauppaa, laitonta uhkausta tai vapaudenriistoa.

Ehdotetun lain myötä myös muu esitutkintaviranomainen kuin poliisi voisi tarvittaessa pyytää OiPsy-yksikön apua esimerkiksi lapsen kuulemiseen. Käytännössä tämä tarkoittaisi ennen kaikkea rajavartioviranomaisia, joiden olisi jatkossa mahdollista tarvittaessa hyödyntää OiPsy-yksiköiden erityisosaamista lasten haastattelemisessa esimerkiksi silloin, jos selvittettävänä on laitoman maahantulon järjestäminen ja siihen liittyvä ihmiskaupparikos tai muu rikoslain 25 luvussa tarkoitettu vapauteen kohdistuva rikos. Tällaiset rikokset ovat kuitenkin varsin harvinaisia, joten esityksen vaikutus rajavartioviranomaisten kannalta jäisi käytännössä vähäiseksi.

Vaikutukset tuomioistuimiin

Esityksessä ehdotetaan yksikön uudeksi tehtäväksi tuomioistuimen pyynnöstä selvittää erityisen vaativissa huoltoriidoissa, miten lapsi kokee seikat, joilla on merkitystä arvioitaessa lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä järjestelyjä. Ehdotus hyödyttäisi huoltoriitoja käsitteleviä tuomioistuimia, sillä yksiköiden tarjoaman erityisasiantuntemuksen avulla olisi nykyistä paremmin perustein tukea lapsen omaan käsitykseen, kun asiantuntevalla tapahtuneessa kuulemisessa on parhaalla mahdollisella tavalla voitu huomioida esimerkiksi lapsen lojaliteettiristiriita tai mielipiteeseen vaikuttaminen. Mitä paremmin lapsen oma mielipide ja toive saadaan selvitettyä, sen paremmin oikeuden ratkaisu vastaa tavoitteisiin turvata lapsen edun mukainen lopputulos.

Tällaisen selvityksen pyytäminen yksiköltä olisi omiaan pidentämään huoltoriitaoikeudenkäynnin kestoa. Toisaalta voi olla tilanteita, joissa lapsenhuoltolain mukaista olosuhdeselvitystä ja ehdotetun lain mukaista lapsen kuulemistä yksikössä voitaisiin tehdä samanaikaisesti. Tällöin ehdotus ei pidentäisi oikeudenkäynnin kokonaiskestoa.

Lisäksi ehdotuksella voitaisiin luultavasti ehkäistä huoltoriitojen kroonistumista ja huoltoriitakierteen syntymistä, kun lapsen kokemus pystyttäisiin selvittämään aiempaa paremmin ja luotettavammin. On oletettavaa, että huoltajat pystyvät helpommin hyväksymään oikeuden ratkaisun, kun siinä on voitu hyödyntää yksikön asiantuntevaa selvitystyötä.

Esitykseen sisältyvillä ehdotuksilla, jotka liittyvät rikosten selvittämiseen, ei olisi juurikaan suoria vaikutuksia tuomioistuinten työhön, koska tuomioistuimet eivät ole käytännössä lähes ollenkaan tehneet seri-lain mukaisia pyyntöjä yksiköille. Luonnollisesti myös tuomioistuinten työtä voisi kuitenkin helpottaa se, että yksiköiden erityisosaaminen olisi nykyistä useammissa tapauksissa esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän käytössä.

4.2.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Vaikutukset lapsiin

Esitys koskee lapsiin liittyvien rikosten ja lapsia koskevien huoltoriitojen selvittämistä, joten esityksen vaikutukset olisivat merkityksellisiä ennen kaikkea lasten kannalta. Voidaan arvioida, että esityksellä olisi lapsiin useita myönteisiä vaikutuksia.

Ehdotetun lain soveltamisalan laajennukset seri-lakiin verrattuna merkitsisivät sitä, että nykyistä useampaa lasta olisi tarvittaessa mahdollista kuulla yksiköissä, joilla on erityisasiantuntemusta lasten ja nuorten oikeuspsykologiasta ja -psykiatriasta. Tällä tavoin nykyistä useampi lapsi pääsisi erityistason yksiköiden palveluiden piiriin. Käytännössä vaikutus lapsiin jäisi tältä osin kuitenkin lukumääräisesti melko vähäiseksi, koska oletettavaa on, että jatkossakin valtaosa yksiköissä selvitettävistä rikoksista olisi seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksia ja koska poliisi pysyy lähtökohtaisesti kuulemaan täysi-ikäisyyttä lähellä olevat nuoret itse. Yksittäisen lapsen kohdalla voisi kuitenkin olla merkittävä vaikutus sillä, että hän pääsee yksikön palvelujen piiriin.

Jatkossa yksiköissä voitaisiin haastatella myös niitä lapsia, joihin ei erikseen kohdistu väkivaltaepäilyä mutta joiden huoltoa koskeva asia on vireillä tuomioistuimessa ja joiden huoltajien välit ovat erityisen huonot. Yksiköiden erityisasiantuntemusta lasten kuulemisessa voitaisiin hyödyntää suoraan siviiliprosesseissa, mikä parantaisi niiden lasten oikeuksien toteutumista, jotka tällä hetkellä jäävät yksiköiden palveluiden ulkopuolelle ja joita ei välttämättä kuulla huoltoriidoissa ollenkaan mutta joiden kohdalla ero- ja huoltoriitatilanne lieveilmiöineen on lapseen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa.⁷¹ Toisaalta lasten kuuleminen ehdotetun lain mukaisissa yksiköissä voisi myös pidentää huoltoriidan käsittelyä, mikä ei lähtökohtaisesti ole lapsen kannalta hyvä asia mutta voi kuitenkin johtaa lopulta lapsen kannalta parempaan lopputulokseen.

Esityksen myönteiset vaikutukset lapsiin olisivat olennaisia myös heidän perus- ja ihmisoikeuksiensa toteutumisen kannalta, minkä vuoksi niitä käsitellään tarkemmin seuraavassa alajaksossa.

Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin

Esitys sisältää ehdotuksia, joiden avulla voitaisiin aiempaa paremmin tunnistaa ja ehkäistä lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa. Tähän liittyisi myös se, että yksiköt tarjoaisivat koulutusta ja neuvontaa muille lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille, mikä vahvistaisi näiden osaamista lapsiin kohdistuvan väkivallan tunnistamisessa ja kohtaamisessa. Esityksellä toteutettaisiin näin perustuslain 7 §:ää, jonka 1 momentissa säädetään jokaiselle oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslain 7 §:ään liittyy kiinteästi myös seksuaalinen itsemääräämisoikeus.

⁷¹ Vaitomaa—Särkelä 2025, s. 82 ja 138.

Esityksellä toteutettaisiin samalla lapsen oikeuksien sopimuksen 19 artiklaa, jonka 1 kohdan mukaan sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkisesti väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa. Artiklan 2 kohdan mukaan suojelutoimien tulisi tarvittaessa sisältää tehokkaita menetelmiä sosiaalisten ohjelmien perustamiseksi, joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuettaisiin, samoin kuin menetelmiä edellä kuvattujen lasten pahoinpitelytapauksen ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatkoseurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi.

Esityksessä ehdotetaan, että yksikön tehtäviin kuuluisi yhteenvedon laatiminen lapsesta ja että yhteenvedoa voitaisiin käsitellä moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä lapsen edun arvioimiseksi. Ehdotuksilla toteutettaisiin lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklan 1 kohtaa, jonka mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Ehdotetulla ikärajan nostamisella 18 vuoteen sekä sillä, että yksiköissä voitaisiin tutkia muitakin rikoksia kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksia ja myös lapsiepäilyjä ja -todistajia, toteutettaisiin perustuslain 6 §:ää, jonka 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä ja jonka 3 momentin mukaan lapsia on kohdeltava tasavertaisesti yksilöinä. Se, että yksiköiden asiakkaiksi voitaisiin tarvittaessa ottaa kaikki alle 18-vuotiaat, toteuttaisi lisäksi lapsen oikeuksien sopimuksen 1 artiklaa, jonka mukaan lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiaasta henkilöä.

Lisäksi alueellista yhdenvertaisuutta parantaisi THL:lle ehdotettu valtakunnallinen ohjaustehävä sekä esimerkiksi se, että ehdotetulla lailla yhdenmukaistettaisiin yksiköiden toimintaa lasta koskevien yhteenvedojen laatimisessa. Jatkossa rikoksen uhriksi joutuneilla lapsilla olisi siis asuinpaikastaan riippumatta nykyistä yhdenvertaisemmat mahdollisuudet siihen, että esitutkinassa arvioidaan, millä viranomaisten toimenpiteillä voitaisiin parhaiten edistää heidän etunsa toteutumista. Lisäksi yksiköissä tutkittujen lasten ja muualla terveydenhuollossa tutkittujen lasten välistä yhdenvertaisuutta lisäisi se, että yksiköissä ei enää säilytettäisi lapsia koskevia henkilö- ja terveystietoja erillään muiden viranomaisten rekistereistä.

Esityksen mukaan yksikön tehtävänä olisi antaa lapselle ja hänen huoltajilleen ensivaiheen psykososiaalista tukea. Ensivaiheen psykososiaalisen tuen antamisen voidaan arvioida edistävän lapsen ja hänen vanhempansa hyvinvointia äkillisen kriisin keskellä sekä parantavan vanhemman mahdollisuuksia olla vaikeassa tilanteessa lapsen tukena. Lisäksi kun yksiköllä olisi nykyistä kattavampi oikeus salassapitosäännösten estämättä toimittaa hyvinvointialueelle tutkimuksen aikana kertyneitä, lapsen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevia välttämättömiä tietoja, voitaisiin nykyistä paremmin turvata sitä, että lapsi pääsee tarvitsemiinsa palveluihin. Tällä tavoin ehdotukset toteuttaisivat perustuslain 19 §:n 3 momentissa säädettyä julkisen vallan velvollisuutta turvata jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistää väestön terveyttä sekä tukea perheen mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksiköllinen kasvu.

Esityksen myötä yhä useamman rikosepäilyn kohdalla voitaisiin hyödyntää yksiköillä olevaa erityisasiantuntemusta. Tämän voidaan arvioida edistävän rikosten selvittämistä, turvaavan lasten asianmukaista kuulemistä ja parantavan viranomaisten valmiuksia arvioida epäillyn syyllisyyttä tukevia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja. Tätä kautta esityksellä edistettäisiin perustuslain

21 §:ssä säädetyn oikeusturvan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitetun oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, sillä oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen edellyttää muun ohella asioiden riittävää selvittämistä.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi yksikön oikeudesta saada salassapitosäännösten estämättä välttämättömät tiedot lasta koskevan yhteenvedon laatimiseksi sekä moniammatillisen asian-tuntijaryhmän oikeudesta käsitellä yksikön laatimaa yhteenvetoa. Tietoihin sisältyisi luonnol-listen henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) 2016/679 (yleinen tietosuoja-asetus), jäljempänä *yleinen tietosuoja-asetus*, 9 artiklassa määriteltyjä erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja, kuten terveystietoja, sekä valtiosääntöisesti arkaluonteisia tietoja, kuten tietoa saadusta sosiaalipalvelusta. Seri-lain sääntely on ollut epätasmallista sen suhteen, onko yksiköllä oikeutta saada tällaisia tietoja yhteenvedon laatimista varten, ja asiaa onkin tulkittu eri tavoin eri alueilla. Jatkossa yksikön tiedon-saantioikeudesta säädettäisiin täsmällisesti laissa, millä olisi myönteisiä vaikutuksia perustus-lain 10 §:ssä säädetyn yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta.

Ehdotuksella, jonka mukaan yksiköiden tehtävät laajenisivat erityisen vaativien huoltoriitojen selvittämiseen, vahvistettaisiin lapsen oikeutta ilmaista oma näkemyksensä hänen huoltoonsa liittyvistä kysymyksistä ja osallistua siten aktiivisesti häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Tällä tavoin esityksellä toteutettaisiin lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan määräyksiä lapsen osallistumisoikeudesta ja perustuslain 6 §:n 2 momentissa säädettyä lapsen oikeutta vai-kuttaa kehitystään vastaavasti häntä itseään koskeviin asioihin.

Sukupuolivaikutukset

Kuten edellä on tuotu esiin, OiPsy-yksiköiden asiakkaista noin 53 prosenttia on ollut tyttöjä ja noin 47 prosenttia poikia. Yksiköiden asiakkaiden sukupuolijakauma on siis ollut varsin tasai-nen, joten voidaan arvioida, että esityksessä ehdotettujen uudistusten vaikutukset kohdistuisivat melko yhteneväisesti sekä tyttöihin että poikiin.

Ehdotetun lain soveltamisala laajenisi seri-lain soveltamisalaan verrattuna kuitenkin kattamaan seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten lisäksi myös muut rikokset. Poliisin tilastojen mukaan vuo-sina 2020—2024 sellaisissa muissa rikoksissa kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksissa, joissa asianomistaja on ollut alle 18-vuotias ja rikos on kohdistunut asianomistajan henkilöön (pois lukien henkirikokset), asianomistajista oli tyttöjä noin 66 prosenttia ja poikia noin 33 prosenttia. Tällaisia muita rikoksia ovat esimerkiksi laiton uhkaus, ihmiskauppa, vapaudenriisto ja vainoa-minen. Sanotun perusteella voidaan arvioida, että siltä osin kuin sääntelyn soveltamisalan laa-jennuksella olisi käytännössä vaikutusta, vaikutukset kohdistuisivat selvemmin tyttöihin kuin poikiin.

Vaikutukset rikostorjuntaan

Esityksellä voidaan arvioida olevan myönteisiä vaikutuksia rikostorjunnan eri osa-alueille, joita ovat rikosten estäminen, paljastaminen ja selvittäminen. Rikosten estämisen kannalta merki-tystä olisi sillä, että vahvistamalla moniammatillista yhteistyötä tuettaisiin lasten pääsyä tarvitsemiinsa palveluihin. Tällä tavoin voitaisiin osaltaan ehkäistä uudelleen uhritumista, sillä tar-joamalla uhrille tukea haitallisten kokemusten käsittelyyn voidaan vahvistaa hänen valmiuksi-aan torjua myöhemmin elämässä sellaista häneen kohdistuvaa toimintaa, joka on haitallista tai lainvastaista. Lisäksi tukemalla alaikäisen epäillyn pääsyä hänen tarvitsemiinsa palveluihin voi-taisiin perhaimmillaan ennaltaehkäistä tulevaa rikollisuutta.

Mahdollisuus arvioida lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti ja moniammatillisesti yksiköiden erityisosaamisen avulla voisi auttaa esitutkintaviranomaisia paljastamaan myös sellaisia rikoksia, joita ei ole alun perin edes epäilty. Lisäksi oikeuspsykologisen ja -psykiatrisen tiedon aiempaa laajempi hyödyntäminen esitutkinnassa ja rikosprosessissa parantaisi esitutkinnan ja kuulustelujen laatua ja edistäisi siten rikosten selvittämistä ja rikosvastuun toteutumista. Tämän myötä voitaisiin osaltaan myös ehkäistä tulevaa rikollisuutta.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Esityksessä ehdotetaan, että lasta koskevan yhteenvedon tekeminen säädettäisiin yksiköiden tehtäväksi. Seri-lakia koskevissa selvityksissä on tarkasteltu kuitenkin myös sellaista vaihtoehtoa, että yhteenvedon laatiminen säädettäisiin esimerkiksi lastensuojelun tehtäväksi. Tämän vaihtoehdon etuna nähtiin se, että yhdellä ja samalla viranomaisella olisi kokonaiskuva lapsen tilanteesta ja että kyseinen viranomainen seuraisi lapsen tilannetta myös rikosprosessin päättymisen jälkeen. Vaihtoehdon riskeinä pidettiin selvityksessä kuitenkin sitä, että lastensuojelulla ei välttämättä riittäisi resursseja yhteenvedojen tekemiseen, yhteenvedoja tehtäisiin eri käytännön ja periaattein eri puolella maata.⁷² Yhteenvedon laatimisen säätämistä hyvinvointialueen tehtäväksi puoltaisi toisaalta myös se, että tällöin yhteenvedon laatija tuntisi juuri kyseisen hyvinvointialueen palvelurakenteet ja voisi kehittää palveluita sisältä päin. Yhteenvedon laatiminen linkittyy kuitenkin vahvasti yksiköiden muihin tehtäviin, ja yhteenvedon laatimiseen kytkeytyvä tiedonsaantioikeus olisi rajatumpi, kun tehtävä kuuluisi yksiköille, joita on vain viisi. Siksi esityksessä on päädytty ehdottamaan, että yhteenvedon laatiminen olisi nimenomaan yksiköiden tehtävä.

Seri-lakia koskevissa selvityksissä on ehdotettu myös säädettävän henkilötietorekisteristä, johon LASTA-seulonnessa ja moniammatillisen asiantuntijaryhmän toiminnassa syntyneitä tietoja voitaisiin kirjata ja jossa niitä voitaisiin käsitellä. Selvityksen mukaan olisi luontevaa, että LASTA-koordinaattori vastaisi tietojen kirjaamisesta, mutta myös muut moniammatillisen asiantuntijaryhmän jäsenet olisivat oikeutettuja tietojen kirjaamiseen.⁷³ Tällaista vaihtoehtoa voitaisiin kuitenkin pitää ongelmallisena henkilötietojen suojan näkökulmasta, sillä kaikilla moniammatillisen asiantuntijaryhmän jäsenillä olisi pääsy erityisen arkaluonteisia henkilötietoja sisältävään rekisteriin. Lisäksi selvityksessä ehdotetaan, että rekisterinpitäjänä olisi yksikkö, yliopistosairaala, yhteistyöalue tai THL. Olisi kuitenkin ongelmallista, jos esimerkiksi THL säilyttäisi omassa rekisterissään poliisin esitutkimateriaalia, joka ei välttämättä ole edes asianosaisjulkista.

Esityksen esivalmisteluvaiheessa harkittiin, että ehdotetun lain soveltamisala olisi säädetty kattamaan myös sellaiset rikoksen uhriksi joutuneet aikuiset, joilla on esimerkiksi kehitysvammasta tai muistisairaudesta johtuvia erityistarpeita. Poliisi on kokenut näiden henkilöiden kuulemisen haastavaksi, ja seri-lain muutostarpeita koskevassa selvityksessä onkin ehdotettu, että yksiköiden tehtäväksi säädettäisiin avustaa niiden oman harkinnan mukaan kehitysvammaisen aikuisen tai muun erityisosaamista edellyttävän henkilön kuulemisessa.⁷⁴

Esityksessä ei kuitenkaan ole päädytty ehdottamaan, että yksiköiden tehtävät laajenisivat edellä selostetulla tavalla. Esityksessä on pidetty tärkeänä, että yksiköiden erityisasiantuntemus juuri

⁷² Lilja—Hiilloskivi 2022, s. 57.

⁷³ Hannonen—Lilja 2024, esim. s. 22.

⁷⁴ Hannonen—Lilja 2024, s. 15.

lapsiin kohdistuneiden rikosepäilyjen selvittämisessä säilyy ja vahvistuu entisestään. Yksiköiden asiakkaina olevien lasten kannalta on myös pidetty tärkeänä, että yksiköt ovat leimallisesti nimenomaan lapsille tarkoitettuja paikkoja. Yksiköiden lapsiystävällisyyttä saattaisi käytännössä heikentää se, jos asiakkaiksi otettaisiin myös aikuisia rikosten uhreja. Lisäksi kehitysvammaiset aikuiset ovat hyvin heterogeeninen asiakasryhmä, ja voidaankin arvioida, että vammaispalvelujen ammattilaiset pystyvät ehdotetun lain mukaisia yksiköitä paremmin avustamaan poliisia kehitysvammaisten henkilöiden kohtaamisessa.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

Yleistä

Vaikka Barnahus-toiminta perustuu kansainvälisiin laatustandardeihin, eri maissa on suuria eroja sen suhteen, miten toiminta on käytännössä järjestetty. Joissain maissa niin sanotut Barnahus-yksiköt ovat osa terveydenhuoltoa, toisissa ne taas toimivat esimerkiksi poliisin yhteydessä. Joissain maissa toiminnasta säädetään laissa, kun taas toisissa toiminta perustuu pelkkiin ohjeisiin.

Euroopan neuvosto julkaisi vuonna 2023 tutkimuksen Barnahus-mallin käytöstä Euroopan neuvoston jäsenmaissa.⁷⁵ Tutkimus perustui jäsenmaille lähetettyyn kyselylomakkeeseen talven 2022—2023 aikana, minkä lisäksi puuttuvia tietoja täydensivät erilliset konsultit. Tutkimustulosten perusteella Barnahus-palveluita tai Barnahus-mallin tyyppisiä palveluita on perustettu 28:ssa Euroopan neuvoston jäsenmaassa. Barnahus on perustettu Pohjoismaiden lisäksi Baltian maissa, Puolassa, Saksassa, Armeniassa, Kyproksella, Georgiassa, Unkarissa, Irlannissa, Maltalla, Moldovassa, Alankomaissa, Romaniassa, Sloveniassa, Espanjassa ja Ukrainassa. Barnahusin tapaisia palveluita on puolestaan saatavilla Andorrassa, Bulgariassa, Tšekissä, Ranskassa, Kreikassa ja Slovakiassa. Unkarissa, Irlannissa, Romaniassa sekä Espanjassa on raportoitu olevan käytössä sekä Barnahus että sen tapaisia palveluita. Muita moniammatillisia ja virastojen välisiä palveluja oli kyselyhetkellä saatavilla Albaniassa, Itävallassa, Belgiassa, Kroatiaassa, Liechtensteinissa, Luxemburgissa, Monacossa, Pohjois-Makedoniassa, Espanjassa, Sveitsissä ja Turkissa.⁷⁶

Albaniassa, Pohjois-Makedoniassa, Portugalissa, San Marinossa ja Isossa-Britanniassa ei vielä kyselyhetkellä ollut käytössä Barnahusia, mutta näissä maissa oli aloitettu Barnahus-palvelujen perustaminen. Lisäksi Belgia, Montenegro ja Turkki olivat ilmoittaneet kiinnostuksestaan Barnahusia tai sen kaltaisia palveluita kohtaan. Azerbaidžanissa, Bosnia Herzegovinassa, Italiassa tai Serbiassa ei ollut tutkimuksen mukaan käytössä mitään edellä mainittuja palveluita.⁷⁷

Suomessa erityistä muihin maihin verrattuna on tiivis, monialainen yhteistyö esitutinnan alkuvaiheessa, mitä on käytännössä toteutettu LASTA-seula-mallilla ja moniammatillisten asiantuntijaryhmien kokouksilla. Muissa maissa ei tiettävästi ole käytössä LASTA-seula-mallin kaltaista tutkimusperusteista, strukturoitua mallia sen selvittämiseksi, miten esitutkintaa on lapsen edun kannalta tarkoituksenmukaisinta suunnata ja onko lasta perustelluinta kuulla yksikössä vai muualla. Suomen ja muiden maiden ero näkyykin käytännössä esimerkiksi siinä, että Suomessa

⁷⁵ Council of Europe: Barnahus: a European journey Mapping study on multidisciplinary and inter-agency child-friendly justice models responding to violence against children in Council of Europe member states. 2023. Saatavilla: <https://rm.coe.int/barnahus-a-european-journey-mapping-study-on-multidisciplinary-and-int/1680acc3c3>. (Council of Europe 2023)

⁷⁶ Council of Europe 2023, s. 42.

⁷⁷ Council of Europe 2023, s. 42.

OiPsy-yksiköihin ohjataan kansainvälisesti verraten vain melko pieni osa lapsista, joiden epäilyn joutuneen rikoksen uhriksi. Tähän vaikuttaa lisäksi se, että Suomessa myös poliisissa on osaamista lasten kuulemiseen, sillä meillä poliisien koulutusaste on korkea ja lapsirikostutkintaa tekeillä poliiseilla on tehtävän vaatima erityiskoulutus.

Edellä sanotun vuoksi tämän hallituksen esityksen valmistelu, etenkin moniammatillisen tiedonvaihdon selkiyttäminen ja siihen liittyvä LASTA-seula-malli sekä kansallisen koordinaation kehittäminen, on herättänyt kiinnostusta myös muissa maissa. Barnahus-hankkeessa toimivat asiantuntijat ovatkin pitäneet aiheista useita puheenvuoroja kansainvälisissä seminaareissa ja eri maiden kansallisissa kehittämistilaisuuksissa, minkä lisäksi monista maista on vierailtu Suomessa tutustumassa OiPsy-yksiköihin ja Barnahus-hankkeen toimintaan.

Ruotsi

Ruotsissa on yli 30 Barnahus-yksikköä, mikä on eniten kaikista Pohjoismaista. Toiminta ei kuulu suoraan minkään kansallisen viranomaisen alaisuuteen tai valvontaan.⁷⁸ Valtiollisella Allmänna Barnhuset -säätiöllä on kuitenkin kansallisen koordinaattorin rooli sen varmistamisessa, että jokaisella väkivallan uhriksi joutuneella lapsella ja hänen perheellään olisi pääsy tuen ja hoidon piiriin. Lisäksi tarkoitus on kehittää Barnahus-yksiköistä alueidensa lapseen kohdistuvan väkivallan osaamis- ja tietokeskuksia.⁷⁹ Linköpingin yliopiston yhteydessä toimiva Barnafriid on puolestaan Ruotsin kansallinen osaamiskeskus, joka keskittyy väkivaltaa ja kaltoinkohtelua kokeneiden lasten tukemiseen tutkimuksen, koulutuksen ja käytännön kehittämisen kautta. Barnafriid julkaisi vuonna 2019 arvioinnin Barnahusin toiminnasta Ruotsissa.⁸⁰

Ruotsissa Barnahus-yksiköiden päätehtävät keskittyvät lasten haastatteluihin sekä tapaamisiin yhteistyöhön osallistuvien tahojen kanssa. Lääketieteellisten tutkimusten ja psykologisen tuen tarjoaminen puolestaan vaihtelee yksiköittäin.⁸¹ Toiminta on kytköksissä erityisesti lastensuojelujärjestelmään, ja siinä keskitytään koordinoimaan lastensuojelutoimenpiteitä rikosepäilyn tutkimuksen kanssa.⁸²

Ruotsissa ei ole Barnahusia koskevaa sääntelyä. Vuonna 2009 Ruotsin silloinen poliisiylihallitus (Rikspolisstyrelsen) kuitenkin julkaisi yhteistyössä syyttäväviraston (Åklagarmyndigheten), oikeuslääketieteen viraston (Rättsmedicinalverket) sekä sosiaalihallituksen (Socialstyrelsen) kanssa yksiköiden toimintaa ohjaavat kansalliset linjaukset (nationella riktlinjer), jotka toimivat kuitenkin vain suosituksina.⁸³

⁷⁸ Kaldal, Anna: Comparative review of legislation related to Barnahus in Nordic countries. 2020, s. 9. Saatavilla: <https://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1498923/FULLTEXT01.pdf>. (jäljempänä Kaldal 2020) (Viitattu 2.5.2025)

⁷⁹ <https://allmannabarnhuset.se/wp-content/uploads/2024/08/Rapport-Importance-of-support-and-treatment-webb.pdf>

⁸⁰ <https://barnafriid.se/kunskapsportal/wp-content/uploads/2022/01/slutrapport-utvardering-av-barnahus-2019-2.pdf> (Viitattu 5.5.2025)

⁸¹ Kaldal 2020, s. 13.

⁸² Johansson, Susanna—Stefansen, Kari—Bakketeig Elisiv—Kaldal, Anna: Collaborating against child abuse. Exploring the Nordic Barnahus model. Palgrave Macmillan 2017, s. 14. (jäljempänä Johansson ym. 2017)

⁸³ Rikspolisstyrelsen: Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets Barnahus. 2009. Saatavilla:

Kansallisten linjausten mukaan Barnahus-yksiköissä tulisi käsitellä lapsen henkeen ja terveyteen sekä vapauteen ja rauhaan kohdistuvat rikokset, joissa sekä sosiaaliviranomainen että poliisi ja syyttäjä aloittavat omat rinnakkaiset tutkinta- tai selvitysprosessinsa. Tämän lisäksi myös seksuaalirikokset, naisten sukupuolielinten silpominen, suoran tai epäsuoran perheväkivallan todistaminen, kunniaväkivalta sekä tapaukset, joissa lapsen epäillään syyllistyneen seksuaalirikokseen, tulisi linjausten mukaan käsitellä yksiköissä. Yksiköissä käsitellään alle 18-vuotaiden lasten tapauksia.⁸⁴

Eri Barnahus-yksiköissä voi olla eroja kohderyhmän laajuuden suhteen, mutta suurimmassa osassa yksiköitä kohderyhmäksi määritellään linjausta vastaavat tapaukset. Käytännössä yksiköissä ei kuitenkaan välttämättä käsitellä kaikkia tapauksia. Esimerkiksi väkivaltaa todistaneita lapsia ohjataan harvoin Barnahus-yksikköön, minkä lisäksi 15–18-vuotiaat lapset saatetaan Barnahus-yksikön sijaan ohjata esimerkiksi vakavaa väkivaltaa tutkivaan poliisin yksikköön.⁸⁵

Lainsäädännön sekä toiminnasta vastaavan tahon puuttuminen aiheuttavat Ruotsissa haasteita. Epäselvää on esimerkiksi oikeus tiedonvaihtoon eri viranomaisten kesken.⁸⁶

Ruotsin sosiaaliministeriö (Socialdepartementet) antoi heinäkuussa 2025 Ruotsin rikosuhriviranomaiselle (Brottsoffermyndigheten) toimeksiannon laatia kansallinen suunnitelma Barnahus-toiminnan koordinoinnista. Tavoitteena on parantaa palvelujen yhdenvertaisuutta ja niiden saatavuutta kaikille lapsille. Keskeistä on muun muassa yhteistyön kehittäminen eri viranomaisten välillä väkivaltaa kokeneiden lasten tukemiseksi rikostutkinnan yhteydessä. Toimeksiannosta on määrä luovuttaa väliraportti huhtikuussa 2026 ja loppuraportti tammikuussa 2028.⁸⁷

Norja

Norjassa Barnahus-yksiköitä on 12, ja osalla niistä on myös alayksiköitä.⁸⁸ Yksiköt toimivat oikeusministeriön hallinnonalalla, ja niiden toimintaa koordinoi sikkäläinen poliisihallitus (Politidirektoratet), joka valvoo yksiköitä ja julkaisee vuosittaisia raportteja niiden toiminnasta. Lisäksi Norjassa perustettiin vuonna 2014 kansallinen Barnahus-komitea (Barnehusrådet) helpottamaan yksiköiden toiminnan koordinoitua.⁸⁹

Norjassa yksiköiden toiminta on vahvasti kytköksissä poliisiorganisaatioon ja rikosoikeusjärjestelmään. Yksiköiden vakituinen henkilöstö edustaa eri ammattiryhmiä ja työskentelee poliisin siviilityöntekijöinä.⁹⁰ Yksiköissä työskentelevien ammattilaisten lisäksi yhteistyöhön

https://barnahusjamtlands.se/wp-content/uploads/2020/09/Nationella_riktlinjer_samt_kriterier.pdf. (Nationella riktlinjer 2009)

⁸⁴ Nationella riktlinjer 2009, s. 9–10.

⁸⁵ Korhonen, Laura—Jonsson, Linda—Larsson, Anneli—Kinden, Hanna: Slutrapport: Utvärdering av Barnahus. Linköping University Electronic Press 2018. s. 29. Saatavilla: <https://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1457507/FULLTEXT01.pdf>.

⁸⁶ Kaldal 2020, s. 11.

⁸⁷ <https://www.regeringen.se/regeringsuppdrag/2025/07/uppdrag-till-brottsoffermyndigheten-att-ta-fram-en-nationell-plan-for-barnahus-samt-ge-stod-till-och-folja-utvecklingen-av-samverkan-avseende-valdsutsatta-barn/> (viitattu 13.8.2025)

⁸⁸ <https://www.statensbarnehus.no/> (Viitattu 5.5.2025)

⁸⁹ Johansson ym. 2017, s. 360.

⁹⁰ Johansson, Susanna—Stefansen, Kari—Bakketeig, Elisiv—Kaldal, Anna (eds.): Justice and Recovery for Victimised Children: Institutional Tensions in Nordic and European Barnahus Model. Palgrave Macmillan 2024, s. 14.

osallistuvat erityisesti poliisi ja syyttävä sekä lapsen ja epäillyn oikeusavustajat. Lastensuojeluviranomaisella ei ole virallista asemaa Norjan yhteistyömallissa, mutta se voi osallistua prosessiin osana lastensuojelutapauksen käsittelyä.⁹¹

Norjassa ei ole säädetty nimenomaista Barnahus-lakia, mutta lainsäädäntöön sisältyy sen toimintaa koskevia säännöksiä. Norjan rikosprosessilaissa (lov om rettergangsmåten i straffesaker, LOV-1981-05-22-25) sekä sen nojalla annetuissa lasten ja muiden erityisen haavoittuvassa asemassa olevien uhrien ja todistajien kuulemisesta koskevassa asetuksessa (forskrift om avhør av barn og andre særlig sårbare fornærmede og vitner, FOR-2015-09-24-1098) on vuodesta 2015 lähtien säädetty Barnahus-yksikön käytöstä ja toiminnasta niin kutsutuissa helpotetuissa kuulemisissa. Helpotetuilla kuulemisilla tarkoitetaan asetuksen mukaan kuulusteluja, jotka tallennetaan videolle, jotta todistajaa tai uhria ei pääsäännön mukaan tarvitse kuulla henkilökohtaisesti oikeudenkäyntimenettelyssä. Kuuleminen toteutetaan lisäksi tavalla, joka huomioi kuultavan haavoittuvan aseman.

Norjan rikosprosessilain mukaan lapsen kuuleminen tulee järjestää Barnahus-yksikössä, kun kyseessä on alle 16-vuotias uhri tai todistaja tai erityisen haavoittuvassa asemassa oleva henkilö ja asiassa on kyse seksuaalirikoksesta, väkivallasta (kroppsskade), murhasta, lähisuhdeväkivallasta tai sukupuolielinten silpomisesta. Tästä voidaan poiketa vain, jos sekä kuulustelija että Barnahus-yksikkö ovat yhtä mieltä siitä, että uhrin tai todistajan etu puoltaa kuulustelun suorittamista muualla. Jos poliisi suorittaa muissa kuin edellä mainituissa tapauksissa helpotettuja kuulemisia, myös ne tulisi järjestää Barnahus-yksikössä. Tämä tarkoittaa sitä, että yksiköiden palveluja voidaan lain mukaan käyttää myös muiden rikosten kohdalla, jos alle 16-vuotiaan uhrin tai todistajan etu sitä vaatii, sekä 16–18-vuotiaiden lasten kohdalla, jos heitä kuulustellaan asianomistajana inestirikoksissa.

Lisäksi Norjassa on annettu myös vuonna 2016 yksiköitä koskevat yleisohjeet (Felles retningslinjer for statens barnehus)⁹² ja vuonna 2019 ohjeet lääketieteellisille tutkimuksille (Statens barnehus — medisinske undersøkelser)⁹³.

Rikoksesta epäiltyjen lasten kanssa tehtävä tukityö on vuodesta 2024 alkaen ollut osa Barnahusin virallista tehtäväkenttää, mutta siitä ei säädetä vielä laissa.⁹⁴

Tanska

Tanskassa on viisi Barnahus-yksikköä, joista neljällä on myös satelliittiyksiköt. Yksiköiden toiminnasta vastaa ja niiden toimintaa valvoo sosiaaliministeriö, ja koordinaatiosta vastaa ministeriön alainen sosiaali- ja asuntovirasto (Social- og Boligstyrelsen). Tanskan Barnahus-yksiköt perustettiin lasten ja nuorten hyväksikäytön ehkäisyä koskevan laajan lainsäädäntöhankkeen

⁹¹ Johansson ym. 2017, s. 359.

⁹² https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/medisinske-undersokelser-i-statens-barnehus/Statens%20barnehus%20-%20felles%20retningslinjer.pdf/_/attachment/inline/ccd68658-83ee-4cb3-9de2-8b176d180276:fd523332b09f0cf76d7b991e57dcf8da6a8c1d24/Statens%20barnehus%20-%20felles%20retningslinjer.pdf (Viitattu 5.5.2025)

⁹³ <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/medisinske-undersokelser-i-statens-barnehus> (Viitattu 5.5.2025)

⁹⁴ Eriksen Losnedal, Heidi—Fjell, Kristin K: Systematic work and coordination around children with sexually abusive behavior from Barnahus in Norway. Statens Barnehus Bergen. Saatavilla: <https://fmyv.es/wp-content/uploads/2024/11/Systematic-work-and-coordination-around-children-with-sexually-abusive-behavior-from-Barnahus-in-Norway.pdf>

myötä vuonna 2013, jolloin annettiin myös Barnahusia koskeva nimenomainen asetus (bekendtgørelse om børnehus BEK nr 1487 af 06/12/2023).⁹⁵

Tanskan lapsilaissa (Bekendtgørelse af barnets lov, LBK nr 282 af 17/03/2025) säädetään kunnanvaltuustojen velvollisuudesta perustaa jokaiselle Tanskan alueelle Barnahus-yksikkö. Yksikköä tulee lain mukaan käyttää lastensuojelun selvityksessä, kun epäillään tai tiedetään lapsen joutuneen väkivallan tai seksuaalirikoksen kohteeksi. Lapsilaissa säädetään myös Barnahus-yksikön henkilökunnan ja asiaa käsittelevien viranomaisten oikeudesta keskinäiseen tiedonvaihtoon, kun se on tarpeellista lapsen terveyden ja kehityksen kannalta. Lain soveltamista ohjaa sosiaaliministeriön julkaisema ohje (Vejledning om sagsbehandling og kommunernes opgaver efter barnets lov, TIE nro 9471, 21.6.2024).

Tarkempia säännöksiä yksiköistä annetaan Barnahus-asetuksessa. Asetuksessa säädetään muun muassa yksiköiden tehtävistä ja henkilöstöstä, yhteistyösopimuksista eri viranomaisten välillä, rahoituksesta ja tietojen raportoinnista. Asetuksen mukaan yksikköön ohjataan alle 18-vuotiaita lapsia.

Barnahus-yksiköiden yhteyteen on myös vuonna 2022 perustettu Fønix-keskuksia, joissa annetaan sekä ennaltaehkäisevää että lyhyt- ja pitkäaikaista hoitoa alle 18-vuotiaille lapsille, joilla esiintyy haitallista seksuaalista käytöstä, sekä tarjotaan tukea heidän perheilleen.⁹⁶

Islanti

Barnahus-malli sai alkunsa Islannissa vuonna 1998, ja sen mallina olivat Yhdysvaltojen Children's Advocacy Center -keskukset, joita selostetaan jäljempänä. Islannissa Barnahus on ope- tus- ja lapsiasiainministeriön alaisuudessa toimivan lasten ja perheiden viraston (Barna- og fjölskyldustofa) vastuulla. Barnahus-yksiköitä on yksi, minkä lisäksi maassa toimii liikkuvia yksiköitä.⁹⁷ Islannissa ei ole säädetty Barnahusia koskevaa nimenomaista lakia, mutta lainsäädäntöön sisältyy Barnahusin toimintaa tukevia säännöksiä.

Islannin lastensuojelulaissa (barnaverndarlög, 2002 nr. 80 10. maí) on vuodesta 2022 lähtien säädetty lastensuojeluviranomaisen velvollisuudesta Barnahus-yksikön palveluiden käyttämi- seen, jos lapsen epäillään joutuneen seksuaalisen väkivallan tai vakavan psyykkisen tai fyysisen väkivallan kohteeksi. Lastensuojelulakiin sekä Islannin rikosprosessilakiin (lög um meðferð sakamála, 2008 nr. 88 12. júní) sisältyi myös jo tätä aikaisemmin yksikön toimintaa tukevia säännöksiä.⁹⁸

Islannin rikosprosessilaissa säädetään, että alle 15-vuotias uhri tulee kuulla tätä tarkoitusta var- ten suunnitelluissa tiloissa, ellei lapsen etu muuta edellytä. Käytännössä tämän on tulkittu tar- koittavan Barnahus-yksikköä.⁹⁹ Saman lainkohdan mukaan myös alle 15-vuotiaat todistajat sekä aikuiset henkilöt, joilla on kehitysviive, voidaan tuomarin pyynnöstä kuulla yksikössä. Haastattelun toimittaa tähän kouluttautunut ammattilainen tuomarin valvomana ja haastattelut taltioidaan mahdollista oikeudenkäyntiä varten. Kuulemista seuraavat eri huoneesta tuomari, syyttäjän edustaja, syytetyn ja uhrin oikeusavustajat, poliisi sekä lastensuojeluviranomaisen

⁹⁵ Johansson ym. 2024, s. 11, 16.

⁹⁶ <https://xn--fnix-danmark-vjb.dk/> (Viitattu 2.5.2025)

⁹⁷ Johansson ym. 2024, s. 5–6

⁹⁸ Johansson ym. 2024, s. 260

⁹⁹ Johansson ym. 2024 s. 260–261.

edustaja.¹⁰⁰ Rikoksesta epäiltyjä lapsia ei kuulla yksikössä, sillä Islannissa yksikön toiminta on haluttu pitää uhrikeskeisenä ja taata uhreille turvallinen tila.¹⁰¹

Yksikössä voidaan lisäksi järjestää taustoittavia haastatteluja lastensuojeluviranomaisen pyynnöstä, kun lasta koskevassa asiassa ei ole aloitettu rikostutkintaa. Tällöin paikalla on lastensuojeluviranomaisen edustaja, mutta prosessi mukailee muuten lapsen virallista kuulemistä.¹⁰²

Viro

Tallinnassa alkoi Barnahus-malliin perustuva Lastemaja-toiminta pilottina vuonna 2017, ja nykyisin Virossa on yhteensä neljä Barnahus-yksikköä. Yksikköön voi olla lastensuojeluviranomaisen lisäksi yhteydessä myös esimerkiksi lapsen vanhempi tai lapsi itse.¹⁰³ Yksiköiden toiminnasta vastaa Viron sosiaalivakuutuslautakunta (sotsiaalkindlustusamet).

Yksiköissä kuullaan lapsia, tehdään lääketieteellisiä tutkimuksia ja arvioidaan tulevan hoidon tarvetta. Yksiköissä hoidetaan alle 18-vuotiaita lapsia.¹⁰⁴

Viron lastensuojelulaissa (lastekaitseadus, 19.11.2014) on säädetty yksiköiden toiminnasta vuodesta 2022 lähtien. Lastensuojelulain mukaan sosiaalivakuutuslautakunnan tulee tarjota lapsiystävällinen tila lastensuojelullisille ja rikosoikeudellisille toimenpiteille sekä lapsen tukemista varten tapauksissa, joissa lapsi on joutunut tai hänen epäillään joutuneen seksuaalirikoksen uhriksi tai häntä epäillään seksuaalirikoksesta tai hänen seksuaalinen käyttäytymisensä vaarantaa muiden tai hänen omaa hyvinvointiaan. Lain mukaan lasta tulee tarvittaessa kuulla hyväksikäytön todentamiseksi sekä tallentaa kuuleminen videolle käytettäväksi oikeudenkäynnissä. Lapselle ja hänen vanhemmalleen tulee lain mukaan myös tarjota tukea ja seurata lapsen auttamiseksi toimitettujen toimenpiteiden tehokkuutta. Lapsille järjestettävästä tuesta säädetään lastensuojelulain lisäksi uhrien auttamisesta annetussa laissa (ohvriabi seadus, 14.12.2022).

Saksa

Saksaan perustettiin ensimmäinen Barnahus-yksikkö vuonna 2018. Yksiköiden toiminnasta vastaavat useat eri tahot, eikä niitä johdeta kansallisesti yhtenäisellä tavalla.¹⁰⁵ Tällä hetkellä Childhood-Haus-nimisen mallin taloja on 11.¹⁰⁶ Muiden tuottajien osalta ei ole saatavissa tarkkaa tietoa yksiköiden lukumäärästä.

Saksan lainsäädäntö eroaa monista muista Euroopan maista, koska Saksassa toimijoilla ei ole velvollisuutta ilmoittaa epäilystä lapseen kohdistuneesta hyväksikäytöstä. Lapsi- ja nuorisososiaalipalveluiden sekä tuomioistuinten välinen yhteistyö ei siten ole yhtä vakiintunutta kuin eräissä muissa maissa.¹⁰⁷ Tämän on arvioitu johtuvan hajanaisista hallintorakenteista

¹⁰⁰ <https://island.is/en/o/bofs/services-of-the-barnahus-childrens-center> (Viitattu 2.5.2025)

¹⁰¹ Johansson ym. 2024, s. 175.

¹⁰² <https://island.is/en/o/bofs/services-of-the-barnahus-childrens-center>, (Viitattu 2.5.2025)

¹⁰³ <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/en/childrens-house> (Viitattu 15.5.2025)

¹⁰⁴ Markina, Anna—Kapardis, Andreas—Heinrich, Svenja: The Barnahus Model Across the Broader European Context: Position Paper. European Union: INTIT 2019, s 13. Saatavilla: <https://www.iprs.it/wp-content/uploads/2021/09/The-Barnahus-Model-COMPLETE.pdf> (Markina ym. 2019)

¹⁰⁵ Markina ym. 2019, s. 15.

¹⁰⁶ <https://www.childhood-de.org/childhood-haus/haeuser/> (Viitattu 15.5.2025)

¹⁰⁷ Markina ym. 2019, s. 15.

(Barnahus-toimijat ovat eri hallinnollisia organisaatiota, esimerkiksi yhdistyksiä), lainsäädännön eroista, joissa tuomioistuimilla ja sosiaaliviranomaisilla on rajallisempi yhteistyövelvoite sekä kulttuurisista ja institutionaalisista eroista oikeusjärjestelmissä.¹⁰⁸ Lasten asemaa rikosprosessissa on kuitenkin pyritty lainsäädännöllisesti kehittämään säätämällä esimerkiksi Saksan rikosprosessilaissa (Strafprozeßordnung, StPO) vuodesta 2019 lähtien, että alle 18-vuotiaiden lasten kuuleminen tulee tallentaa videolle.

Saksassa yksiköiden kohderyhmään kuuluvat lapset, joiden epäillään joutuneen fyysisen väkivallan tai seksuaaliväkivallan uhreiksi.¹⁰⁹ Keväällä 2025 liittovaltion uuden hallitusohjelman hyväksymisen myötä Childhood-Haus-nimellä toteutettava Barnahus-malli on ensimmäistä kertaa otettu kansallisen tason hallitusohjelmaan. Tämä luo perustan Childhood-Haus-mallin laajemmalle käyttöönotolle koko maassa, mistä mahdollisesti alkaa myös valtakunnallisen koordinaatiotehtävän valmistelu.¹¹⁰

Slovenia

Sloveniassa säädettiin vuonna 2021 ensimmäisenä Euroopan maana Barnahusia koskeva nimellinen laki, eli laki lasten suojelusta rikosprosessissa ja heidän kokonaisvaltaisesta kohtelustaan lastentalossa (Zakon o zaščiti otrok v kazenskem postopku in njihovi celostni obravnavi v hiši za otroke, Uradni list RS, št. 54/21, 26.3.2021). Laissa säädetään muun muassa Barnahus-yksikön perustamisesta, yksikön tehtävistä ja sille perustettavista elimistä, lapsen kuulemisesta, lapselle tehtävästä lääkärintarkastuksesta, kriisiavun ja psykososiaalisen tuen antamisesta ja henkilöstön koulutuksesta. Lain valmistelu oli osa Euroopan komission silloisen rakenneuudistusten pääosaston (DG Reform) ja Euroopan neuvoston yhteistä projektia, jonka tarkoituksena oli tukea Sloveniaa Barnahus-mallin käynnistämisessä. Maan ensimmäinen Barnahus-yksikkö perustettiin vuonna 2022.¹¹¹

Slovenian Barnahus-lakia sovelletaan alle 18-vuotiaisiin uhreihin ja todistajiin, ja sen ensisijaiseen soveltamisalaan kuuluvat esimerkiksi rikokset ihmisyyttä vastaan, rikokset henkeä ja terveyttä vastaan, seksuaalirikokset sekä avioliittoa, perhettä ja lapsia kohtaan kohdistuvat rikokset. Lakia on mahdollista soveltaa myös lapsiepäilyihin sekä muihinkin kuin laissa tarkoitettuihin rikosnimikkeisiin, jos lapsen etu niin edellyttää ja laissa säädetyt edellytykset täyttyvät.

Sloveniassa on vuonna 2022 annettu myös asetus Barnahusin ja muiden toimijoiden välisestä yhteistyöstä kokonaisvaltaisen hoidon varmistamiseksi lastentalossa (Uredbo o načinu sodelovanja med Javnim zavodom Hiša za otroke in drugimi udeleženci pri zagotavljanju celostne obravnave v hiši za otroke, Uradni list RS, št. 135/22, 19.10.2022) sekä määräykset Barnahusin asiantuntijoiden ja ohjaajien koulutuksesta ja pätevyyydestä (Pravilnik o usposabljanju in preverjanju usposobljenosti strokovnjakov in svetovalcev v hiši za otroke, Uradni list RS, št. 60/22, 29.4.2022).

Yhdysvallat

¹⁰⁸ Markina ym. 2019, s. 17.

¹⁰⁹ <https://www.childhood-de.org/childhood-haus/konzept/> (Viitattu 15.5.2025)

¹¹⁰ <https://childhood.org/news/key-milestone-in-germany-national-agreement-for-strengthened-child-protection/> (Viitattu 15.5.2025)

¹¹¹ https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/public-administration-and-governance/barnahus-slovenia-supporting-children-victims-violence_en

Yhdysvalloissa perustettiin ensimmäinen Children's Advocacy Center -keskus (jäljempänä CAC-keskus) 1980-luvulla. CAC-keskuksia on sittemmin perustettu jokaiseen osavaltioon, ja vuonna 2024 niitä oli yhteensä 961. Keskuksia ohjaa kansallinen lastensuojelukeskusten kattojärjestö National Children's Alliance (jäljempänä NCA), joka myös akkreditoi uudet keskuks¹¹² set. Yhdysvalloissa alkunsa saanut CAC-keskusten malli on toiminut esimerkkinä sittemmin Islannissa kehitetyllä Barnahus-mallille.

Liittovaltion tasolla säädetään Children's Advocacy -ohjelman perustamisesta, johon kuuluu muun muassa alueellisten ja paikallisten CAC-keskusten perustaminen. Alueellisia keskuksia on Yhdysvalloissa yhteensä neljä, ja ne tarjoavat koulutusta ja tukea alueensa moniammatillisille tiimeille, paikallisille keskuksille ja valtiollisille osajärjestöille.¹¹³ Osavaltiotasolla sääntely on vaihtelevaa, mutta yli 30 osavaltiossa on annettu CAC-keskuksia koskevaa lainsäädäntöä edes jollakin tasolla.¹¹⁴ CAC-keskusten toimintaa ohjaavat myös NCA:n laatimat standardit, jotka koskevat seuraavia osa-alueita: monitieteellinen tiimi, palveluihin pääsy, haastattelu, uhrin tukeminen, lääketieteellinen arviointi, mielenterveys, tapauksen arviointi ja koordinointi, tapauksen seuranta, organisaation kapasiteetti ja lapsen turvallisuus ja suojelu.¹¹⁵

CAC-keskusten kohderyhmää ovat lapset, jotka ovat joutuneet fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai laiminlyönnin uhreiksi. Myös väkivaltaa todistaneita lapsia voidaan ohjata CAC-keskuksiin.

6 Lausuntopalaute

(Täydennetään lausuntokierroksen jälkeen)

7 Säännöskohtaiset perustelut

1 §. Soveltamisala. Pykälän 1 momentti sisältäisi yleisluontoisen lain soveltamisalaa koskevan säännöksen. Ehdotettu laki koskisi ennen kaikkea yksiköitä, jotka nykyiseen tapaan toimisivat sosiaali- ja terveydenhuollossa ja avustaisivat esitutkintaviranomaisia, syyttäjää ja tuomioistuimia lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä. Soveltamisalaa koskevasta säännöksestä kävisi kuitenkin seri-lakiin nähden uutena asiana ilmi, että yksiköt myös avustaisivat tuomioistuimia erityisen vaativien huoltoriitojen selvittämisessä.

Toisin kuin seri-laissa, ehdotetussa laissa käytettäisiin yksiköistä nimitystä ”yksikkö” eikä ”tutkimusyksikkö”. Näin olisi sen vuoksi, että yksiköiden lakisääteiset tehtävät laajenisivat pelkän tutkimuksen tekemisestä myös esimerkiksi ensivaiheen psykososiaalisen tuen antamiseen, niin sanotun LASTA-yhteenvedon laatimiseen sekä koulutuksen ja neuvonnan tarjoamiseen. OiPsy-yksiköt, jotka käytännössä ovat toimineet seri-lain mukaisina tutkimusyksikköinä, voisivat jatkossa toimia ehdotetun lain mukaisina yksikköinä. Yksiköitä ei nimettäisi ehdotetussa laissa tarkasti, jotta järjestämisvastuussa olevat tahot voisivat itse päättää, millä nimellä niitä kullakin alueella kutsuttaisiin.

¹¹² <https://ojjdp.ojp.gov/model-programs-guide/literature-reviews/childrens-advocacy-centers#6-0> (Viitattu 2.5.2025)

¹¹³ <https://www.regionalcacs.org/> (Viitattu 2.5.2025)

¹¹⁴ <https://www.nationalchildrensalliance.org/state-laws-defining-cacs/> (Viitattu 2.5.2025)

¹¹⁵ <https://ojjdp.ojp.gov/model-programs-guide/literature-reviews/childrens-advocacy-centers#5-0> (Viitattu 2.5.2025)

Lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä voidaan OiPsy-yksiköiden lisäksi avustaa myös muualla sosiaali- ja terveydenhuollossa. On esimerkiksi tavallista, että kun epäillään perheen sisäistä lapsen kohdistunutta lievää pahoinpitelyä, poliisi pyytää suoraan lastensuojelua selvittämään lisätietoja lapsesta ja perheestä. Tällaiset tilanteet jäisivät ehdotetun lain soveltamisalan ulkopuolelle, eikä muusta kuin yksikköjen toiminnasta aiheutuneita kustannuksia korvattaisi ehdotetun lain nojalla valtion varoista.

Ehdotetun lain soveltamisala olisi eräin tavoin laajempi kuin seri-lain. Ehdotetun lain soveltamisala kattaisi ensinnäkin tietyiltä osin paitsi lapset, joiden epäillään joutuneen rikoksen uhriksi, myös lapset, joita epäillään rikoksesta tai joita on tarpeen kuulla rikoksen todistajana. Tämä kävisi ilmi 1 §:n 1 momentin sanamuodosta ja lain nimikkeestä, joissa käytettäisiin ilmaisua lapsiin ”liittyvistä” rikoksista. Laajennus olisi perusteltu sen vuoksi, että tietyissä tilanteissa yksikön asiantuntemus voi olla tarpeen myös silloin, kun lapsi on rikosprosessissa jossakin muussa asemassa kuin asianomistajana. Lisäksi yksiköissä on jo nykyisin haastateltu myös todistajan tai epäillyn asemassa olevia alaikäisiä.¹¹⁶ Lapsitodistajia koskevalla ehdotuksella myös varauduttaisiin uhridirektiivin mahdolliseen muutokseen.

Ehdotetussa 1 §:n 1 momentissa tai lain nimikkeessä ei myöskään rajattaisi lakia koskemaan pelkkiä seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksia, mikä toisi joustoa lain soveltamiseen seri-lakiin verrattuna. Lakia voitaisiin siten soveltaa myös tilanteisiin, joissa epäillään esimerkiksi ihmiskaupparikosta, vapaudenriistoa tai laitonta uhkausta. Tämä olisi perusteltua esimerkiksi siksi, että rikosnimikkeet voivat muuttua kesken esitutinnan, minkä lisäksi jonain muunakin rikoksena kuin pahoinpitelyrikoksena tutkittavaan rikokseen voi liittyä lapsen henkilökohtaista koskemattomuutta loukkaavia piirteitä.

Ehdotetussa 1 §:n 1 momentissa ja muualla laissa käytettäisiin termin ”poliisi” sijasta termiä ”esitutkintaviranomainen”. Esitutkintaviranomaisia ovat poliisin ohella esitutkintalain 1 §:n 2 momentin mukaan esimerkiksi rajavartiolaitoksen viranomaiset. Rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain (108/2018) 4 §:n 3 kohdan mukaan Rajavartiolaitoksen tehtävänä on estää, paljastaa ja selvittää laittoman maahantulon järjestämistä ja siihen liittyvää rikoslain 25 luvun 3 ja 3 a §:ssä tarkoitettua ihmiskauppaa sekä laittoman maahantulon järjestämistä ja siihen liittyviä muita rikoslain 25 luvussa tarkoitettuja vapauten kohdistuvia rikoksia. Tarvittaessa siis myös Rajavartiolaitos voisi tehdä ehdotetun lain mukaisen pyynnön yksikölle, jos selvittävänä on jokin edellä mainittu rikos.

Pykälän 2 momentin mukaan ehdotetussa laissa lapsella tarkoitettaisiin alle 18-vuotiaasta henkilöä. Lakia sovellettaisiin siis yhtäläisesti kaikkiin alaikäisiin heidän terveydentilastaan ja kehityksestään riippumatta. Tämä olisi muutos nykytilaan nähden, sillä seri-lain mukainen ikäraja on lähtökohtaisesti 16 vuotta ja 16- ja 17-vuotiaisiin seri-lakia sovelletaan vain poikkeustapauksissa. Muutoksella saatettaisiin lainsäädäntö vastaamaan nykyistä paremmin Barnahus-laatustandardeja, joiden mukaan Barnahusin kohderyhmään kuuluvat kaikki lapset. On kuitenkin oletettavaa, että jatkossakin 16- ja 17-vuotiaita lapsia olisi yksiköiden asiakkaina vain poikkeustapauksissa, koska poliisi pystyy yleensä kuulemaan heitä itse.

Vaikka ehdotetun lain mukainen ikäraja olisi 18 vuotta, ehdotettu sääntely ei estäisi alaikäisiä seksuaalirikoksen uhreja hakeutumaan jatkossakin niin sanottujen seri-tukikeskusten asiakkaiksi. Toisin kuin OiPsy-yksikön tutkimuksiin, seri-tukikeskuksiin on voinut hakeutua myös oma-aloitteisesti. Seri-tukikeskusten ikäraja on ollut käytännössä 16 vuotta.

¹¹⁶ Stolt—Laajasalo ym. 2023, s. 23.

2 §. Yksikön tehtävät. Pykälässä säädettäisiin ehdotetun lain mukaisten yksiköiden tehtävistä. Yksiköille ehdotetaan seri-lakiin nähden eräitä uusia tehtäviä, joista suurinta osaa ne ovat käytännössä toteuttaneet osana Barnahus-hanketta tai jo aiemminkin. Säättämällä näistä tehtävistä laissa varmistettaisiin se, että Barnahus-hankkeessa tehty kehittämistyö ja hankkeessa aikaansaadut hyvät käytännöt säilyvät osana yksiköiden toimintaa.

Pykälän 1 kohdan mukaan yksikön tehtävänä olisi sellaisen lapsen kohdalla, jonka epäillään joutuneen rikoksen uhriksi, esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän pyynnöstä laatia yhteenveto lasta koskevista tiedoista, jotka ovat olennaisia arvioitaessa, mihin toimiin esitutkinnassa ryhdytään ja kuinka kiireellisesti toimet toteutetaan. Yksikkö käyttäisi tehtävän hoitamiseen tähän tarkoitukseen laadittua LASTA-lomaketta tai jotakin muuta tietojen seulonnan mallia. Poliisihallitus kuitenkin suosittelee, että seulontaan käytetään nimenomaan LASTA-lomaketta¹¹⁷.

Yksityisyyden suojaan ja itsekriminointisuojaan liittyvien näkökohtien vuoksi ehdotettu yhteenvedon laatimista koskeva sääntely koskisi vain lapsia, joiden epäillään joutuneen rikoksen uhriksi, ei sen sijaan lapsia, joita epäillään rikoksesta tai joita on tarpeen kuulla rikoksen todistajana.

Ehdotetussa kohdassa tarkoitettu yhteenveto tehtäisiin ennen esitutkinnan aloittamista tai esitutkinnan alkuvaiheessa. Tämän vuoksi ehdotetaan, että pyynnön yhteenvedon laatimiseksi voisivat tehdä vain esitutkintaviranomainen tai syyttäjä, ei sen sijaan tuomioistuin. Syyttäjä ei ole esitutkintaviranomainen, mutta esitutkintalain 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen tulee asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla ilmoittaa syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten, ja pykälän 2 momentin mukaan syyttäjän on tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään esitutkintalain 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Lisäksi esitutkintalain 2 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan syyttäjä johtaa esitutkintaa, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Vaikka poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta ei ole tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä, syyttäjä voi rikoksen vakavuuden tai asian laadun sitä muuten edellyttäessä päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi.

Olennaisia tietoja sen arvioimiseksi, mihin toimiin esitutkinnassa ryhdytään ja kuinka kiireellisesti toimet toteutetaan, ovat esimerkiksi tieto siitä, onko lapsesta aiemmin tehty lastensuojeluilmoituksia, mitä palveluja perheelle on mahdollisesti tarjottu ja onko perhe käyttänyt niitä (esimerkiksi mahdollinen tieto siitä, että lapsen terveydenhuoltoon liittyvät tarpeet on jatkuvasti laiminlyöty) sekä se, liittyykö lapsen kielenkehitykseen tai muuhun kehitykseen viiveitä. Näiden tietojen keräämiseen yksikkö käyttäisi ehdotetun 4 §:n mukaista tiedonsaantioikeutta.

Kerättyjen tietojen perusteella pyritäisiin muodostamaan kokonaiskäsitys lapsen olosuhteista ja siitä, miten asiassa olisi perustelluinta ja lapsen edun mukaisinta edetä. Tiedoista kootun yhteenvedon avulla esitutkintaviranomainen tai syyttäjä voisi arvioida lapseen kohdistuvia riskejä ja sitä, miten esitutkintaa olisi perustelluinta suunnata ja kuinka kiireellisesti esitutkintatoimenpiteet tulisi tehdä. Yhteenvedon perusteella olisi mahdollista todeta esimerkiksi, että lasta ei todennäköisesti pystytä kuulemaan rikosprosessissa tai että kuuleminen ei olisi lapsen edun mukaista. Yhteenvedon perusteella voitaisiin todeta esimerkiksi myös, että jostakin lasta koskevasta seikasta tarvitaan asiantuntijalausunto tai että tiettyä henkilöä on tarpeen kuulla todistajana lisätietojen saamiseksi ennen kuin lasta itseään kuullaan. Esitutkintatoimenpiteiden

¹¹⁷ Lehtinen—Rossi 2022, s. 29.

kiireellisuuden arviointiin voisi puolestaan vaikuttaa esimerkiksi se, asuuko lapsi rikoksesta epäillyn henkilön kanssa tai kuuluuko rikoksesta epäilty henkilö muutoin lapsen lähipiiriin.

Yksikön laatimassa yhteenvedossa on kyse esitutkintaa tai syyteharkintaa varten laaditusta asiakirjasta, joten esitutkintaviranomainen vastaa sen säilyttämisestä ja päättää sen julkisuudesta. Poliisin arkistonmuodostamissuunnitelman mukaan esitutkinta-aineisto säilytetään 25 vuotta lukuun ottamatta nollaan päättyvien vuosien aineistoa, joka säilytetään pysyvästi. Yksikkö ei siis säilyttäisi laatimiaan yhteenvetoja.

Tietosuojaa koskevien periaatteiden mukaan henkilötietoja ei saa säilyttää pidempään kuin käyttötarkoituksen kannalta on tarpeen. Yksiköiden olisi siis tuhattava yhteenvedon laatimista varten keräämänsä henkilötiedot sen jälkeen, kun yhteenveto on valmistunut. Alkuperäiset tiedot ovat tarvittaessa saatavissa niissä rekistereissä, joista ne on alun perin kerätty.

Pykälän 2 kohdan mukaan yksikön tehtävänä olisi sellaisen lapsen kohdalla, jonka epäillään joutuneen rikoksen uhriksi, jota epäillään rikoksesta tai jota on tarpeen kuulla rikoksen todistajana, esitutkintaviranomaisen, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä ensinnäkin tehdä lapsesta tutkimus. Tutkimuksen tekeminen ei voisi tapahtua esimerkiksi lapsen huoltajan tai avustajan taikka muun viranomaisen kuin esitutkintaviranomaisen, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä. Toisin kuin Istanbulin sopimuksen 25 artiklassa tarkoitettun seksuaalisen väkivallan uhreja varten perustetun tukikeskuksen asiakkaaksi, ehdotetun lain mukaisen yksikön asiakkaaksi ei voisi myöskään hakeutua oma-aloitteisesti.

Tutkimusta pyytävä viranomainen määritteli sen, mitä asioita lapsesta halutaan tutkittavan. Nykyiseen tapaan tutkimus pitäisi usein sisällään lapsen haastattelun, jonka yksikkö voisi tarvittaessa suunnitella yhteistyössä poliisin kanssa. Yksiköllä oleva oikeuspsykologinen erityisasiantuntemus on tarpeen lapsen haastateltavuuden arvioimisen ja kuulemisen suunnittelun kannalta.

Lapsi voitaisiin haastatella yksikössä riippumatta siitä, onko hän uhrin, epäillyn vai todistajan asemassa. Lapsitodistajien osalta on kuitenkin otettava huomioon, että käytännössä lapsen kuulusteleminen todistajana liittyy lähes aina perheen sisäisiin törkeisiin rikoksiin. Kynnys lapsen kuulusteleamiseen todistajana hänen oman perheensä asioissa on hyvin korkea, koska lasten kyky ymmärtää läheiskriminointisuojaan merkitystä on rajallinen. Siksi lapsitodistajan kuulusteleminen on aina poikkeustapaus ja näyttö pyritään hankkimaan ensisijaisesti muulla tavoin.

Yksikön tehtävä pitäisi sisällään myös lapsen somaattisen tutkimuksen sekä epäilystä rikoksesta aiheutuvan psyykkisen tai fyysisen haitan arvioinnin. Somaattinen tutkimus tehtäisiin lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi, epäilystä rikoksesta aiheutuvien haittojen vähentämiseksi ja lapsen mahdollisesti tarvitseman hoidon tarpeen arvioimiseksi. Tarkempi tutkimus lapsen hoidon tarpeen arvioimiseksi ja suunnittelemiseksi kuuluisi kuitenkin normaaliin tapaan hyvinvointialueelle. Somaattinen tutkimus olisi käytännössä perusteellinen terveystarkastus, jossa todettaisiin ja dokumentoitaisiin mahdolliset fyysiset vammat, tehtäisiin läheteet tarvittaviin lisätutkimuksiin (esimerkiksi laboratorio- ja kuvantamistutkimuksiin), otettaisiin tarpeelliset oikeuslääketieteelliset näytteet, annettaisiin tarvittava ensivaiheen lääketieteellinen hoito, arvioitaisiin somaattisten ja psyykkisen terveydenhuollon palvelujen tarve ja niiden kiireellisyys ja ohjattaisiin niiden pariin, varmistettaisiin tarvittaessa vammojen paraneminen uudella tarkastuksella sekä annettaisiin lapselle ja perheelle tietoa lapsella todetuista vammoista ja niiden parantamisennusteesta.

Suurin osa lapsiin kohdistuneista epäilyistä rikoksista tulee poliisin tietoon merkittävällä viiveellä: viikkojen, kuukausien tai jopa vasta vuosien päästä epäilystä rikoksesta. Tämän vuoksi

yksiköissä tehtävät somaattiset tutkimukset ovat luonteeltaan usein sellaisia, että ne voidaan tehdä kiireettömästi. Mahdollisesti tarvittavat akuutit tutkimukset tehdään yleensä hyvinvointialueella. Tietyissä tapauksissa voi kuitenkin olla mahdollista, että uhrille tehdään myös akuutissa tapauksessa somaattinen tutkimus yksikössä.

Rikoksesta epäillyille lapsille ei käytännössä tehtäisi jatkossakaan somaattisia tutkimuksia ehdotetun lain mukaisissa yksiköissä, vaan heidän kohdallaan somaattiset tutkimukset tehtäisiin akuutisti esimerkiksi hyvinvointialueen päivystyspalveluissa. Näin olisi myös todistajan asemassa olevien lasten kohdalla sellaisissa harvinaisissa tapauksissa, että todistajasta olisi esimerkiksi otettava oikeuslääketieteellisiä näytteitä tai dokumentoitava heidän kehollaan olevia, epäillystä rikoksesta aiheutuneita jälkiä.

Psyykkisen haitan arviointi pitäisi sisällään sen, millaisia ja kuinka pitkäkestoisia vaikutuksia epäilystä rikoksesta on aiheutunut tai voi aiheutua esimerkiksi lapsen koulunkäynnille ja ihmissuhteille sekä millaisia psyykkisiä oireita rikoksesta voi syntyä. Arvioinnissa olisi huomioitava uhrin terveydentila ja aiemmat sairaudet ja saatavilla olevilla tiedon perusteella arvioitava, millainen yhteys oireilulla tai toimintakyvyn laskulla on epäiltyyn rikokseen.

Ehdotettuun lakiin ei otettaisi seri-lain 3 §:ää vastaavaa sääntelyä, joka koskee tutkimuksen käynnistämistä ja keskeyttämistä. Esitutkintalain 3 luvun 11 §:n 3 momentin mukaan esitutkinta on toimitettava kiireellisesti, jos asianomistaja on alle 18-vuotias ja epäilty rikos on asianomistajaan kohdistunut seksuaalirikos tai asianomistajan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunut rikos. Lisäksi hoitokäytännöt ovat muuttuneet niin, että psykiatriasta hoitoa ei enää nykyään keskeytetä tutkimuksen ajaksi¹¹⁸. On myös selvää, että jos tutkimuksen käynnistämisen tai jatkamisen todetaan vaarantavan lapsen terveyden, tutkimusta on siirrettävä tai tutkimus on keskeytettävä.

Tutkimuksessa havaitut, lapsen terveydentilaa tai sosiaalihuollon tarvetta koskevat seikat kirjattaisiin normaaliin tapaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestelmiin. Sosiaali- ja terveydenhuollossa saadaan asiakastietolain 4 §:n nojalla käsitellä salassapitosäännösten estämättä vain asiakkaan tai potilaan hoidon tai palvelujen toteuttamisen kannalta välttämättömiä asiakastietoja eikä tietoja asiakastietolain 5 §:n nojalla saa luovuttaa eteenpäin.

Lisäksi tietojen kirjaamisessa olisi otettava huomioon asiakastietolain 74 §, jonka 2 momentin mukaan henkilölle saadaan näyttää tai toimittaa kansalaisen käyttöliittymän tai hyvinvointisovelluksen välityksellä valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin hänestä tallennetut tiedot lukuun ottamatta sellaista tietoa, jota julkisuuslain 11 §:n 2 momentin, tietosuojalain 34 §:n tai muun lainsäädännön mukaan asiakkaalla ei ole oikeutta saada. Esitutkintalain 4 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan asianosaisella on esitutkinnan aloittamisen jälkeen oikeus saada tieto esitutkintaan johtaneista ja esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista sekä esitutkinta-aineistosta, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn, mutta saman pykälän 2 momentin mukaan asianosaisella ei ole 1 momentissa tarkoitettua oikeutta ennen tutkinnan lopettamista, jos tietojen antamisesta on haittaa asian selvittämiseksi.

Yksikön tehtävänä olisi ehdotetun pykälän 2 kohdan mukaan lisäksi esitutkintaviranomaisen, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä avustaa lapsen kuulustelun suunnittelemisessa tai toteuttamisessa. Tällä tarkoitettaisiin käytännössä sitä, että yksikkö avustaisi esimerkiksi poliisia suunnittelemaan lapsen kuulemisen, vaikka lasta ei kuultaisi yksikössä vaan poliisi kuulustelisi

¹¹⁸ Hannonen—Lilja 2024, s. 16.

lapsen itse. Lisäksi kohta kattaisi myös sellaiset tilanteet, joissa esimerkiksi yksikön psykologi olisi mukana seuraamassa poliisin suorittamaa kuulustelua, vaikka ei lasta itse haastattelisikaan.

Pykälän 3 kohdan mukaan yksikön tehtävänä olisi antaa esitutkintaviranomaiselle, syyttäjälle tai tuomioistuimelle tämän pyynnöstä lausunto 2 kohdassa tarkoitetun tutkimuksen perusteella tai muutoin rikoksen selvittämiseksi. Näytön arviointi kuuluu syyttäjälle ja tuomioistuimelle, eikä yksikön lausunnossa otettaisi kantaa esimerkiksi siihen, onko rikosta tapahtunut vai ei. Lausunto pitäisi sen sijaan nykyiseen tapaan sisällään eri havaintoihin perustuvaa avointa pohdintaa siitä, mitkä seikat tukevat eri hypoteeseja ja mitkä taas puhuvat niitä vastaan. Olisi myös tärkeää tuoda lausunnossa selkeästi esille, jos arvioihin liittyy epävarmuutta.

Lausunto voisi ensinnäkin perustua lapsen kuulemiseen, jonka poliisi tai yksikkö on tehnyt. Lausunnossa voitaisiin arvioida esimerkiksi lapsen kertomuksen luotettavuutta eli sitä, mitkä seikat joko tukevat eri hypoteeseja tai puhuvat niitä vastaan. Lisäksi voitaisiin arvioida lapsen haastateltavuutta eli sitä, voidaanko lapsella olettaa olevan kyky kertoa omakohtaisista kokemuksistaan vai ovatko unohtaminen tai muistikuvien muokkautuminen voineet olennaisella tavalla vaikuttaa lapsen kertomukseen.

Lausunto voisi olla myös lapselle tehtyyn tutkimukseen perustuva lääkärinlausunto, jota voidaan käyttää epäilystä rikoksesta aiheutuneen haitan, rikoksen törkeyden ja rikosoikeudellisen rangaistuksen arvioinnissa. Yksikkö voisi antaa lausunnon myös epäilystä rikoksesta aiheutuneen psyykkisen haitan arvioinnista, johon kuuluisi lapsen psyykkisen tilan ja kehitystason arviointi sekä sen arviointi, miten epäilty rikos voi vaikuttaa kyseisen lapsen psyykkiseen kehitykseen ja hyvinvointiin.

Sen lisäksi, että yksikkö antaisi lausuntoja lapsen kuulemisen tai lapselle tehdyn tutkimuksen perusteella, yksikkö voisi antaa lausuntoja liittyen myös tapauksiin, jotka eivät ole olleet tutkitavana yksikössä. Tämä voisi koskea esimerkiksi tilanteita, joissa poliisi tarvitsee yksikön asiantuntemusta sen arvioimiseen, onko poliisin itse haastatteleman lapsen kertomus luotettava tai mitä muualla tehdystä somaattisesta tutkimuksesta voidaan päätellä taikka millaista haittaa epäilty rikos on tyypillisesti omiaan aiheuttamaan lapselle (niin sanottu teoreettinen haitanarviolausunto). Lisäksi yksikkö voisi pyynnöstä antaa meneillään olevaan rikosprosessiin liittyviä asiantuntijalausuntoja oikeuspsykologisista erityiskysymyksistä, esimerkiksi siitä, kuinka haitallisia verkkovälitteiset seksuaalirikokset voivat olla lapselle tai kuinka hyvin lapsi tyypillisesti pystyy arvioimaan toistuvien väkivallantekojen määrän.

Yksikön laatimat asiakirjat, kuten yksikön antamat lausunnot, yksikön tallentamat haastattelut ja niiden litteroinnit sekä tutkimuksista tallennetut videot ja kuvat, olisivat nykyiseen tapaan osa esitutkintamateriaalia, ja niiden julkisuutta ja säilyttämistä koskevat vaatimukset määräytyisivät esitutkintalain ja julkisuuslain sekä poliisin arkistonmuodostussuunnitelman mukaisesti. Lausuntoja ei säilytettäisi yksiköissä.

Pykälän 4 kohdan mukaan yksikön tehtävänä olisi antaa lapselle ja hänen huoltajilleen ensivaiheen psykososiaalista tukea. Kun yksikössä on selvittettävänä lapseen kohdistunut rikos taikka kun lasta itseään epäillään rikoksesta tai hän on joutunut todistamaan esimerkiksi väkivaltaa, lapsi ja hänen huoltajansa ovat luonnollisesti usein hyvin järkyttyneitä. Tieto siitä, että lapseen epäillään kohdistuneen esimerkiksi pitkään jatkunut seksuaalirikos, josta epäillään lapsen huoltajaa, on lisäksi saattanut tulla toiselle huoltajalle täysin äkillisesti. Tilanne voi olla lapselle ja hänen huoltajalleen hyvin traumatisoiva, ja sillä voi olla pitkäaikaisia kielteisiä vaikutuksia heidän hyvinvointiinsa ja toimintakykyynsä. Huoltajalle annettavalla psykososiaalisella tuella autettaisiin lapsen huoltajia tukemaan lasta toipumisessa ja tapahtumista selviytymisessä.

Psykososiaalinen tuki on tärkeää myös niissä tapauksissa, joissa epäily väkivallasta ei saa esitutkinnassa tukea tai jää avoimeksi.

Ensivaiheen psykososiaalisella tuella tarkoitettaisiin sosiaalihuoltolain 29 b §:n esitöitä¹¹⁹ mukaillen lapsen ja hänen huoltajiensa toimintakyvyn, toimijuuden, elämäntaitojen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitoa sekä vahvistamista akuutissa tilanteessa, kun lapsi on vastikään tullut yksikön asiakkaaksi. Siihen voisi kuulua esimerkiksi lapsen tai hänen huoltajiensa kanssa järjestettäviä tapaamisia, joissa annetaan oikeanlaista tietoa prosesseista, jotka ovat käynnistyneet rikosepäilyn selvittämiseksi. Tietoa voitaisiin antaa myös mahdollisista stressireaktioista ja oireista sekä niiden kanssa selviytymisestä. Joissakin tapauksissa riittävä psykososiaalisen tuen toimenpide voisi olla yhteydenotto sosiaaliviranomaisiin, jolla edistettäisiin sitä, että perheen palvelutarve arvioidaan. Jos psykososiaalisen tuen tai muiden sosiaali- ja terveyspalvelujen tarve jatkuisi pidempään, palveluista vastaisivat normaaliin tapaan hyvinvointialueet.

Psykososiaalisen tuen antamisesta ei säädetä seri-laissa, mutta käytännössä yksiköt ovat jo antaneet ensivaiheen psykososiaalista tukea osana Barnahus-hanketta ja myös muutoin. Lisäksi erikoissairaanhoidon työnjaosta ja eräiden tehtävien keskittämisestä annetun valtioneuvoston asetuksen (582/2017) 4 §:n 6 kohdan mukaan sen lisäksi, mitä muussa laissa säädetään tai yhteistyösopimuksissa sovitaan, yliopistollista sairaalaa ylläpitävien hyvinvointialueiden ja Uudellamaalla HUS-yhtymän on huolehdittava psykoterapeuttisten ja psykososiaalisten menetelmien arvioinnista ja niiden osaamisen ylläpidosta sekä näiden suunnittelusta ja yhteen sovittamisesta alueellisesti. OiPsy-yksiköitä ylläpitävillä tahoilla on siis jo nykyisin erityisosaamista psykososiaalisen tuen antamiseen.

Pykälän 5 kohdan mukaan yksikön tehtävänä olisi tuomioistuimen pyynnöstä selvittää erityisen vaativissa huoltoriidoissa, miten lapsi kokee seikat, joilla on merkitystä arvioitaessa lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä järjestelyjä, ja laatia selvityksen perusteella tuomioistuimelle asiasta lausunto tuomioistuimen asettamassa määräajassa. Kyseinen tehtävä olisi yksiköille kokonaan uusi, ja vaikka yksiköissä on jo nykyisin tutkittu huoltoriitoihin liittyviä rikosepäilyjä, esityksen myötä yksiköiden toiminta laajenisi tapauksiin, joihin ei välttämättä liity minkäänlaista rikosepäilyä. Ehdotetussa kohdassa tarkoitetun pyynnön voisi tehdä vain tuomioistuin, ei siis esimerkiksi lastenvalvoja tai lapsen huoltaja.

Erityisen vaativilla huoltoriidoilla tarkoitettaisiin tapauksia, joissa huoltajien välit ovat poikkeuksellisen huonot ja he esittävät toisistaan väitteitä esimerkiksi vieraannuttamisesta, josta on vaikea esittää muuta näyttöä kuin lapsen oma kertomus. Selvityksen pyytäminen yksiköltä olisi tarkoitettu vain tapauksiin, joissa huoltoriitaa käsittelevä tuomioistuin arvioi, että lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 16 §:ssä tarkoitettu olosuhdeselvitys tai lapsen kuuleminen tuomioistuimessa eivät anna riittäviä tietoja siitä, mikä lapsen oma käsitys asian ratkaisemiseen vaikuttavista seikoista on. Huoltoriidoissa esitetään melko yleisesti väitteitä esimerkiksi vieraannuttamisesta ja muusta väkivallasta tai kaltoinkohtelusta, mutta ne pystytään yleensä selvittämään jo nykyisin käytössä olevin keinoin, eli olosuhdeselvityksen ja todistelun avulla. Selvityksen pyytäminen yksiköltä olisi tarkoitettu vain vakavimpiin ja vaikeammin ratkaistaviin tapauksiin, joihin liittyy vakava huoli lapsen kasvun, kehityksen ja turvallisuuden vaarantumisesta. Tuomioistuin ei tarvitsisi huoltajilta lupaa selvityksen pyytämiseen yksiköltä.

¹¹⁹ Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuoltolain ja terveydenhuoltolain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi (HE 197/2022 vp), s. 135.

Olosuhdeselvityksiä tekevillä tahoilla ei välttämättä ole sellaista erityisosaamista, jota tarvitaan lapsen oman kokemuksen ja hänen aidon tahdonmuodostuksensa selvittämiseen. Ehdotetun lain mukaisilla yksiköillä tällaista osaamista puolestaan on, koska yksiköt ovat erikoistuneet lapsen haastatteluun ja erilaisten hypoteesien arvioimiseen. Yksikkö voisi selvittää esimerkiksi, minkälaisena lapsi itse kokee suhteensa kumpaankin huoltajaansa ja millaisten asumis- ja muiden järjestelyjen hän itse kokisi parhaiten edistävän omaa hyvinvointiaan.

Selvitys tehtäisiin haastatteleamalla lasta. Tämä edellyttäisi käytännössä sitä, että lapsi pystyy ilmaisemaan itseään sanallisesti tai apuvälinein ja kykenee ymmärtämään asiat, joista keskustele haastattelijan kanssa. Haastattelu olisi hypoteesilähtöistä, ja haastatteluhypoteesit perustuisivat muun muassa huoltajien esittämiin väitteisiin. Haastattelulla pyritäisiin selvittämään lapsen oma kokemus esitetyistä väitteistä. Lapsi pääsisi kertomaan oman näkökantansa elämäntilanteestaan, jolloin tieto saataisiin mahdollisimman luotettavasti tuomioistuimen käyttöön. Yksikkö haastattelisi pelkästään lasta, ei siis hänen huoltajiaan.

Lisäksi säädettäisiin, että selvityksen tekemisessä olisi noudatettava, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 11 §:n 2 momentissa säädetään. Mainitun säännöksen mukaan lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitystaso sekä siten, ettei siitä aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa välisille suhteille. Lapselle on myös selostettava mielipiteen selvittämisen tarkoitus ja selvittämiseen liittyvä menettely.

Tuomioistuimen olisi perusteltua toimittaa yksikölle pyynnön mukana lapsen ja huoltajien yhteystiedot, yhteenveto huoltajien pääasiallisista kannoista ja väitteistä, mahdollinen olosuhdeselvitys sekä muu mahdollinen asiakirja-aineisto, esimerkiksi lääkärinlausunnot. Lisäksi yksiköllä olisi 4 §:n nojalla oikeus saada salassapitosäännösten estämättä välttämättömät tiedot kyseisen tehtävänsä suorittamiseksi.

Tuomioistuin voisi pyytää yksiköltä lausuntoa joko hyvinvointialueen tekemän olosuhdeselvityksen valmistumisen jälkeen tai tarvittaessa samaan aikaan, kun olosuhdeselvitys on tekeillä. Jälkimmäisessä tapauksessa tuomioistuimen olisi perusteltua tiedottaa olosuhdeselvityksen tekijöille lapsen tilanteen erillisestä selvittämisestä yksikössä, jotta lasta ei esimerkiksi haastateltaisi tarpeettomasti kahteen kertaan.

Selvityksen perusteella laadittava lausunto toimitettaisiin tuomioistuimelle, ja siihen soveltuisivat oikeudenkäynnin julkisuutta koskevat säännökset. Lausunto olisi siten lähtökohtaisesti asianosaisjulkinen asiakirja.

Pykälän 6 kohdan mukaan yksikön tehtävänä olisi tarjota muille lasten kanssa työskenteleville tahoille koulutusta ja neuvontaa lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta. Muilla lasten kanssa työskentelevillä tahoilla tarkoitettaisiin esimerkiksi sivistys- ja varhaiskasvatuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöä sekä yksityisellä että julkisella sektorilla. Lapsiin kohdistuva väkivalta olisi ymmärrettävä laajassa merkityksessä eli niin, että se kattaisi myös henkisen väkivallan, jota esimerkiksi lapsen tarkoituksellinen ja perusteeton vieraannuttaminen hänen toisesta vanhemmastaan on.

Lasten kanssa työskentelevät tahot voisivat olla itse yhteydessä yksiköihin, jos niillä on epätoivoisuutta siitä, miten toimia, jos herää epäily lapseen kohdistuvasta väkivallasta. Yksikkö neuvoksi toimimaan niin, ettei lapsen kertomuksen sisältöön vaikuteta tahattomasti ja ettei rikosprosessia siten vaaranneta. Lisäksi yksiköt myös aktiivisesti kouluttaisivat muita lasten kanssa työskenteleviä tahoja lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta.

3 §. Moniammatillinen asiantuntijaryhmä. Pykälässä säädettäisiin moniammatillisesta asiantuntijaryhmästä, joka voisi käsitellä yksikön laatimaa yhteenvetoa lapsesta. Ehdotetulla pykälällä pyritään vakiinnuttamaan moniammatillinen yhteistyö pysyväksi osaksi lapsiin kohdistuvien rikosten selvittämistä. Moniammatillisen asiantuntijaryhmän arvioitavaksi olisi perusteltua tuoda erityisesti tapaukset, joissa samasta lapsesta tai saman perheen lapsesta on tehty toistuvasti lastensuojelu- tai rikosilmoituksia, joissa perheessä on rikosepäilyn lisäksi meneillään tai taustalla vaikea huolto- tai eroriita taikka joissa perheessä on samanaikaisesti esimerkiksi päihde- tai mielenterveysongelmia tai muita monitahoisia ongelmia. Ratkaisun siitä, onko asiaa tarpeen käsitellä moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä, tekisi kuitenkin esitutkintaviranomainen tai syyttäjä, ja myös aloitteen asian käsittelemiseksi moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä olisi tullava esitutkintaviranomaiselta tai syyttäjältä. Barnahus-hankkeessa asiantuntijaryhmien toiminta on käytännössä organisoitu poliisilaitoksittain.

Pykälän 1 momentin mukaisesti moniammatillinen asiantuntijaryhmä koostuisi yksikön, esitutkintaviranomaisen, syyttäjän ja lastensuojelun edustajista. Ryhmän tapaamisten osallistujat päättäisiin tapauskohtaisesti kunkin lapsen kohdalla sen perusteella, mihin hyvinvointialueeseen ja syyttäjälueeseen lapsen kotikunta kuuluu. Olisi perusteltua, että lastensuojelua moniammatillisen asiantuntijaryhmän tapaamisessa edustaisi juuri kyseisen lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan moniammatillinen asiantuntijaryhmä saisi käsitellä yksikön laatimaa yhteenvetoa sen arvioimiseksi, millä eri viranomaisten toimenpiteillä voidaan parhaiten edistää lapsen edun toteutumista. Lapsen etu on kokonaisvaltainen, joustava ja mukautuva käsite, johon sisältyvät esimerkiksi lapsen psyykinen, ruumiillinen ja sosiaalinen kehitys sekä se, miten ne saadaan parhaiten turvattua. Lapsen etu määriteltäisiin tapauskohtaisesti kiinnittämällä huomiota esimerkiksi lapsen turvallisuuteen ja hänen tarvitsemansa suojeluun sekä lapsen terveyteen, perhesuhteisiin, huoltoon ja koulutukseen. Lapsen etua arvioitaessa tulisi ottaa huomioon lapsen henkilökohtainen tilanne, olosuhteet ja tarpeet. Edistämällä lapsen edun toteutumista pyrittäisiin varmistamaan, että hänen oikeutensa ja kokonaisvaltainen kehityksensä turvataan vaikeassakin tilanteessa.

Edellä sanottu tarkoittaisi käytännössä sitä, että moniammatillinen asiantuntijaryhmä arvioisi yhdessä, millaiset eri viranomaisten keinot olisivat tarpeen, jotta lapsen etu saataisiin turvattua mahdollisimman hyvin. Tämä edellyttäisi lapsen oikeuksien hyvää tuntemusta, ja apuna arvioinnissa olisivat erityisesti yksiköillä oleva erityisosaaminen muun muassa lapsen kasvusta ja kehityksestä ja psyykkisistä traumoista ja niiden vaikutuksista lapseen sekä lastensuojelulla oleva asiantuntemus vuorovaikutussuhteiden laadusta ja merkityksestä. Etenkin perheensisäisissä rikosepäilyissä tarvitaan rikosoikeudellisten keinojen lisäksi yleensä lähes aina vähintäänkin sosiaalihuoltolain tai lastensuojelulain mukaista palvelutarpeen arviointia. Lisäksi tapauksissa, joissa lapsen arvellaan tarvitsevan terapiaa, lapsi voitaisiin ohjata terveydenhuollon palveluihin.

Lisäksi yhteenvetoa saataisiin käsitellä 1 momentin 2 kohdan mukaan sen arvioimiseksi, voidaananko lasta kuulla mahdollisessa esitutkinnassa, ja jos voidaan, mitä kuulemisessa tulisi ottaa huomioon. Esitutkintaviranomainen päättäisi esitutkinnan aloittamisesta ja etenemisestä. Moniammatillinen asiantuntijaryhmä arvioisi yhteenvedon tietojen perusteella ensinnäkin, ovatko lapsen puheen kehitys ja muu kehitys sillä tasolla, että häntä on ylipäättään mahdollista kuulla esitutkinnassa, vai onko näyttö hankittava kokonaan muulla tavoin. Lisäksi arvioitaisiin, pystyykö esitutkintaviranomainen kuulemaan lapsen itse vai olisiko kuulemisessa tarkoituksenmukaista pyytää yksikön apua esimerkiksi sen vuoksi, että lapsen kielellinen kehitys on viivästynyt tai lapsen voi psyykkisesti erityisen huonosti. Lopullisen ratkaisun asiasta tekisi kuitenkin esitutkintaviranomainen.

Pykälän 2 momentin mukaan moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä saataisiin salassapitosäännösten estämättä vaihtaa tietoja lapsen ja hänen perheensä olosuhteista, jos se on välttämättöntä 1 momentissa tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi. Tämä koskisi myös muita tietoja kuin sellaisia tietoja, jotka käyvät ilmi yksikön laatimasta yhteenvedosta.

Lisäksi yhteenvedosta ilmeneviä tietoja saataisiin käyttää moniammatilliseen asiantuntijaryhmään kuuluvien viranomaisten päätöksissä ja muissa toimenpiteissä. Tämä merkitsisi sitä, että esimerkiksi lastensuojelu voisi käyttää yhteenvedosta ilmeneviä tietoja arvioidessaan lapsen palveluiden ja lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. Lisäksi syyttäjä ja poliisi yhteistyössä voisivat hyödyntää yhteenvedosta ilmeneviä tietoja arvioidessaan esitutkinnassa tarvittavia toimenpiteitä. Yhteenvedon saisi toimittaa moniammatillisen asiantuntijaryhmän osallistujille jo ennen kokousta, jotta kukin osallistuja ehtii tutustua yhteenvedoon ja käydä läpi asian käsittelyn kanalta välttämättömät lasta koskevat tiedot omista rekistereistään.

4 §. Oikeus saada ja antaa tietoja. Ehdotetun pykälän 1 momentissa säädettäisiin yksikön oikeudesta saada tehtäviensä hoitamiseksi lasta koskevia tietoja muilta toimijoilta. Pykälä pohjautuisi seri-lain 4 §:ään, mutta yksikön tiedonsaantioikeus olisi nykyistä laajempi, koska myös yksikön tehtävät laajenisivat nykyisestä. Toisin kuin seri-lain 4 §:n 1 momentissa, ehdotetussa pykälässä ei myöskään erikseen säädettäisi yhtäältä yksikön oikeudesta saada tietoja tietyiltä toimijoilta ja toisaalta toisten toimijoiden velvollisuudesta antaa yksikölle tietoja. Lisäksi ehdotetussa säännöksessä täsmennettäisiin seri-lain 4 §:ään verrattuna niiden toimijoiden joukkoa, joilta yksiköllä olisi oikeus saada tietoja.

Yksiköillä olisi jatkossakin välttämättöntä olla laaja oikeus saada lasta koskevia tietoja muilta viranomaisilta ja muilta toimijoilta, sillä ilman tällaisia tietoja yksikkö ei pystyisi tekemään lapsesta riittävän kattavaa oikeuslääketieteellistä arviota. Yksiköllä olisi oikeus saada lapsesta terveydenhuollon tietoja silloinkin, kun poliisilla ei olisi oikeutta niihin. Yksikkö ei kuitenkaan luovuttaisi tietoja sellaisenaan poliisille, vaan poliisille toimitettaisiin vain yhteenvedo tai lausunto, jonka yksikkö laatisi tietojen pohjalta.

Pykälän 1 momentin mukaan yksiköllä olisi oikeus saada maksutta ja salassapitosäännösten estämättä lasta koskevat tiedot, jotka ovat välttämättömiä ehdotetun lain 2 §:n 1—3 tai 5 kohdassa tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi, eli lasta koskevan yhteenvedon laatimiseksi, lapsen tutkimiseksi, lausunnon laatimiseksi tai lapsen oman kokemuksen selvittämiseksi vakavien huoltoriitojen yhteydessä. Tällaisia välttämättömiä tietoja voisivat olla esimerkiksi lapsen terveydentilaa koskevat tiedot esimerkiksi neuvolasta, lapsen sosiaalihuollon asiakkuutta koskevat tiedot sekä mahdolliset tiedot siitä, että lasta ei ole tuotu hänelle varatuille terveydenhuollon vastaanotoille. Kun selvitetään lapsen omaa kokemusta vakavien huoltoriitojen yhteydessä, välttämättömiä tietoja selvityksen tekemiseksi olisivat lisäksi mahdolliset tiedot lapsen huollosta ja tapamisoikeudesta tehdyistä sopimuksista ja hyvinvointialueen mahdollisesti tekemästä olosuhdeselvityksestä.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan yksiköllä olisi oikeus saada lasta koskevat välttämättömät tiedot ensinnäkin viranomaiselta ja muulta julkisoikeudelliselta yhteisöltä. Kohta kattaisi esimerkiksi esitutkintaviranomaisen, syyttäjän, tuomioistuimen ja hyvinvointialueen.

Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan yksiköllä olisi oikeus saada tiedot opetuksen ja koulutuksen järjestäjältä sekä varhaiskasvatuksen järjestäjältä ja tuottajalta. Säännöksen muotoilussa huomioitaisiin sekä julkiset että yksityiset oppilaitokset ja päiväkodit.

Pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan yksiköllä olisi oikeus saada tiedot asiakastietolain 3 §:n 11 kohdassa tarkoitettulta palvelunantajalta. Palvelunantajalla tarkoitetaan mainituissa

säännöksessä viranomaista, julkisoikeudellista yhteisöä, yksityistä elinkeinonharjoittajaa, yhteisöä tai säätiötä, joka järjestää tai toteuttaa sosiaalipalveluja tai terveystalveta ja sekä työnantajaa, joka järjestää työterveyshuollon palvelut työterveyshuoltolain (1383/2001) 7 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettulla tavalla. Palvelunantajan määritelmä kattaisi siis seri-lain 4 §:n 1 momentissa mainitut sosiaalipalvelun tuottajan, terveyden- tai sairaanhoitotoimintaa harjoittavan yhteisön ja toimintayksikön sekä terveydenhuollon ammattihenkilön riippumatta siitä, onko kyse viranomaisesta vai yksityisestä tahosta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että 1 momentissa säädetty tiedonsaantioikeus ei koskisi sellaista lasta koskevia tietoja, jota epäillään rikoksesta tai jota on tarpeen kuulla rikoksen todistajana. Yksikön tehtävänä olisi ehdotetun 2 §:n 2 kohdan mukaan myös tällaisen lapsen kohdalla esitutkintaviranomaisen, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä tehdä lapsesta tutkimus tai avustaa pyynnön tehdyttä viranomaista lapsen kuulustelun suunnittelemisessä tai toteuttamisessa. Kyse olisi kuitenkin lähinnä avustamisesta lapsen haastattelemisessä, minkä vuoksi esityksessä ei ehdoteta, että yksiköllä olisi tiedonsaantioikeutta myös lapsiepäiltyjä tai -todistajia koskeviin tietoihin.

Pykälän 3 momentin mukaan yksikkö saisi ensinnäkin salassapitosäännösten estämättä luovuttaa 2 §:n 1 kohdassa tarkoitetun yhteenvedon laatimista tai 2 §:n 2 kohdassa tarkoitetun tutkimuksen tekemistä pyytäneelle viranomaiselle yhteenvetoa laadittaessa tai tutkimusta tehtäessä kertyneet tiedot lapsesta. Ehdotettu säännös pohjautuu seri-lain 4 §:n 2 momenttiin. Julkisuuslain 5 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen asiakirjalla tarkoitetaan viranomaisen hallussa olevaa asiakirjaa, jonka viranomainen tai sen palveluksessa oleva on laatinut taikka joka on toimitettu viranomaiselle asian käsittelyä varten tai muuten sen toimialaan tai tehtäviin kuuluvassa asiassa. Viranomaisen laatimana pidetään myös asiakirjaa, joka on laadittu viranomaisen antaman toimeksiannon johdosta, ja viranomaiselle toimitettuna asiakirjana asiakirjaa, joka on annettu viranomaisen toimeksiannosta tai muuten sen lukuun toimivalle toimeksiantotehtävän suorittamista varten. Jos esimerkiksi poliisi on pyytänyt yksiköltä yhteenvedon laatimista tai tutkimuksen tekemistä, yhteenveto ja lausunto ovat poliisin asiakirjoja. Ehdotettu säännös mahdollistaa kuitenkin sen, että myös muuta yhteenvedon laatimisen tai tutkimuksen tekemisen aikana kertynyttä tietoa luovutetaan salassapitosäännösten estämättä esitutkintaviranomaiselle, syyttäjälle tai tuomioistuimelle. Kyse voi olla esimerkiksi siitä, että yksikön arvion mukaan lapsi ei ole kuuluttavissa oikeuspsykologisen haastattelun keinoin, ja yksikkö ilmoittaa tästä poliisille lasta koskevan moniviranomaispalaverin yhteydessä tai esimerkiksi sähköpostitse.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin lisäksi, että yksikkö saisi salassapitosäännösten estämättä toimittaa tutkimuksen aikana kertyneet, lapsen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevat tiedot taholle, joka vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä lapselle, jos tiedot ovat välttämättömiä lapsen tarvitsemien palvelujen järjestämiseksi. Ehdotettu säännös pohjautuu seri-lain 4 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan tutkimusyksikkö voi salassapitosäännösten estämättä toimittaa tutkimuksen päätyttyä lapsen terveydentilaa koskevan loppulausunnon lapsen psyykkisestä hoidosta vastaavaan terveydenhuollon toimintayksikköön, jos se on välttämätöntä lapsen tarvitseman hoidon järjestämiseksi. Ehdotettu säännös olisi kuitenkin tätä laajempi, ja se kattaisi myös sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä lapsen tarvitsemien sosiaalihuollon palvelujen järjestämiseksi. Ehdotuksella toteutettaisiin viidettä Barnahus-laatustandardia, joka koskee palvelunohjausta viranomaisyhteistyössä. Palvelutarpeen arviointi ja hoidon tarpeen arviointi kuuluisivat normaaliin tapaan hyvinvointialueelle, eikä ehdotetun lain mukainen yksikkö voisi määrätä siitä, mitä palveluja lapselle on hyvinvointialueella annettava. Jos kuitenkin yksikössä havaittaisiin esimerkiksi lapselle tehdyn tutkimuksen tai hänelle annetun ensivaiheen psykososiaalisen tuen perusteella, että lapsella vaikuttaisi olevan tarvetta myös muille sosiaali- ja terveystalveta, esimerkiksi lastensuojelulle, mielenterveystalveta tai somaattiselle terveydenhuollolle, kuten hammashoidolle, yksiköllä olisi oikeus antaa tästä tieto palveluja

järjestävälle taholle. Tällä tavoin pyritäisiin turvaamaan sitä, että lapsi saisi tarvitsemansa hoidon ja tuen.

5 §. *Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset.* Pykälän 1 momentti sisältäisi informatiivisen viittauksen ensinnäkin sote-järjestämislain 8 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan järjestämisvastuunsa toteuttamiseksi hyvinvointialueella on oltava palveluksessaan toiminnan edellyttämä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstö sekä hallinnollinen ja muu henkilöstö, hallinnassaan asianmukaiset toimitilat ja toimintavälineet sekä muut tarvittavat toimintaedellytykset.

Edellä sanottu tarkoittaisi ehdotetun lain mukaisten yksiköiden henkilöstön osalta sitä, että henkilöstöllä olisi työtehtävistään riippuen oltava erityisosaamista esimerkiksi oikeuspsykologisista haastatteluista, oikeuslääketieteellisistä tutkimuksista, oikeudellisista kysymyksistä (kuten esitutkinnasta, lastensuojelusta ja perheoikeudellisista kysymyksistä), kehityspsykologiasta, lapsen ja nuoren normaalista psyykkisestä kasvusta ja kehityksestä sekä psyykkisistä häiriöistä. Nykyiseen tapaan yksiköissä työskentelisi esimerkiksi lastenpsykiatrian erikoislääkäreitä, lastentautien erikoislääkäreitä, naistentautien ja synnytysten erikoislääkäreitä, psykologeja, sairaanhoitajia ja sosiaalityöntekijöitä.

Lisäksi pykälän 1 momentti sisältäisi informatiivisen viittauksen sote-järjestämislain 59 §:ään, jonka mukaan hyvinvointialueen tulee seurata sen sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön ammatillista kehittymistä ja huolehtia siitä, että henkilöstö osallistuu riittävästi oman alansa täydennyskoulutukseen. Henkilöstön täydennyskoulutuksessa on mainitun pykälän mukaan otettava huomioon henkilöstöön kuuluvien peruskoulutuksen pituus, työn vaativuus ja tehtävien sisältö. Ehdotetussa laissa tarkoitettujen yksiköiden kohdalla tämä tarkoittaisi sitä, että yksikön henkilöstölle olisi hankittava riittävästi täydennyskoulutusta esimerkiksi lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja rikosprosessista. Henkilön työtehtävistä riippuen erilaisia soveltuvia täydennyskoulutuksia voisivat olla korkeakoulujen tai esimerkiksi THL:n järjestämät koulutukset lapsiin kohdistuvasta väkivallasta, lapsirikostutkinnasta, lapsen ja perheiden asemasta oikeusprosessissa, oikeuspsykologiasta ja hoitotyön oikeudellisista ulottuvuuksista. Myös Barnahus-laatustandardien mukaan Barnahusin tiimin jäsenien ja sen toimintaan osallistuvien viranomaiset tulee saada säännöllisesti koulutusta erikoisaloillaan ja yhteistä koulutusta monialaisissa asioissa. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lasten kanssa Barnahusissa työskentelevän henkilöstön osaamisen kehittämiseksi ja jatkuvaksi kouluttamiseksi on olemassa selvä suunnitelma.¹²⁰

Ehdotetun pykälän 2 momentin mukaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voitaisiin antaa tarkempia säännöksiä siitä, mitkä sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (817/2015) tarkoitettut sosiaalihuollon ammattihenkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tarkoitettut terveydenhuollon ammattihenkilöt saavat hoitaa yksikön tehtäviä.

6 §. *Työnohjaus.* Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi, että yksikön henkilöstölle olisi järjestettävä toimiva työnohjaus. Vastaavatyypinen säännös sisältyy terveydenhuoltolain (1326/2010) 78 c §:ään. Seri-laissa ei säädetä vastaavasta velvollisuudesta, mutta seri-lain 5 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan työnohjaus kuuluu silti asioihin, joista on sovittava Lupa- ja valvontaviraston ja palvelunjärjestäjän kesken.

Työnohjauksella tarkoitettaisiin koulutetun työnohjaajan antamaa säännöllistä ohjausta ja tukea oman työn ja työyhteisön arvioinnissa, kehittämisessä ja tarvittavien toimenpiteiden

¹²⁰ Lind Haldorsson 2017, s. 45—46.

suunnittelussa. Sen keskeisenä tavoitteena on palvelujen laadun parantaminen työntekijöiden ammattitaitoa ja työmenetelmiä kehittämällä. Asiantuntevalla työnohjauksella tuettaisiin myös henkilöstön työhyvinvointia ja työkykyä. Yksiköiden työtehtävät ovat luonteeltaan vaativia ja edellyttävät erityisosaamista. Käsiteltävien asioiden laadun vuoksi työ voi olla myös henkisesti kuormittavaa. Henkilöstön ammattitaidon ja työkyvyn edistäminen olisi siten erityisen tärkeää.

Työnohjausta voitaisiin käytännössä toteuttaa eri tavoin, esimerkiksi yksilö- tai ryhmätyönohjauksena. Yksilötyönohjauksen järjestäminen voisi olla erityisen tärkeää esimerkiksi tilanteessa, jossa asia kohdistuu erityisen paljon yhteen työntekijään esimerkiksi tapauksen saaman julkisuuden vuoksi. Työnohjausta järjestettäessä tulisi huolehtia siitä, että se edistää henkilöstön valmiuksia antaa yksikön tarjoamaa palvelua.

7 §. Järjestämisvastuu. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin serilain 2 §:n 1 momenttia vastaavasti, että sote-järjestämislain 34 §:ssä tarkoitetun hyvinvointialueen ja HUS-yhtymän olisi järjestettävä ehdotetussa laissa tarkoitetun yksikön palvelut. Sote-järjestämislain 34 §:n mukaan hyvinvointialueiden, joiden alueella sijaitsee Turun, Oulun tai Tampereen yliopisto tai Itä-Suomen yliopiston terveystieteiden tiedekunta, on ylläpidettävä yliopistollista sairaalaa, ja Uudellamaalla, jossa sijaitsee Helsingin yliopisto, HUS-yhtymän on ylläpidettävä yliopistollista sairaalaa.

Ehdotetun lain mukaisia yksiköitä olisi siis jatkossakin viisi, minkä lisäksi kullakin yksiköllä voisi nykyiseen tapaan olla niin sanottuja satelliittiyksiköitä. Yksiköiden tehtävien edellyttämän erityisen asiantuntemuksen vuoksi olisi perusteltua, että järjestämisvastuu olisi jatkossakin keskitetty yliopistollista keskussairaalaa ylläpitäville hyvinvointialueille ja HUS-yhtymälle.

Sote-järjestämislain 8 §:n 1 momentissa säädetään pääsäännöksi, että hyvinvointialue voi tuottaa asiakkaille annettavia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja sekä niiden käyttöön liittyvää muuta tukea hankkimalla niitä yksityiseltä palveluntuottajalta sopimukseen perustuen, jos niiden hankkiminen yksityiseltä palveluntuottajalta on tarpeen tehtävien tarkoituksenmukaiseksi hoitamiseksi. Pykälän 2 momentin 1 kohdassa kuitenkin säädetään, että hyvinvointialue ei saa hankkia yksityiseltä palveluntuottajalta palveluja, joihin sisältyy julkisen vallan käyttöä, jollei lailla erikseen toisin säädetä. Sote-järjestämislain esitöissä todetaan, että lääkärin tehtäviä, joihin sisältyy julkisen vallan käyttöä, ovat esimerkiksi virka-avun pyytäminen ja antaminen eri viranomaisille. Samoin sosiaalihuollon osalta todetaan, että julkisen vallan käyttöä sisältäviä tehtäviä esimerkiksi virka-avun pyytäminen ja antaminen. Lisäksi esitöissä todetaan nimenomaisesti, että esimerkiksi serilaisissa säädetään tehtävistä, joihin voidaan arvioida liittyvän myös julkisen vallan käyttöä.¹²¹

Sote-järjestämislain esitöiden mukaan myös esimerkiksi lakiin perustuva viranomaisen tehtäväksi annettu neuvonta on luonteeltaan julkiseksi hallintotehtäväksi luettavaa tosiasiallista hallintotoimintaa. Viranomaisten antama neuvonta ohjaa hallinnon asiakkaiden toimintaa, ja asiakkaiden tulee voida luottaa neuvonnan paikkansapitävyyteen. Neuvontaan voi sisältyä myös julkisen vallan käytön piirteitä. Näin on etenkin silloin, kun on kyse yksilön oikeudellista asemaa koskevaan päätöksentekoon liittyvästä neuvonnasta. Mitä konkreettisemmin neuvojen

¹²¹ Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020 vp), s. 683—684.

antaminen saattaa vaikuttaa yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin, sitä merkityksellisempänä julkisen vallan ulottuvuutta voidaan pitää.¹²²

Esityksessä ei ehdoteta säädettäväksi poikkeusta sote-järjestämislain 12 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaisesta lähtökohdasta, jonka mukaan hyvinvointialue ei saa hankkia yksityiseltä palveluntuottajalta palveluja, joihin sisältyy julkisen vallan käyttöä. Julkisen vallan käyttöä sisältyisi ainakin niihin tehtäviin, jotka hoidettaisiin esitutkintaviranomaisen, syyttäjän tai tuomioistui-
men pyynnöstä, eli lasta koskevan yhteenvedon laatimiseen, tutkimuksen tekemiseen, lausun-
non antamiseen, ja lapsen oman kokemuksen selvittämiseen vakavissa huoltoriidoissa, eikä
näitä palveluja siten saisi hankkia yksityiseltä palveluntuottajalta. Sen sijaan esimerkiksi tulk-
kauspalveluihin ei sisälly julkisen vallan käyttöä, ja ne voitaisiin hankkia myös yksityiseltä pal-
veluntuottajalta.

Sen varalta, että tutkittavaksi esimerkiksi tulisi kerralla niin suuri määrä lapsia, ettei yksikkö pystyisi tutkimaan kaikkia lapsia itse, järjestämisvastuussa olevien hyvinvointialueiden ja HUS-yhtymän kesken olisi hyvä sopia ennalta hyvinvointialuelain 57 §:n mukaisesti, että tarvittaessa lapset voidaan tutkia myös toisen sote-järjestämislain 34 §:ssä tarkoitetun hyvinvointialueen tai HUS-yhtymän ylläpitämässä yksikössä.

Pykälän 2 momentin mukaan kukin sote-järjestämislain 34 §:ssä tarkoitettu hyvinvointialue ja HUS-yhtymä vastaisi ehdotetun lain mukaisista tehtävistä niiden lasten osalta, joiden kotikunta on sillä sote-järjestämislain 35 §:ssä tarkoitetulla yhteistyöalueella, jolla kyseinen hyvinvointi-
alue tai HUS-yhtymä sijaitsee. Käytännössä tämä vastaisi nykytilaa, vaikka asiasta ei seri-laissa
säädetäkään. Sote-järjestämislain 35 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueiden järjestämän
sosiaali- ja terveydenhuollon alueellista yhteensovittamista, kehittämistä ja yhteistyötä varten
on viisi sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöaluetta, ja kuhunkin yhteistyöalueeseen kuuluvat
hyvinvointialueet säädetään valtioneuvoston asetuksella siten, että 34 §:ssä tarkoitetut yliopis-
tollista sairaalaa ylläpitävät hyvinvointialueet ja HUS-yhtymä kuuluvat kukin eri yhteistyöalu-
eeseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueista annetun valtioneuvoston asetuksen
(91/2022) mukaan yhteistyöalueet ovat Etelä-Suomen yhteistyöalue, Itä-Suomen yhteistyöalue,
Sisä-Suomen yhteistyöalue, Länsi-Suomen yhteistyöalue ja Pohjois-Suomen yhteistyöalue.

Ratkaisevaa ei siis olisi se, millä poliisilaitoksella rikosta tutkittaisiin, vaan se, missä lapsi asuu.
Esimerkiksi internetissä tapahtuvissa seksuaalirikoksissa uhreja voi olla eri puolella maata, ja
kunkin uhrin kotipaikan mukaan määräytyisi, mikä yksikkö olisi vastuussa hänelle järjestettä-
vistä palveluista. Lisäksi poliisilaitosten ja yhteistyöalueiden rajat eivät vastaa toisiaan, vaan
joidenkin yhteistyöalueiden toimialueelle voi kuulua useampi poliisilaitos ja toisaalta yksi po-
liisilaitos voi jakautua useammalle yhteistyöalueelle. Myös jälkimmäisessä tilanteessa lapsen
kotikunta ratkaisisi sen, minkä yksikön puoleen poliisi voisi tarvittaessa kääntyä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin seri-lakiin nähden uutena asiana lisäksi, että Varsinais-Suo-
men hyvinvointialueella sijaitseva yksikkö vastaisi ehdotetun lain mukaisista tehtävistä niiden
lasten osalta, joiden kotikunta sijaitsee Ahvenanmaan maakunnassa. Tätä puoltavat maantie-
teolliset seikat samoin kuin se, että kumotun erikoissairaanhoidtolain 6 §:n 2 momentissa säädet-
tiin, että Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin kuntainliitto saattoi Ahvenanmaan maakunnan

¹²² Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon
sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen it-
sehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi (HE 241/2020 vp), s. 684.

keskussairaalan ylläpitäjän kanssa sopia erikoissairaanhoidon mukaisen erikoissairaanhoidon järjestämisestä.

8 §. Sopimus ja kustannusten korvaaminen. Pykälä vastaisi pääpiirteissään seri-lain 5 §:ää. Erona olisi kuitenkin se, että jatkossa sopimuksen osapuolena olisi Lupa- ja valvontaviraston sijasta THL. Sopimukset olisivat jatkossakin tarpeen sen vuoksi, että yksiköiden toiminnasta aiheutuvat kustannukset korvattaisiin valtion varoista. Sopimusten avulla voidaan ennakoida toiminnasta aiheutuvia kustannuksia ja asettaa käytännössä enimmäistaso sille, kuinka suuriksi kustannukset muodostuvat.

Pykälän 1 momentissa säädettäisiin asioista, joista THL:n olisi sovittava palveluista järjestämistä vastuussa olevien hyvinvointialueiden ja HUS-yhtymän kanssa. Momentin 1 kohdan mukaan sovittava olisi siitä, mitä sosiaalihuollon ammattihenkilöitä, terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja muuta henkilökuntaa yksikössä työskentelee ja kuinka paljon. Kuten edellä on todettu, yksiköiden henkilöstöä koskisi sote-järjestämislain 8 §:n 2 momentti, jonka mukaan järjestämistä vastuunsa toteuttamiseksi hyvinvointialueella on oltava palveluksessaan toiminnan edellyttämä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstö sekä hallinnollinen ja muu henkilöstö, ja ehdotetussa laissa säädettäisiin henkilöstöä koskevista ammattihenkilövaatimuksista.

Momentin 2 kohdan mukaan sovittava olisi yksikön henkilöstölle järjestettävän täydennyskoulutuksen ja työnohjauksen sisällöstä ja määrästä. Velvollisuudesta järjestää henkilöstölle täydennyskoulutusta säädetään sote-järjestämislain 59 §:ssä ja velvollisuudesta järjestää työnohjausta säädettäisiin ehdotetussa laissa.

Momentin 3 kohdan mukaan sovittava olisi yksikön toimitiloista ja toimintavälineistä. Sote-järjestämislain 8 §:n 2 momentin mukaan järjestämistä vastuunsa toteuttamiseksi hyvinvointialueella on oltava hallinnassaan asianmukaiset toimitilat ja toimintavälineet. Sopimuksilla voitaisiin varmistaa, etteivät toimitiloista aiheutuvat kustannukset nouse kohtuuttoman suuriksi ja ettei yksikköön esimerkiksi hankita uusia, kalliita tutkimusvälineitä ilman, että asiasta olisi sovittu etukäteen THL:n kanssa.

Pykälän 2 momentin mukaan sopimuksen perusteella valtion varoista korvattaisiin ehdotetun lain mukaisista tehtävistä aiheutuvat, toiminnan asianmukaisen hoitamisen kannalta tarpeellisia pidettävät kustannukset. Säännös vastaisi sisällöltään seri-lain 6 §:ää.

Pykälän 3 momentin mukaan sopimusta koskeva riita käsiteltäisiin hallintoriita-asiana hallinto-oikeudessa. Momentti sisältäisi lisäksi informatiivisen viittauksen oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettuun lakiin (808/2019), jonka 20 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan hallinto-oikeus käsittelee hallintoriita-asiana riidan, joka säädetään laissa ratkaistavaksi hallintoriita-asiana. Hallintoriita-asian vireillepanoajasta säädetään mainitun lain 21 §:ssä ja toimivaltaisesta hallinto-oikeudesta hallintoriita-asiassa mainitun lain 22 §:ssä.

Toisin kuin seri-lain 5 §:n 3 momentissa, ehdotetussa laissa ei säädettäisi, että sopimusta valmisteltaessa olisi kunkin alueen erityistarpeiden huomioon ottamiseksi kuultava poliisin ja syyttäjälaitoksen edustajia. Tällainen säännös ei ole tarpeen, koska THL olisi valtakunnallisesta ohjauksesta vastaavana viranomaisena jatkuvassa yhteistyössä esitutkintaviranomaisten ja syyttäjän kanssa. Esitutkintaviranomaisten ja syyttäjän näkemykset tulisivat huomioitua tätä kautta.

9 §. Korvauksen maksaminen. Pykälä vastaisi pääpiirteiltään seri-lain 7 §:ää, eli nykyiseen tapaan ensin maksettaisiin laskennallinen korvaus ja sen jälkeen tarvittaessa korvauksen loppuerä. Esityksessä kuitenkin ehdotetaan, että valtion varoista maksettavan korvauksen maksamiseen liittyvät tehtävät siirrettäisiin Lupa- ja valvontavirastolta THL:lle.

Pykälän 1 momentin mukaan THL:n olisi maksettava huhtikuun loppuun mennessä kunakin varainhoitovuonna laskennallinen korvaus. Laskennallinen korvaus määräytyisi edellisenä vuonna toiminnasta aiheutuneiden kustannusten sekä yhteistyöalueella asuvien lasten määrän perusteella. Seri-lain 7 §:n 1 momentin mukaan laskennallisen korvauksen määrään vaikuttaa alle 16-vuotiaiden määrä, mutta koska ehdotetussa laissa lapsella tarkoitettaisiin alle 18-vuotiaista henkilöä, myös laskennallisen korvauksen kannalta merkitystä olisi alle 18-vuotiaiden määrällä. Ehdotetussa pykälässä säädettäisiin seri-lakiin verrattuna uutena asiana, että lasten määrän osalta tarkasteltaisiin tilannetta varainhoitovuotta edeltänyttä vuotta edeltäneen vuoden lopussa. Näin varmistettaisiin, että tiedot olisivat lopullisia tietoja eivätkä ennakkotietoja.

Uutena asiana säädettäisiin myös, että Varsinais-Suomen hyvinvointialueelle maksettavan laskennallisen korvauksen perusteena olisi lisäksi Ahvenanmaan maakunnassa varainhoitovuotta edeltänyttä vuotta edeltäneen vuoden lopussa asuneiden lasten määrä. Näin olisi siksi, että ehdotetun lain mukaan Varsinais-Suomen hyvinvointialue vastaisi yksikön tehtävistä lisäksi niiden lasten osalta, joiden kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta sijaitsee Ahvenanmaan maakunnassa.

Selvyyden vuoksi säädettäisiin, että varainhoitovuodella tarkoitettaisiin sitä kalenterivuotta, jolle korvaus myönnetään.

Pykälän 2 momentin mukaan lopullisten kustannusten suorittamiseksi hyvinvointialueen ja HUS-yhtymän olisi toimitettava THL:lle vuosittain maaliskuun loppuun mennessä edellistä varainhoitovuotta koskeva selvitys ehdotetun lain mukaisesta toiminnasta aiheutuneista kustannuksista.

Pykälän 3 momentin mukaan silloin, jos laskennallinen korvaus ei kattaisi toiminnasta aiheutuneita kustannuksia, THL:n olisi maksettava hyvinvointialueelle tai HUS-yhtymälle korvauksen loppuerä kuukauden kuluessa 2 momentissa tarkoitettua selvityksen saamisesta. Lisäksi säädettäisiin nykyistä käytäntöä vastaavasti, että hyvinvointialueen tai HUS-yhtymän liikaa saama laskennallinen korvaus vähennettäisiin seuraavasta hyvinvointialueelle tai HUS-yhtymälle maksettavasta laskennallisesta korvauksesta.

Pykälän 4 momentti sisältäisi sosiaali- ja terveysministeriölle osoitetun asetuksenantovaltuuden.

10 §. Ohjaus, koulutus ja yhteistyö. Pykälässä säädettäisiin THL:lle ehdotetusta ohjaus-, koulutus- ja muista tehtävistä. Tehtävät olisivat seri-lakiin nähden kokonaan uusia. Pykälällä toteutettaisiin Lanzaroten sopimuksen määräyksiä kansallisista yhteistyötoimenpiteistä ja kansainvälisestä yhteistyöstä sekä vastattaisiin lapsen oikeuksien komitean ilmaisemaan huoleen siitä, että Suomelta puuttuu lainsäädäntökehys, jolla varmistetaan monialainen koordinointi lapsiin liittyvissä rikosepäilyissä. Samalla varauduttaisiin uhridirektiivin mahdolliseen muutokseen, jonka mukaan jäsenvaltioiden tulisi varmistaa, että palvelujen laatua seurataan näyttöön perustuvilla menetelmillä.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan THL:n tehtävänä ohjata, kehittää ja seurata ehdotetussa laissa tarkoitettujen yksiköiden toimintaa. Ohjauksen tarkoituksena olisi yhdenmukaistaa yksiköiden toimintaa valtakunnallisesti. Sen avulla voitaisiin siten lisätä maantieteellistä yhdenvertaisuutta rikoksen uhriksi joutuneiden lasten välillä ja muutoinkin parantaa lasten asemaa. Valtakunnallinen ohjaus voisi liittyä esimerkiksi siihen, mitä laatustandardeja lapsen haastattelemissa ja tutkimisessa käytetään sekä millaista psykososiaalista tukea lapsille ja heidän huoltajilleen tarjotaan.

Kehittämistehtävään kuuluisi esimerkiksi se, että THL pyrki kehittämään yksiköiden toimintaa eteenpäin Barnahus-mallin mukaisesti ja pitäisi yksiköt ajan tasalla aihepiiriä koskevasta kansainvälisestä kehittämistyöstä. Kehittämistehtävää varten THL laatisi yksiköille valtakunnallisen kehittämisohjelman yhteistyössä yksiköiden ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa.

Seurantaan kuuluisi se, että THL keräisi yksiköiltä niiden toimintaa kuvaavia tietoja ja laatisi kerätyn tiedon perusteella tilastotietoja sekä yhteenvetoja toiminnan kehittämiseksi.

Pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan THL osallistuisi lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevaan kansalliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön. THL:n aktiivinen rooli kansallisessa sidosryhmäyhteistyössä tukisi sitä, että lapsiin kohdistuvien rikosten selvittämisprosessit kehittyvät johdonmukaisesti ja yhteensopivasti eri toimijoiden kesken. Kansallisesti keskeisiä yhteistyökumppaneita muilta hallinnonaloilta olisivat etenkin Poliisihallitus ja Syyttäjälaitos. THL:n osallistuminen kansainväliseen kehittämis- ja hankeyhteistyöhön vahvistaisi puolestaan kansallista osaamista ja loisi edellytyksiä ratkaisumallien löytämiselle ajankohtaisiin haasteisiin.

Pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan THL:n tehtävänä olisi kouluttaa lasten kanssa työskenteleviä lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen tunnistamisesta. Lapsiin kohdistuvat rikokset ovat jatkuvasti muuttuva ja kehittyvä ilmiö, ja THL vastaisi osaltaan eri ammattihenkilöiden tarpeeseen saada ajankohtaista, tutkimustietoon perustuvaa koulutusta lasten ja perheiden kanssa työskentelyyn. Yksiköihin ohjautuu vain osa niistä lapsista, joiden kohdalla on herännyt epäily väkivallasta. Poliisi haastattelee suurimman osan tällaisista lapsista itse, ja lisäksi lastensuojeluviranomaiset ovat keskeisessä roolissa lapsen tilanteen selvittämisessä. Moni lapsi asioi näissä tilanteissa myös perusterveydenhuollon palveluissa. THL:n tehtävänä olisi kouluttaa lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen parissa työskenteleviä ammattihenkilöitä toimimaan oman ammattiroolinsa mukaisesti ja myös moniammatillisessa yhteistyössä. Koulutuksia suunnattaisiin esimerkiksi perhekeskusten, varhaiskasvatuksen, koulujen, sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden, poliisin sekä Syyttäjälaitoksen henkilöstölle.

Yksiköiden tehtävänä olisi tarjota muille lasten kanssa työskenteleville tahoille koulutusta lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta. THL ja yksiköt voisivat siis järjestää koulutuksia myös yhdessä.

Pykälän 2 momentin mukaan yksiköiden olisi toimitettava THL:lle vuosittain niiden toimintaa kuvaava kertomus. Kertomukseen olisi sisällytettävä esimerkiksi yksiköiden toimintaa kuvaavia tilastoja. THL voisi laatia yksiköille mallin siitä, mitä tietoja kertomuksen tulisi sisältää. Momentti sisältäisi myös sosiaali- ja terveysministeriölle osoitetun asetuksenantovaltuuden.

11 §. Voimaantulo. Kyseessä olisi tavanomainen lain voimaantuloa koskeva pykälä, johon sisältyisi voimaantulosäännöksen lisäksi myös eräitä siirtymäsäännöksiä.

8 Lakia alemman asteinen sääntely

Ehdotetun 5 §:n 2 momentin mukaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voitaisiin antaa tarkempia säännöksiä siitä, mitkä sosiaalihuollon ammattihenkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöt saavat hoitaa yksikön tehtäviä. Lähtökohtana olisi, että järjestämisvastuussa olevat tahot päättäisivät itse siitä, mitkä ammattihenkilöt hoitaisivat mitään yksikön tehtäviä. Tarvittaessa asiasta olisi kuitenkin voitava säätää asetuksella, jotta varmistettaisiin yksiköiden toiminnan säilyminen laadukkaana.

Ehdotettu 9 §:n 4 momentti sisältäisi sosiaali- ja terveysministeriölle osoitetun asetuksenantovaltuuden, jonka mukaan valtion varoista maksettavan laskennallisen korvauksen määräytymisestä annettaisiin tarkemmat säännökset sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella. Kuten edellä on todettu, vuonna 2009 annetun sosiaali- ja terveysministeriön ohjeen mukaan laskennallista korvausta laskettaessa sekä alle 16-vuotiaiden lasten määrän että edellisen vuoden toiminnasta aiheutuneiden kustannusten painoarvo on kummankin 50 prosenttia. Laskennallisen korvauksen tarkemmasta määräytymisestä olisi perusteltua jatkossa säätää, mutta sääntelyn olisi perusteltua olla asetuksen tasolla, jotta sitä voidaan tarvittaessa joustavasti muuttaa.

Lisäksi ehdotetaan, että sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voitaisiin antaa tarkempia säännöksiä 9 §:n 2 momentissa tarkoitetun selvityksen sisällöstä ja antamisesta. Asetuksella voitaisiin säätää esimerkiksi ajankohdasta, johon mennessä selvitys olisi toimitettava THL:lle.

Ehdotetun 10 §:n 2 momentin mukaan yksiköiden olisi toimitettava THL:lle vuosittain niiden toimintaa kuvaava kertomus ja sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voitaisiin antaa tarkempia säännöksiä tiedoista, jotka kertomuksessa on annettava. Tarkoituksena on ensisijaisesti, että THL ohjaisi yksiköitä kertomuksen laatimisessa. Asetuksenantovaltuudella kuitenkin mahdollistettaisiin se, että asetuksella säädettäisiin tarvittaessa tiedoista, jotka kertomuksessa on annettava.

Edellä tarkoitettu sääntely olisi luonteeltaan niin teknistä, että se sopisi parhaiten annettavaksi nimenomaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

9 Voimaantulo

Ehdotetaan, että laki tulee voimaan vuoden 2027 alusta. Ehdotettuun lakiin sisältyisi teknisluonteisia siirtymäsäännöksiä, joilla selvennettäisiin ehdotetun lain suhdetta kumottavaan seri-lakiin.

10 Toimeenpano ja seuranta

Ehdotettua lakia toimeenpantaisiin ennen kaikkea OiPsy-yksiköissä, ja THL ohjaisi yksiköitä lain toimeenpanossa. Lain vaikutuksia ja toimivuutta on tarkoitus seurata esimerkiksi tilastotietojen avulla. Tarkasteltavia asioita olisivat muun muassa, paljonko yksiköissä ehdotetun lain myötä tutkitaan muiden rikosten kuin seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten uhreja, 16- ja 17-vuotiaita lapsia ja lapsia, jotka ovat rikosprosessissa epäillyn tai todistajan asemassa. Lisäksi tarkasteltaisiin sitä, paljonko yksiköissä tehdään lapsista yhteenvetoja ja kuinka usein niitä käsitellään moniammatillisissa asiantuntijaryhmissä.

Tilastoista seurattaisiin myös sitä, kuinka paljon yksiköissä selvitetään erityisen vaativia huoltoriitoja. Tämän lisäksi voitaisiin tehdä laadullista tutkimusta siitä, miten tuomioistuimet ovat kokeneet mahdollisuuden pyytää yksiköltä apua erityisen vaativien huoltoriitojen selvittämisessä.

Väkivaltaosaamisen vahvistumista hyvinvointialueilla seurattaisiin yksiköihin tehtyjen neuvontapyyntöjen ja yksiköiden järjestämien koulutusten määrien sekä koulutuksista annettujen palautteiden perusteella.

11 Suhde talousarvioesitykseen

Esitys tulee liittyään valtion vuoden 2027 talousarvioesitykseen. Rahoitusta on määrä esittää julkisen talouden suunnitelmaan vuosille 2027—2030.

12 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Perustuslakivaliokunta on pitänyt aiemmin henkilötietojen suojan kannalta tärkeinä sääntelykohteina ainakin rekisteröinnin tavoitetta, rekisteröitävien henkilötietojen sisältöä, niiden sallittuja käyttötarkoituksia mukaan luettuna tietojen luovutettavuus sekä tietojen säilytysaikaa henkilörekisterissä ja rekisteröidyn oikeusturvaa (PeVL 25/1998 vp). Näiden seikkojen sääntelyn lain tasolla on tullut lisäksi olla kattavaa ja yksityiskohtaista.

Perustuslain 10 §:n mukaista suojaa täydentävät ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (Euroopan ihmisoikeussopimus) 8 artiklan mukainen yksityiselämän suoja sekä EU:n perusoikeuskirjan 7 artiklassa turvattu yksityiselämän suoja ja 8 artiklassa turvattu henkilötietojen suoja. Perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohdan mukaan perusoikeuskirjassa tunnustettujen oikeuksien ja vapauksien käyttämistä voidaan rajoittaa ainoastaan lailla sekä kyseisten oikeuksien ja vapauksien keskeistä sisältöä kunnioittaen. Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti rajoituksia voidaan säätää ainoastaan, jos ne ovat välttämättömiä ja vastaavat tosiasiallisesti unionin tunnustamia yleisen edun mukaisia tavoitteita tai tarvetta suojella muiden henkilöiden oikeuksia ja vapauksia. Perusoikeuskirjan 52 artiklan 3 kohdan mukaan siltä osin kuin perusoikeuskirjan oikeudet vastaavat Euroopan ihmisoikeussopimuksessa taatuja oikeuksia, niiden merkitys ja ulottuvuus ovat samat. EU:n tuomioistuimen antamat tuomiot määrittävät näiltä osin yksityiselämän ja henkilötietojen suojan keskeistä sisältöä. Samoin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä katsottu kattavan myös henkilötietojen suojan.

Yleinen tietosuojasetus on EU:n säädös, joka on kaikilta osiltaan velvoittava ja jota sovelletaan sellaisenaan kaikissa jäsenvaltioissa. EU:n tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan unionin lainsäädäntö on ensisijaista suhteessa kansallisiin säännöksiin oikeuskäytännössä määriteltyjen edellytysten mukaisesti (ks. esim. PeVL 1/2018 vp). Perustuslakivaliokunta on todennut, että sen valtiosääntöisiin tehtäviin ei kuulu kansallisen täytäntöönpanosääntelyn arviointi EU:n aineellisen lainsäädännön kannalta (ks. esim. PeVL 31/2017 vp, s. 4). Perustuslakivaliokunta on kuitenkin esittänyt huomioita EU:n lainsäädännön ja kansallisen lainsäädännön suhteesta. Valiokunta on tulkintakäytännössään pitänyt tärkeänä, että siltä osin kuin EU:n lainsäädäntö edellyttää kansallista sääntelyä tai mahdollistaa sen, tätä kansallista liikkumavaraa käytettäessä otetaan huomioon perus- ja ihmisoikeuksista seuraavat vaatimukset (ks. PeVL 25/2005 vp). Valiokunta on tämän johdosta painottanut, että hallituksen esityksessä on erityisesti perusoikeuksien kannalta merkityksellisen sääntelyn osalta syytä tehdä selkoa kansallisen liikkumavaran alasta (PeVL 26/2017 vp, s. 42, PeVL 2/2017 vp, s. 2, PeVL 44/2016 vp, s. 4).

Perustuslakivaliokunta on yleistä tietosuojasetusta täydentävää lainsäädäntöä koskevassa lausunnossaan pitänyt perusteltuna tarkistaa aiempaa kantaansa henkilötietojen suojan kannalta tärkeistä sääntelykohteista. Valiokunnan mielestä yleisen tietosuojasetuksen yksityiskohtainen sääntely, jota tulkitaan ja sovelletaan EU:n perusoikeuskirjassa turvattujen oikeuksien mukaisesti, muodostaa yleensä riittävän säännöspohjan myös perustuslain 10 §:ssä turvatun yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta. Valiokunnan käsityksen mukaan yleisen tietosuojasetuksen sääntely vastaa asianmukaisesti tulkittuna ja sovellettuna myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan määräytyvää henkilötietojen suojan tasoa. Näin ollen erityislainsäädäntöön ei ole yleisen tietosuojasetuksen soveltamisalalla enää valtiosääntöisistä syistä välttämätöntä sisällyttää kattavaa ja yksityiskohtaista sääntelyä henkilötietojen käsittelystä. Perustuslakivaliokunnan mielestä henkilötietojen suoja tulee jatkossa turvata ensisijaisesti yleisen

tietosuoja-asetuksen ja säädettävän kansallisen yleislainsäädännön nojalla. (PeVL 14/2018 vp, s. 4)

Perustuslakivaliokunta katsoo myös, että sääntelyn selkeyden vuoksi kansallisen erityislainsäädännön säätämiseen tulee jatkossa suhtautua pidättyvästi ja rajata sellainen säätäminen vain välttämättömään yleisen tietosuoja-asetuksen antaman kansallisen liikkumavaran puitteissa. Perustuslakivaliokunnan mielestä on kuitenkin selvää, että erityislainsäädännön tarpeellisuutta on arvioitava myös yleisen tietosuoja-asetuksenkin edellyttämän riskiperustaisen lähestymistavan mukaisesti kiinnittämällä huomiota tietojen käsittelyn aiheuttamiin uhkiin ja riskeihin. Mitä korkeampi riski käsittelystä aiheutuu luonnollisen henkilön oikeuksille ja vapauksille, sitä perustellumpaa on yksityiskohtaisempi sääntely. Tällä seikalla on erityistä merkitystä arkaluonteisten tietojen käsittelyn osalta. Perustuslakivaliokunta on lisäksi kiinnittänyt erityistä huomiota sääntelytarpeeseen silloin, kun henkilötietoja käsittelee viranomainen. (PeVL 14/2018 vp, s. 4—5)

Ehdotetussa laissa henkilötietojen käsittelyn oikeusperusteena olisi yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohta, eli rekisterinpitäjän lakisääteinen velvollisuus, joka mahdollistaa sääntelyliikkumavaran käytön 6 artiklan 3 kohdan mukaisesti. Kansallinen sääntely voi koskea muun muassa käsittelyn lainmukaisuutta koskevia edellytyksiä, käsiteltävien tietojen tyyppiä, käyttötarkoitussidonnaisuutta ja säilytysaikoja. Tällaisen erityissääntelyn on täytettävä yleisen edun mukainen tavoite ja oltava oikeassa suhteessa sillä tavoiteltuun oikeutettuun päämäärään nähden.

Ehdotetun lain 3 ja 4 §:ssä käsiteltäviin tietoihin sisältyisi myös tietosuoja-asetuksen 9 artiklan mukaisia erityisiä henkilötietoryhmiä, erityisesti terveystietoja. Tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohdan mukaan tällaisten tietojen käsittely on lähtökohtaisesti kiellettyä. Tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan g alakohdan mukaan artiklan 1 kohtaa ei kuitenkaan sovelleta, jos käsittely on tarpeen tärkeää yleistä etua koskevasta syystä unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön nojalla, edellyttäen että se on oikeasuhteinen tavoitteeseen nähden, siinä noudatetaan keskeisiltä osin oikeutta henkilötietojen suojaan ja siinä säädetään asianmukaisista ja erityisistä toimenpiteistä rekisteröidyn perusoikeuksien ja etujen suojaamiseksi. Esityksessä ehdotettu yksikön tiedonsaantioikeus ja moniammatillisen työryhmän oikeus käsitellä lapsesta kerättyjä tietoja on tarpeen tärkeän yleisen edun vuoksi, sillä yhteiskunnalla on painava intressi selvittää lapsiin kohdistuneet rikokset mahdollisimman hyvin ja suojella lapsia väkivallalta. Lisäksi tietosuojalain (1050/2018) 6 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetään, ettei tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 1 kohtaa sovelleta tietojen käsittelyyn, josta säädetään laissa tai joka johtuu välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä. Tietosuojalain 6 §:n 2 momentissa säädetään asianmukaisista ja erityisistä toimenpiteistä rekisteröidyn oikeuksien suojaamiseksi, ja yksikön olisi noudatettava niitä henkilötietoja käsitellessään.

Käsiteltäviin tietoihin voisi lisäksi sisältyä esimerkiksi tietoja henkilön sosiaalihuollon tarpeesta ja tämän saamista sosiaalihuollon palveluista. Sosiaalihuollon asiakkuutta koskevat tiedot eivät sisälly tietosuoja-asetuksen 9 artiklassa tarkoitettuihin erityisiin henkilötietoryhmiin, mutta perustuslakivaliokunta on katsonut niiden olevan valtiosääntöoikeudellisesti arkaluonteisia tietoja, joiden käsittelystä voidaan myös tietosuoja-asetuksen puitteissa säätää yksityiskohtaisesti (PeVL 15/2018 vp, s. 38—39, ks. myös PeVL 4/2021 vp, s. 3).

Hallituksen esityksessä on pyritty huomioimaan tietosuoja-asetuksen sallima kansallinen liikkumavara ja rajattu sääntely vain välttämättömään. Toisaalta esityksessä on kiinnitetty erityistä huomiota erityisiin henkilötietoryhmiin ja arvioitu sääntelyn riittävyttä siltä osin. Henkilötietojen käsittelystä säädetään tietosuoja-asetuksen ja sitä täydentävän tietosuojalain lisäksi myös esimerkiksi asiakastietolaissa. Tämän lisäksi yksikössä muodostuvaa esitutkinta-aineistoa

koskevat omat säännöksensä. Esityksessä ehdotetaan tämän vuoksi säädettäväksi vain välttämättömistä henkilötietojen käsittelyä koskevista seikoista, jotka on katsottu tarpeellisiksi erityisiin henkilötietoryhmiin ja muuten arkaluonteisiin tietoihin kohdistuvan erityisen suojelutarpeen vuoksi.

Lakiehdotukseen sisältyy myös viranomaisten salassa pidettävien tietojen luovuttamista ja tiedonsaantioikeuksia koskevaa sääntelyä. Perustuslakivaliokunta on arvioinut viranomaisten tietojen saamista ja luovuttamista salassapitovelvollisuuden estämättä koskevaa sääntelyä perustuslain 10 §:n 1 momentissa säädetyn yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta ja kiinnittänyt huomiota muun muassa siihen, mihin ja ketä koskeviin tietoihin tiedonsaantioikeus ulottuu ja miten tiedonsaantioikeus sidotaan tietojen välttämättömyyteen. Viranomaisen tietojensaantioikeus ja tietojenluovuttamismahdollisuus ovat voineet liittyä jonkin tarkoituksen kannalta "tarpeellisiin tietoihin", jos tarkoitetut tietosisällöt on pyritty luettelemaan laissa tyhjentävästi. Jos taas tietosisältöjä ei ole samalla tavoin luetteloitu, sääntelyyn on pitänyt sisällyttää vaatimus "tietojen välttämättömyydestä" jonkin tarkoituksen kannalta (ks. esim. PeVL 17/2016 vp, s. 5—6). Valiokunta ei toisaalta ole pitänyt hyvin väliä ja yksilöimättömiä tietojensaantioikeuksia perustuslain kannalta mahdollisina edes silloin, kun ne on sidottu välttämättömyyskriteeriin (ks. esim. PeVL 19/2012 vp). Jos ehdotetut säännökset tietojen luovutuksesta ovat kohdistuneet myös arkaluonteisiin tietoihin, on tavallisen lain säätämisjärjestyksen käyttämisen edellytyksenä ollut, että sääntelyä täsmennetään vastaamaan perustuslakivaliokunnan edellä selostettua lausuntokäytäntöä (PeVL 38/2016 vp, s. 3).

Perustuslakivaliokunta on painottanut, että erottelussa tietojen saamisen tai luovuttamisen tarpeellisuuden ja välttämättömyyden välillä on kyse tietosisältöjen laajuuden ohella myös siitä, että salassapitosäännösten edelle menevässä tietojensaantioikeudessa on viime kädessä kysymys siitä, että tietoihin oikeutettu viranomainen omine tarpeineen syrjäyttää ne perusteet ja intressit, joita tiedot omaavaan viranomaiseen kohdistuvan salassapidon avulla suojataan. Mitä yleisluonteisempi tietojensaantiin oikeuttava sääntely on, sitä suurempi on vaara, että tällaiset intressit voivat syrjäytyä hyvin automaattisesti. Mitä täydellisemmin tietojensaantioikeus kytketään säännöksissä asiallisiin edellytyksiin, sitä todennäköisemmin yksittäistä tietojensaanti-pyyntöä joudutaan käytännössä perustelemaan. Myös tietojen luovuttajan on tällöin mahdollista arvioida pyyntöä luovuttamisen laillisten edellytysten kannalta. Tietojen luovuttaja voi lisäksi kieltäytymällä tosiasiallisesti tietojen antamisesta saada aikaan tilanteen, jossa tietojen luovuttamisvelvollisuus eli säännösten tulkinta saattaa tulla ulkopuolisen viranomaisen tutkittavaksi. Tämä mahdollisuus on tärkeä tiedonsaannin ja salassapitointressin yhteensovittamiseksi (ks. esim. PeVL 7/2019 vp, PeVL 15/2018 vp ja PeVL 17/2016 vp).

Ehdotetun lain 4 §:ssä yksikölle säädettäisiin oikeus saada salassapitosäännösten estämättä lasta koskevat tiedot siltä osin kuin ne ovat välttämättömiä tiettyjen yksikölle laissa säädettyjen tehtävien kannalta. Tietojen luovuttamisesta teknisen rajapinnan avulla viranomaisten välillä ja katseluyhteyden avaamisesta viranomaiselle säädetään julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetussa laissa (906/2019).

Pykälässä myös ehdotetaan yksikölle oikeutta salassapitosäännösten estämättä luovuttaa yhteenvedon laatimista tai tutkimuksen tekemistä pyytäneelle viranomaiselle yhteenvetoa laadittaessa tai tutkimusta tehtäessä kertyneet tiedot lapsesta samoin kuin oikeutta salassapitosäännösten estämättä toimittaa tutkimuksen aikana kertyneet, lapsen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä koskevat tiedot taholle, joka vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä lapselle, jos tiedot ovat välttämättömiä lapsen tarvitsemien sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämiseksi. Oikeus saada sekä luovuttaa tietoja olisi näin ollen sidottu tietojen välttämättömyyteen laissa säädetyn tehtävän suorittamiseksi, joten ehdotetun sääntelyn voidaan katsoa olevan perustuslakivaliokunnan käytännön mukaista.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

LUONNOS

Laki

lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Soveltamisala

Tässä laissa säädetään sosiaali- ja terveydenhuollossa toimivista yksiköistä, jotka avustavat esitutkintaviranomaisia, syyttäjää ja tuomioistuimia lapsiin liittyvien rikosten selvittämisessä sekä tuomioistuimia erityisen vaativien huoltoriitojen selvittämisessä.

Tässä laissa lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä.

2 §

Yksikön tehtävät

Yksikön tehtävänä on:

- 1) sellaisen lapsen kohdalla, jonka epäillään joutuneen rikoksen uhriksi, esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän pyynnöstä laatia yhteenveto lasta koskevista tiedoista, jotka ovat olennaisia arvioitaessa, mihin toimiin esitutkinnassa ryhdytään ja kuinka kiireellisesti toimet toteutetaan;
- 2) sellaisen lapsen kohdalla, jonka epäillään joutuneen rikoksen uhriksi, jota epäillään rikoksesta tai jota on tarpeen kuulla rikoksen todistajana, esitutkintaviranomaisen, syyttäjän tai tuomioistuimen pyynnöstä tehdä lapsesta tutkimus tai mainitun viranomaisen pyynnöstä avustaa lapsen kuulustelun suunnittelemisessa tai toteuttamisessa;
- 3) antaa esitutkintaviranomaiselle, syyttäjälle tai tuomioistuimelle tämän pyynnöstä lausunto 2 kohdassa tarkoitetun tutkimuksen perusteella tai muutoin rikoksen selvittämiseksi;
- 4) antaa 2 kohdassa tarkoitetulle lapselle ja hänen huoltajilleen ensivaiheen psykososiaalista tukea;
- 5) tuomioistuimen pyynnöstä selvittää erityisen vaativissa huoltoriidoissa, miten lapsi kokee seikat, joilla on merkitystä arvioitaessa lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä järjestelyjä, ja laatia selvityksen perusteella tuomioistuimelle asiasta lausunto tuomioistuimen asettamassa määräajassa; selvityksen tekemisessä on noudatettava, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 11 §:n 2 momentissa säädetään;
- 6) tarjota muille lasten kanssa työskenteleville tahoille koulutusta ja neuvontaa lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamisesta ja siihen puuttumisesta.

3 §

Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Edellä 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettua yhteenvedoa saadaan esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän aloitteesta käsitellä yksikön, esitutkintaviranomaisen, syyttäjän ja lastensuojelun edustajien (*moniammatillinen asiantuntijaryhmä*) kesken sen arvioimiseksi:

- 1) millä eri viranomaisten toimenpiteillä voidaan parhaiten edistää lapsen edun toteutumista;
- 2) voidaanko lasta kuulla mahdollisessa esitutkinnassa, ja jos voidaan, mitä kuulemisessa tulisi ottaa huomioon.

Moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä saadaan salassapitosäännösten estämättä vaihtaa tietoja lapsen ja hänen perheensä olosuhteista, jos se on välttämätöntä 1 momentissa tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi, sekä käyttää 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettua yhteenvedosta ilmeneviä tietoja moniammatilliseen asiantuntijaryhmään kuuluvien viranomaisten päätöksissä ja muissa toimenpiteissä.

4 §

Oikeus saada ja antaa tietoja

Yksiköllä on oikeus saada maksutta ja salassapitosäännösten estämättä lasta koskevat tiedot, jotka ovat välttämättömiä edellä 2 §:n 1—3 tai 5 kohdassa tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi:

- 1) viranomaiselta ja muulta julkisoikeudelliselta yhteisöltä;
- 2) opetuksen ja koulutuksen järjestäjältä sekä varhaiskasvatuksen järjestäjältä ja tuottajalta;
- 3) sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain (703/2023) 3 §:n 11 kohdassa tarkoitettulta palveluntajalta.

Edellä 1 momentissa säädetty tiedonsaantioikeus ei koske sellaista lasta koskevia tietoja, jota epäillään rikoksesta tai jota on tarpeen kuulla rikoksen todistajana.

Yksikkö saa salassapitosäännösten estämättä luovuttaa 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettua yhteenvedon laatimista tai 2 §:n 2 kohdassa tarkoitettua tutkimuksen tekemistä pyytäneelle viranomaiselle yhteenvedoa laadittaessa tai tutkimusta tehtäessä kertyneet tiedot lapsesta. Lisäksi yksikkö saa salassapitosäännösten estämättä toimittaa tutkimuksen aikana kertyneet, lapsen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä koskevat tiedot taholle, joka vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä lapselle, jos tiedot ovat välttämättömiä lapsen tarvitsemien sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämiseksi.

5 §

Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevista vaatimuksista säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 8 §:n 2 momentissa ja henkilöstölle järjestettävästä täydennyskoulutuksesta mainitun lain 59 §:ssä.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä siitä, mitkä sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (817/2015) tarkoitettut sosiaalihuollon ammattihenkilöt ja terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tarkoitettut terveydenhuollon ammattihenkilöt saavat hoitaa yksikön tehtäviä.

6 §

Työnohjaus

Yksikön henkilöstölle on järjestettävä toimiva työnohjaus.

7 §

Järjestämisvastuu

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) 34 §:ssä tarkoitetun hyvinvointialueen ja HUS-yhtymän on järjestettävä tässä laissa tarkoitetun yksikön palvelut.

Kukin 1 momentissa tarkoitettu hyvinvointialue ja HUS-yhtymä vastaa yksikön tehtävistä niiden lasten osalta, joilla on kotikuntalain (201/1994) 2 §:ssä tarkoitettu kotikunta sillä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 35 §:ssä tarkoitetulla yhteistyöalueella, jolla kyseinen hyvinvointialue tai HUS-yhtymä sijaitsee. Varsinais-Suomen hyvinvointialue vastaa yksikön tehtävistä lisäksi niiden lasten osalta, joiden kotikuntalaissa tarkoitettu kotikunta sijaitsee Ahvenanmaan maakunnassa.

8 §

Sopimus ja kustannusten korvaaminen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen on tehtävä 7 §:ssä tarkoitetun hyvinvointialueen ja HUS-yhtymän kanssa sopimus:

1) siitä, mitä sosiaalihuollon ammattihenkilöitä, terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja muuta henkilökuntaa yksikössä työskentelee ja kuinka paljon;

2) yksikön henkilöstölle järjestettävän täydennyskoulutuksen ja työnohjauksen sisällöstä ja määrästä;

3) yksikön toimitiloista ja toimintavälineistä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettun sopimuksen perusteella valtion varoista korvataan tämän lain mukaisista tehtävistä aiheutuvat, toiminnan asianmukaisen hoitamisen kannalta tarpeellisina pidettävät kustannukset.

Sopimusta koskeva riita käsitellään hallintoriita-asiana hallinto-oikeudessa. Menettelystä hallintoriita-asiassa säädetään oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019).

9 §

Korvauksen maksaminen

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen on maksettava 7 §:ssä tarkoitetulle hyvinvointialueelle ja HUS-yhtymälle huhtikuun loppuun mennessä kunakin varainhoitovuonna laskennallinen korvaus, jonka perusteena ovat yksikön toiminnasta edellisenä vuonna aiheutuneet kustannukset sekä varainhoitovuotta edeltänyttä vuotta edeltäneen vuoden lopussa yhteistyöalueella asuneiden lasten määrä. Varsinais-Suomen hyvinvointialueelle maksettavan laskennallisen korvauksen perusteena on lisäksi Ahvenanmaan maakunnassa varainhoitovuotta edeltänyttä vuotta edeltäneen vuoden lopussa asuneiden lasten määrä. Varainhoitovuodella tarkoitetaan tässä laissa sitä kalenterivuotta, jolle korvaus myönnetään.

Lopullisten kustannusten suorittamiseksi hyvinvointialueen ja HUS-yhtymän on toimitettava Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle varainhoitovuotta seuraavan vuoden maaliskuun loppuun mennessä selvitys 8 §:ssä tarkoitettuun sopimukseen perustuvista toteutuneista kustannuksista.

Jos 1 momentissa tarkoitettu laskennallinen korvaus ei kata toiminnasta aiheutuneita kustannuksia, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen on maksettava hyvinvointialueelle tai HUS-yhtymälle korvauksen loppuerä kuukauden kuluessa 2 momentissa tarkoitetun selvityksen

saamisesta. Hyvinvointialueen tai HUS-yhtymän mahdollisesti liikaa saama laskennallinen korvaus puolestaan vähennetään seuraavasta hyvinvointialueelle tai HUS-yhtymälle maksettavasta laskennallisesta korvauksesta.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella annetaan tarkemmat säännökset 1 momentissa tarkoitetun laskennallisen korvauksen määräytymisestä. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä 2 momentissa tarkoitetun selvityksen sisällöstä ja antamisesta.

10 §

Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

Sen lisäksi, mitä 8 ja 9 §:ssä säädetään, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos:

- 1) ohjaa, kehittää ja seuraa tässä laissa tarkoitettujen yksiköiden toimintaa;
- 2) osallistuu lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevaan kansalliseen ja kansainväliseen yhteistyöhön;
- 3) kouluttaa lasten kanssa työskenteleviä lapsiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen tunnistamisesta.

Yksiköiden on toimitettava Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle vuosittain niiden toimintaa kuvaava kertomus. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä tiedoista, jotka kertomuksessa on annettava.

11 §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008), jäljempänä *vanha laki*. Jos muualla lainsäädännössä viitataan vanhaan lakiin, tämän lain tultua voimaan sovelletaan vanhan lain asemesta tämän lain säännöksiä.

Kun 9 §:n 1 momentissa tarkoitettu laskennallinen korvaus maksetaan ensimmäisen kerran, yksikön toiminnasta edellisenä vuonna aiheutuneina kustannuksina pidetään kustannuksia, jotka ovat aiheutuneet vanhan lain mukaisesta toiminnasta tämän lain voimaantuloa edeltävänä varainhoitovuonna.

Kun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettu kertomus toimitetaan ensimmäisen kerran, siinä on annettava tieto vanhan lain mukaisesta toiminnasta aiheutuneista kustannuksista.

Helsingissä x.x.20xx

Pääministeri

Etunimi Sukunimi

..ministeri Etunimi Sukunimi

LUONNOS